
ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
№ 3(81)/2018

ЗМІСТ

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Пилипенко С.А. Загальна характеристика міжнародної охорони авторських прав 4

ТРУДОВЕ ПРАВО

Бурлака О.С. Види матеріальної відповідальності суб'єктів трудових відносин 12

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Лопашук Д.І. Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони вбивства, вчиненого на замовлення 20

Матвійчук В.В. Порівняльно-правове дослідження злочину порушення недоторканності приватного життя за Кримінальним кодексом України та аналогічних злочинів за законодавством деяких зарубіжних держав 38

Матвійчук В.К. Зовнішній прояв злочину, передбаченого статтею 158-2 Кримінального кодексу України 55

Рощина І.О. Порівняльно-правове дослідження статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та норм кримінального законодавства України 70

Сервецький І.В., Гриненко І.М. Суспільна небезпека посягання на життя державного діяча 81

КРИМІНОЛОГИЯ

Денисов С.Ф., Пузиревський М.В. Внесок професора М.П. Чубинського у розвиток вітчизняної кримінально-правової та кримінологічної теорії 92

Сікорська В.В. «Групи смерті» у соціальних мережах як прояв масового протизаконного впливу на суспільну свідомість 105

ПЕРСОНАЛІЇ 115

ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА
JURIDICAL SCIENCE

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№ 3(81)/2018

СОДЕРЖАНИЕ

АВТОРСКОЕ ПРАВО

Пилипенко С.А. Общая характеристика международной охраны авторских прав 4

ТРУДОВОЕ ПРАВО

Бурлака О.С. Виды материальной ответственности субъектов трудовых отношений. 12

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

Лопашук Д.И. Уголовно-правовая характеристика объективной стороны убийства, совершенного на заказ 20

Матвейчук В.В. Сравнительно-правовое исследование преступления нарушение неприкосновенности частной жизни за Уголовным кодексом Украины и аналогичных преступлений за законодательством некоторых зарубежных государств 38

Матвейчук В.К. Внешнее проявление преступления, предусмотренного статьей 158-2 Уголовного кодекса Украины. 55

Рощина И.А. Сравнительно-правовое исследование ст. 10 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод и норм уголовного законодательства Украины. 70

Сервецкий И.В., Гриненко И.М. Общественная опасность посягательства на жизнь государственного деятеля. 81

КРИМИНОЛОГИЯ

Денисов С.Ф., Пузыревский М.В. Вклад профессора М.П. Чубинского в развитие отечественной уголовно-правовой и криминологической теории. 92

Сикорская В.В. «Группы смерти» в социальных сетях как проявление массового противозаконного воздействия на общественное сознание 105

ПЕРСОНАЛИИ 115

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JURIDICAL JOURNAL

№ 3(81)/2018

CONTENTS

COPYRIGHT

Pylypenko S. General Characteristics
of International Copyright Protection 4

LABOR LAW

Burlaka O. Types of Liability for Damages
of the Subjects of Labor Relations 12

CRIMINAL LAW

Lopaschuk D. Criminal-Legal Characteristic
of the Objective Side (Actus Reus) of the Contract Killing 20

Matviichuk VI. Comparative-legal Research of a Crime
of Violation of the Inviolability of Private Life
under Criminal Legislation of Ukraine and of Similar Offences
under the Legislation of Some Foreign Countries 38

Matviychuk V. External Manifestation of a Crime Provided
for Under Article 158-2 of the Criminal Code of Ukraine 55

Roshchina I. Comparative-Legal Research of Article 10
of the European Convention for the Protection of Human Rights
and Fundamental Freedoms and the Criminal Law of Ukraine 70

Servetsky I., Grinenko I. Social Danger
of a Trespass against Life of a Statesman 81

CRIMINOLOGY

Denisov S., Puzyrevskiy M. The Contribution of Professor
M.P. Chubinsky to the Development
of Native Theories of Criminal Law and Criminology 92

Sikorska V. “Death Groups” In social networks
as a Massive Illegal Influence on Social Consciousness 105

PERSONALITIES 115

УДК 347.77.028

S. Pylypenko

GENERAL CHARACTERISTICS OF INTERNATIONAL COPYRIGHT PROTECTION

С.А. Пилипенко

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНОЇ ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Постановка проблеми. Законодавство конкретної держави у сфері авторського права звичайно регулює тільки ті дії, які здійснені або вчинені на її території. Отже, воно не може передбачати охорону авторських прав своїх громадян в інших державах. Саме з метою гарантування охорони інтересів своїх громадян в іноземних державах і створена міжнародна охорона авторського права.

Як відомо, в сучасній західній постіндустріальній цивілізації визначальним та суттєвим об'єктом у правових відносинах власності стає саме інтелектуальна власність, яка втілює в собі витрати на відтворення живого капіталу і продукту творчої інтелектуальної діяльності людини. Інтелектуальна власність стає основою економічного ресурсу і займає провідне місце в структурі продуктивного капіталу багатьох країн Заходу та Північної Америки. Нині ці країни витрачають на виробництво знань (прямі інвестиції в творчу людину) приблизно п'яту частину ВВП. Це наймасштабніша сфера інвестування, завдяки якій інтелектуальна власність набуває ознак визначального компоненту економіки, а її захист відбувається не лише в національному середовищі, а й на міжнародному рівні, перетворившись у домінуючу функцію не лише розвинутих країн, а й глобальних міжнародних організацій.

На думку сучасних українських науковців, проблеми охорони інтелектуальної власності у даний час є одними з пріоритетних у галузі вдосконалення законодавчої бази будь-якої сучасної держави. Н. Кузнецова та О. Кохановська вважають, що від того, наскільки значним є інтелектуальний потенціал

суспільства і рівень його культурного розвитку, залежить успіх вирішення багатьох важливих політичних, економічних і соціальних проблем [1, с. 21]. О. Орлюк підкреслює, що інтелектуальна власність є одним із найбільших людських капіталів [2, с. 4].

Однією з головних цілей правової охорони авторських прав є сприяння поширенню відповідних науково-технічних винаходів і відкриттів у всьому світі, а законодавство з авторського права є важливою ланкою у політиці будь-якої держави, спрямованої на захист національних інтересів [3, с. 277]. Зрозуміло, що основу такого законодавства становлять положення Конституції України (ст. 41, ст. 54). Однак, частина правових норм національного законодавства заснована на міжнародно-правових нормах закони про приєднання до яких прийняті Верховною Радою України [4, с.258].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблематика права інтелектуальної власності є однією із найбільш активно досліджуваних в українському цивільному праві. Питання охорони прав інтелектуальної власності, в т.ч. і авторських прав відображенні в чисельних доробках, як вітчизняних так і зарубіжних фахівців у цій сфері. Серед таких слід назвати: М. Богуславського, С. Волкова, І. Глухівського, І. Дахно, О. Іоффе, С. Іщук, Р. Еннона, М. Гордона, І. Дзеру, Н. Кузнецову, О. Кохановську, Н. Мироненко, Ю. Матвєєва, О. Мельник, О.О. Підпригору, О.А. Підпригору, О. Святоцького, О. Сергєєва, Ю. Толстого, Я. Шевченко та інших. Ряд питань щодо охорони авторських прав висвітлено в роботах західноєвропейських та американських фахівців у сфері права інтелектуальної власності [12; 13; 14; 15; 16; 17; 18].

Мета статті полягає у визначенні основних законодавчих пріоритетів міжнародно-правової охорони авторських прав та можливості їх використання у національній правовій системі.

Основні результати дослідження. У більшості країн існує законодавство у сфері інтелектуальної власності, що відповідає основним міжнародним договорам. Ці характеристики, на думку багатьох науковців, притаманні й Україні, у законодавстві якої закладений дворівневий підхід у регулюванні відносин у сфері інтелектуальної, творчої діяльності [2, с. 15]. Законодавство про інтелектуальну власність за своїм характером є комплексним, адже регулюючи режим того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності, воно не рідко включає положення цивільного, фінансового, адміністративного, конституційного, процесуального законодавства [1, с. 22].

Важливого значення у сфері правового регулювання відносин інтелектуальної власності посідають і міжнародні акти, двосторонні договори, учасницею яких виступає Україна. Зазначені міжнародні договори адмініструє Всесвітня організація інтелектуальної власності (далі – ВОІВ), яка виконує адміністративні функції щодо: Конвенції, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності [5]; Всесвітньої конвенції про авторське право; Паризької конвенції про охорону промислової власності; Договору про патентну кооперацію; Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків; Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів; Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин; Договору про закони щодо товарних

знаків; Будапештського договору про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури; Найробського договору про охорону Олімпійського символу; Протоколу до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків; Ніщцької угоди про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків; Конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм; Договору ВОІВ про авторське право; Договору ВОІВ про виконання і фонограми; Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення; Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків; Договору про патентне право [6].

Україна (на той час – УРСР) приєдналася до Всесвітньої організації інтелектуальної власності у 1970 р. і стала членом Міжнародного (Паризького) союзу з охорони промислової власності та Міжнародного (Бернського) союзу з охорони літературних і художніх творів та прийняла ряд спеціальних законів, якими врегульовано правовідносини у сфері інтелектуальної власності.

Нині, наша держава є учасницею 18 багатосторонніх міжнародних договорів, що діють у сфері інтелектуальної власності. До них належать: Бернська конвенція по охороні літературних та художніх творів (1886 р.); Всесвітня (Женевська) конвенція по авторському праву (1952 р.); Римська конвенція по охороні прав артистів-виконавців, виготовлювачів фонограм, а також виробників організацій мовлення (1961 р.); Стокгольмська конвенція про створення всесвітньої організації інтелектуальної власності (1967 р.); Женевська конвенція по охороні інтересів виготовлювачів фонограм (1971 р.); Брюссельська конвенція по розповсюдженню програм, що несуть сигнали, які передаються через супутники (1974 р.) [7, с. 20–21].

За часи незалежності Україною в числі перших була ратифікована Бернська конвенцію про охорону літературних і художніх творів, яка набула чинності на території нашої держави з 25 жовтня 1995 року.

Конвенція ґрунтується на трьох основних принципах: «національного режиму», відповідно до якого створені в одній з країн-учасниць твори повинні отримувати у всіх інших країнах-учасницях таку ж охорону, яку ці країни надають своїм громадянам; «автоматичної охорони», згідно з яким такий національний режим не залежить від будь-яких формальних умов, охорона надається автоматично і не зумовлюється реєстрацією, депонуванням тощо; «незалежності охорони», відповідно до якого володіння наданими правами та їх реалізація не залежать від існування охорони в країні походження твору.

Мінімальні норми охорони, закладені Конвенцією поширюються на: твори і права, що підлягають охороні, а також строки охорони. Що стосується творів, то охорона повинна поширюватися на кожний твір у літературній, науковій і художній сферах, незалежно від способу або форми його вираження.

Бернською конвенцією передбачено охорону таких виключних майнових прав: право на переклад; право на адаптацію і аранжування твору; право на публічний показ або виконання драматичних, музично-драматичних і музичних творів; право публічно декламувати літературні твори; право передачі для публічного ознайомлення вистав або виконання таких творів; право на мов-

лення; право відтворювати твір будь-яким способом і в будь-якій формі; право використовувати твір як основу аудіовізуального твору. Конвенція передбачає також особисті немайнові права автора: право автора вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншій зміні цього твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, здатному заподіяти шкоду честі або репутації автора. Щодо тривалості охорони загальне правило зводиться до того, що охорона повинна надаватися до закінчення п'ятдесятого року після смерті автора. Для творів прикладного мистецтва і фотографічних творів мінімальний термін охорони закінчується через 25 років з часу створення такого твору [8].

1928 року Ліга Націй запропонувала вжити заходів щодо подальшої уніфікації законодавства з охорони авторських прав у різних країнах. Результатом цієї роботи стало прийняття у 1952 р. Всесвітньої конвенції про авторське право (м. Женева), яка набула чинності 16 вересня 1955 року.

Конвенція заснована на кількох принципах: випущені в світ твори громадян будь-якої держави користуються в іншій державі охороною, яку така держава надає творам своїх громадян; кожна держава зобов'язується вжити заходів для забезпечення ефективної законодавчої охорони прав авторів на наукові, літературні і художні твори; дотримання формальності зводиться до таких атрибутів авторського права, що використовуються спільно: знаку ©, імені автора 1 року першого випуску в світ; строки дії авторського права (включають в себе період життя автора і 25 років після його смерті). У 1971 році в Парижі на засіданні Міжнародної конференції держав-членів ЮНЕСКО прийнята нова редакція Конвенції, що набрала чинності в 1974 році [9].

Подальшим кроком у створенні нових норм у сфері охорони авторського права став Договір ВОІВ про авторське право, прийнятий на Дипломатичній конференції ВОІВ з деяких питань авторського права в Женеві 20 грудня 1996 року. Договором ВОІВ про авторське право (далі – ДАП) передбачається, що будь-яка з Договірних сторін (навіть якщо вона не несе зобов'язань за Бернською конвенцією), повинна дотримуватись положень, що регулюють матеріальні норми права, Паризького акта 1971 року, Бернської конвенції [10].

В якості об'єктів, що підлягають правовій охороні Договором про авторське право названо комп'ютерні програми, виражені будь-яким способом або в будь-якій формі, і компіляції даних (бази даних) у будь-якій формі, які за добром і розташуванням їх змісту є результатом інтелектуальної творчості. Якщо бази даних не є подібним результатом, вони виходять за рамки дії цього договору.

Щодо прав авторів ДАП називає три окремі види авторських прав: право на розповсюдження, право на прокат, право на розповсюдження серед широкої публіки. Положеннями договору, право на розповсюдження розглядається як право дозволяти доведення до загального відома оригіналу і примірників твору за допомогою продажу або іншої передачі права власності. Право на прокат визначено як право дозволяти комерційний прокат оригіналів або примірників трьох видів творів: комп'ютерних програм (крім випадків, коли сама програма не є основним об'єктом прокату), кінематографічних творів (але тільки в тих випадках, коли комерційний прокат не приводить до широ-

кого копіювання таких творів, що заподіює істотну шкоду виключному праву на відтворення) і творів, втілених у фонограмах, як визначено в національному законодавстві договірних сторін. Право на розповсюдження серед широкої публіки тлумачиться як право дозволяти будь-яке сповіщення для загального відома по проводах або засобами безкабельного зв'язку, включаючи доведення своїх творів до загального відома таким чином, що представники публіки можуть здійснювати доступ до таких творів з будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором [10].

Отже, з упевненістю можна стверджувати, що законодавство у сфері охорони авторських прав — це складна, внутрішньо-зумовлена єдність національних законів і підзаконних актів, міжнародно-правових актів, об'єднаних одним предметом нормативно-правового регулювання (сфера інтелектуальної діяльності), узгодженістю імперативно-диспозитивного впливу на суспільні відносини, що виникають з приводу правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, в т.ч. авторських прав та своєрідною системністю, спричиненою ієрархією норм права інтелектуальної власності.

Висновки. Міжнародна охорона у сфері авторського права нині динамічно розвивається. Швидке зростання темпів застосування цифрових технологій, зокрема глобальних мереж, викликає необхідність постійної уваги до питання забезпечення здійснення та охорони авторських прав.

Ми поділяємо точку зору тих науковців, які наголошують, що захист права інтелектуальної власності є обов'язковим напрямом удосконалення національного законодавства України. Особливості реалізації функції захисту прав інтелектуальної власності вимагають глибоких теоретичних досліджень, результатом яких має стати внесення змін до чинного законодавства, спрямованих на вдосконалення процедур захисту права інтелектуальної власності [11, с. 123].

Кожна цивілізована держава закріплює за своїми громадянами певні права та обов'язки і намагається створити найсприятливіші умови для їх реалізації. Тому одним з найголовніших завдань держави є не лише проголошення, а й захист законних прав громадян. Відповідно до Конституції України, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання. Крім того, ст. 54 Конституції України громадянам гарантовано свободу літературної, художньої, наукової й технічної творчості, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Реальність зазначених конституційних положень визначається наявністю відповідного національного законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності. Зростання ролі й значення інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності зумовлює необхідність посилення ефективності їх правової охорони та захисту, в т.ч. і за допомогою міжнародних нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері захисту авторських прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецова Н., Кохановська О. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Право України. — 2011. — № 3. — С. 21—29.

2. *Орлюк О.* Інтелектуальна власність в Україні: досвід, законодавство, проблеми, перспективи. *Право України.* 2011. — № 3. — С. 4–19.
3. *Шубаєва Л.Л.* Деякі особливості міжнародно-правової охорони права інтелектуальної власності. *Форум права.* 2016. — № 3. — С. 277–282.
4. *Мельник О.М.* Охорона інтелектуальної власності в Україні. *Форум права.* 2014. — № 2. — С. 258–261.
5. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 17 липня 1967 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_169
6. *Международные конвенции об авторском праве. Комментарий / Под ред. Э.П. Гаврилова со вступ. сл. М.М. Богуславского.* — М. : Прогресс, 1982. — 423 с.
7. Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: навчальний посібник / В.К. Матвійчук, С.А. Пилипенко, Т.П. Устименко та ін. : За ред. І.С. Тімуш, Ю.В. Нікітіна, В.П.Мироненко. — К. : Національна академія управління, 2014. — 352 с.
8. *Мазуїє К.* Международные конвенции об авторском праве. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений. Комментарий. — М. : Проспект, 1982. — 126 с.
9. Всесвітня (Женевська) конвенція про авторське право. Офіційний вісник України. 2006. № 46. стор. 207. Ст. 3104. код акта 37853/2006.
10. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770
11. *Гумєга О.* Захист прав інтелектуальної власності в Україні: пошук шляхів удосконалення. Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2014. — № 6. — С. 118–125.
12. *Lewinski von S.* International copyright law and policy — Oxford : Oxford university press, 2008. — 618 — p. 8.
13. *Tritton G.* Intellectual Property in Europe. — London. : Sweet & Maxwell, 2002. — 1275 p.
14. *Davis J.* Intellectual Property Law. — Oxford. : Oxford University Press, 2005. — 388 p.
15. *Sirinelli P.* Industries culturelles et nouveaux techniques (rapport présenté au Ministère de la Culture et de la Francophonie). — Paris : La Documentation française, 1994. — 120 p.
16. *Edelman Bernard* Reflexion sur les droit d'auteur et son evolution dans la Communaute europeenne. Bulletin du droit d'auteur. 1994. № 3. P. 6–25.
17. *Gendreau Y.* Un droit de reproduction et l'Internet. RIDA. 1999. — № 1. — P. 152–159.
18. *Leymonerie R.* Cryptage et droit d'auteur. Les cahiers de la propriété intellectuelle. — 1998. — № 2. — P. 414–425.

REFERENCES

1. *Kuznietsova N., Kokhanovska O.* Problemy zakhystu prav intelektualnoi vlasnosti v Ukraini. *Pravo Ukrainy.* — 2011. — № 3. — С. 21–29.
2. *Orliuk O.* Intelektualna vlasnist v Ukraini: dosvid, zakonodavstvo, problemy, perspektyvy. *Pravo Ukrainy.* — 2011. — № 3. — С. 4–19.
3. *Shybaieva L.L.* Deiaki osoblyvosti mizhnarodno-pravovoi okhorony prava intelektualnoi vlasnosti. *Forum prava.* — 2016. — № 3. — С. 277–282.

4. *Melnyk O.M.* Okhorona intelektualnoi vlasnosti v Ukraini. Forum prava. — 2014. — № 2. — S. 258–261.

5. Konventsiiia pro zasnuvannia Vsesvitnoi orhanizatsii intelektualnoi vlasnosti vid 17 lypnia 1967 r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_169

6. Mezhdunarodnye konvencii ob avtorskom prave. Kommentarij / Pod red. Je.P. Gavrilova so vstup. sl. M.M. Boguslavskogo. — M. : Progress, 1982. — 423 s.

7. Aktualni problemy prava intelektualnoi vlasnosti: navchalnyi posibnyk / V.K. Matviichuk, S.A. Pylypenko, T.P. Ustymenko ta in. : Za red.. I.S. Timush, Yu.V. Nikitina, V.P. Myronenko. — K. : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2014. — 352 s.

8. *Mazuje K.* Mezhdunarodnye konvencii ob avtorskom prave. Bernskaja konvencija ob ohrane literaturnyh i hudozhestvennyh proizvedenij. Kommentarij. — M. : Prospekt, 1982. — 126 s.

9. Vsesvitnia (Zhenevska) konventsiiia pro avtorske pravo. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2006. № 46. stor. 207. St. 3104. kod akta 37853/2006.

10. Dohovir Vsesvitnoi orhanizatsii intelektualnoi vlasnosti pro avtorske pravo [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770

11. *Humeha O.* Zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti v Ukraini: poshuk shliakhiv udoskonalennia. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. — 2014. — № 6. — S. 118–125.

12. *Lewinski von S.* International copyright law and policy — Oxford. : Oxford university press, 2008. — 618 — p. 8.

13. *Tritton G.* Intellectual Property in Europe. — London. : Sweet & Maxwell, 2002. — 1275 p.

14. *Davis J.* Intellectual Property Law. — Oxford. : Oxford University Press, 2005. — 388 p.

15. *Sirinelli P.* Industries culturelles et nouveaux techniques (rapport présenté au Ministère de la Culture et de la Francophonie). — Paris : La Documentation française, 1994. — 120 p.

16. *Edelman Bernard* Reflexion sur les droit d'auteur et son evolution dans la Communaute europeenne. Bulletin du droit d'auteur. 1994. № 3. P. 6–25.

17. *Gendreau Y.* Un droit de reproduction et l'Internet. RIDA. — 1999. — № 1. — P. 152–159.

18. *Leymonerie R.* Cryptage et droit d'auteur. Les cahiers de la propriété intellectuelle. — 1998. — № 2. — P. 414–425.

Пилипенко С.А. Загальна характеристика міжнародної охорони авторських прав

Здійснено теоретичний аналіз основних міжнародно-правових актів щодо охорони авторських прав. Визначено ключові засади ряду міжнародних Конвенцій, норми яких безпосередньо застосовуються при охороні авторських прав в Україні.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, художній твір, літературний твір, науковий твір.

Пилипенко С.А. Общая характеристика международной охраны авторских прав

Осуществлен теоретический анализ основных международно-правовых актов по охране авторских прав. Определены ключевые моменты ряда международных Кон-

венций, нормы которых непосредственно используются при охране авторских прав в Украине.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, авторское право, художественное произведение, литературное произведение, научный труд.

Pylypenko S. General Characteristics of International Copyright Protection

The theoretical analysis of the main international legal acts concerning the protection of copyright is carried out. The key principles of a number of international conventions, the norms of which are directly applied in the protection of copyright in Ukraine, are determined.

Keywords: Intellectual property; Copyright; Artwork; Literary work; Scientific work

Стаття надійшла до редакції: 09.01.2018.

УДК 349.233

О. Бурлака

TYPES OF LIABILITY FOR DAMAGES OF THE SUBJEKTS OF LABOR RELATIONS

О.С. Бурлака

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ*

ВИДИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Постановка проблеми. В умовах реформування трудового законодавства, питання матеріальної відповідальності суб'єктів трудових відносин вимагає глибокого комплексного дослідження. Це обумовлено, в першу чергу, необхідністю розробки концепції розвитку цих правовідносин, а також нагальною потребою усунення колізій та прогалин у чинному законодавстві, та норм, які за своїм змістом не відповідають сучасним соціально-економічним та політичним відносинам. Незважаючи на ґрунтовні дослідження, проблеми юридичної, в т.ч. і матеріальної відповідальності в трудовому праві не тільки не втратили своєї актуальності, а ще більше загострилися. Донині залишається спірним питання щодо поняття юридичної відповідальності взагалі та матеріальної відповідальності зокрема. Актуальним залишається на сьогодні і дослідження підстави матеріальної відповідальності в трудовому праві та кожного з її елементів. Очікують свого нового вирішення питання щодо розмірів і порядку відшкодування сторонами завданої шкоди, врегулювання строків позовної давності з питань матеріальної відповідальності тощо.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питання юридичної відповідальності і, зокрема, матеріальної відповідальності в трудовому праві завжди знаходились у центрі уваги вчених-правознавців. Даній проблемі присвячені праці вчених трудового права радянського періоду: О.А. Абрамової, О.В. Абрамової, М.Й. Бару, О.Т. Барабаша, Е.С. Белінського, М.І. Данченка, Є.О. Кленова, Р.З. Лівшиця, В.Г. Малова, А.Р. Мацюка, В.І.Нікітінського, О.І. Процевського, А.В. П'ятакова, З.К. Симорота, В.М.Смирнова, П.Р. Стависького, Л.О. Сиро-

ватської, та ін. У роки незалежності України проблематика матеріальної відповідальності в трудовому праві відображена у доробках таких фахівців, як: Н.Б. Болотіна, В.С. Венедиктов, І.В. Зуб, Д.О. Карпенко, В.І.Прокопенко, В.Г. Ротань, М.П. Стадник, Л.І. Суровська, Н.М.Хуторян та б. ін. Питання належного регулювання трудових відносин є актуальними для багатьох як західноєвропейських країн, так і країн Східної Азії [9; 10; 11; 12; 13].

Мета статті полягає у всебічному аналізі, розкритті сутності і особливостей правового регулювання матеріальної відповідальності працівників за трудовим законодавством України та в розробці конкретних практичних рекомендацій щодо розвитку й удосконалення відповідного нормативно-правового забезпечення зазначених відносин.

Основні результати дослідження. У трудовому праві межі матеріальної відповідальності працівників диференціюються залежно від форми вини працівника, характеру допущеного ним порушення обов'язків, виду майна, якому заподіяна шкода, і трудової функції, що виконується працівником.

За правилами ст. 132 КЗпП за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків, працівники, з вини яких заподіяна шкода, несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку, крім випадків, коли законодавством вона передбачена в більшому, ніж цей заробіток розмірі [1].

У сучасній науковій літературі, питання щодо різновидів матеріальної відповідальності сторін трудового правовідношення, є дискусійним, оскільки позиції вчених не збігаються, і до цього часу не віднайдено та не сформульовано єдиного підходу до його вирішення.

Так, на думку М.Д. Бойка, чинне законодавство про працю передбачає два різновиди матеріальної відповідальності працівників — обмежену й повну. Основним видом — є обмежена матеріальна відповідальність, яка полягає у тому, що на працівника може бути покладений обов'язок відшкодувати шкоду в межах її розміру, але не більше місячного заробітку. Повна матеріальна відповідальність означає, що шкода підлягає відшкодуванню у повному обсягу. Залежно від форми організації праці трудове законодавство розрізняє індивідуальну матеріальну відповідальність і колективну (бригадну) матеріальну відповідальність [2, с. 237–238]. Своєю чергою, Б.А. Шеломов, вказуючи на два різновиди матеріальної відповідальності: матеріальну відповідальність працівника перед роботодавцем та матеріальну відповідальність роботодавця перед працівником, називає й інші «основні види матеріальної відповідальності працівника: обмежену і повну» [3, с. 201].

Дійсно, Кодекс законів про працю України визначає лише чотири види матеріальної відповідальності: матеріальну відповідальність в межах середнього місячного заробітку (ст. 132), обмежену матеріальну відповідальність (ст. 133), повну матеріальну відповідальність (ст. 134), матеріальну відповідальність у випадках, коли фактичний розмір збитків перевищує їх номінальний розмір (ст. 135) [1].

Сьогодні до основних різновидів матеріальної відповідальності слід віднести наступні: індивідуальна матеріальна відповідальність; колективна (бри-

гадна) матеріальна відповідальність; матеріальна відповідальність працівника перед роботодавцем; матеріальна відповідальність роботодавця перед працівником; матеріальна відповідальність в межах середнього місячного заробітку; повна матеріальна відповідальність; підвищена матеріальна відповідальність.

За ознакою кількості суб'єктів матеріальної відповідальності її поділяють на індивідуальну та колективну. Термін «індивідуальна матеріальна відповідальність» має наступне змістовне навантаження: майнову шкоду завдано одним учасником трудових правовідносин, який і повинен відповідати власними діями за порушення своїх трудових обов'язків. Очевидно, що це може бути як працівник, так і власник чи уповноважений ним орган. Для зазначеного різновиду матеріальної відповідальності важливо лише одне: щоб шкода була завдана однією із сторін трудового договору — працівником чи роботодавцем. Беззаперечно й те, що індивідуальна матеріальна відповідальність може бути обмеженою, повною та підвищеною.

Значний інтерес для науки і практики трудового права, має дослідження соціально-юридичного феномену «колективна (бригадна) матеріальна відповідальність». Свого часу О.І. Цепін та А.В. П'ятаков, зазначали: «Якщо питання про індивідуальну відповідальність за неналежне виконання обов'язків за трудовим правом було піддано глибокому дослідженню, — цього не можна сказати відносно проблеми так званої колективної відповідальності, яка нині майже не розроблена і потребує подальших досліджень. Адже усвідомлення й почуття колективної відповідальності мають не лише суб'єктивний характер, але й виявляються об'єктивно, викликаючи зміну форм стимулювання трудової і суспільної активності членів колективу, а у певних випадках і форм впливу за відхилення від правомірної поведінки» [4, с. 171—172].

Відповідно до ст. 135-2 Кодексу законів про працю України, колективна (бригадна) матеріальна відповідальність може встановлюватись власником або уповноваженим ним органом за узгодженням з профспілкою підприємства, установи, організації у випадках сумісного виконання працівниками окремих видів робіт, пов'язаних із зберіганням, обробкою, продажем (відпусканням), перевезенням або застосуванням у процесі виробництва переданих їм цінностей, коли неможливо розмежувати матеріальну відповідальність кожного працівника і укласти з ним індивідуальний договір про повну матеріальну відповідальність. Письмова угода про колективну матеріальну відповідальність укладається між підприємством, установою, організацією та усіма членами колективу (бригади). У зв'язку з тим, що матеріальна колективна відповідальність встановлюється за згодою усіх членів даного колективу, під час включення у склад колективу (бригади) нових працівників, а також при призначенні її керівника має враховуватись думка усього колективу. Взаємні права і обов'язки власника чи уповноваженого ним органу та бригади визначаються Переліком робіт, при виконанні яких може запроваджуватись колективна (бригадна) матеріальна відповідальність, умови її застосування і Типовим договором про колективну (бригадну) матеріальну відповідальність, затверджений наказом Міністерства праці України від 12 травня 1996 року № 43 [5]. Шкода, яка підлягає відшкодуванню, розподіляється поміж членами колекти-

ву чи бригади пропорційно тарифній ставці (посадовому окладу) та фактично відпрацьованому часу за період останньої інвентаризації до дня виявлення шкоди. При встановленні безпосереднього винуватця — члена колективу, обов'язок відшкодування шкоди покладається на цього конкретного працівника. Тобто відшкодування відбувається за правилами, що регулюють індивідуальну матеріальну відповідальність.

Отже, констатують науковці, колективна (бригадна) матеріальна відповідальність — це відповідальність усіх членів колективу чи бригади за надані їм під звіт матеріальні цінності [6, с. 77]. Відмежування даного різновиду юридичної відповідальності можливе лише за умови визначення відповідних критеріїв, які характеризують цей вид відповідальності.

З точки зору О.М. Короткої, таких критеріїв п'ять. Перший — колективна або бригадна матеріальна відповідальність застосовується лише при виконанні окремих видів робіт. Другий критерій, з яким пов'язується можливість застосування такої відповідальності, — сумісне виконання працівниками робіт. Працівники, які приймають на себе повну матеріальну відповідальність, повинні бути організаційно відокремлені як працівники певного структурного підрозділу підприємства, установи, організації, який очолює керівник колективу матеріально-відповідальних осіб. Третій критерій, наявність якого є обов'язковою для введення даної відповідальності, — неможливість розмежування матеріальної відповідальності працівників і укладення з кожним з них угоди про повну індивідуальну матеріальну відповідальність. Якщо така можливість є, колективна (бригадна) матеріальна відповідальність вводиться не може. Четвертий — колективна матеріальна відповідальність завжди є повною. І п'ятий критерій — вона виникає лише на підставі письмового договору про матеріальну відповідальність між підприємством, установою, організацією та усіма членами колективу (бригади) [7, с. 93].

Відповідно до ч. 1 ст. 130 Кодексу законів про працю України, працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків. Згідно з ч.2 цієї статті, при покладенні матеріальної відповідальності права і законні інтереси працівників гарантуються шляхом встановлення відповідальності лише за пряму дійсну шкоду, лише в межах і порядку, передбаченому законодавством, і за умови, якщо така шкода заподіяна підприємству, установі, організації винними протиправними діями працівника. До матеріальної відповідальності, відповідно до норм Кодексу законів про працю України, можуть бути притягнуті усі працівники, починаючи від державних службовців і посадових осіб підприємства та закінчуючи некваліфікованими працівниками [8, с. 982].

Певна річ, працівник не може бути притягнутим до матеріальної відповідальності, якщо він не порушив свої трудові обов'язки. Трудові обов'язки працівника можуть визначатися законодавством про працю, колективним та трудовим договорами, іншими локальними нормативними та індивідуальними актами. Поширена практика визначення кола трудових обов'язків працівників у посадових інструкціях, документах, в яких описуються порядок виробництва робіт, вимоги до якості виготовленої продукції, виконаної роботи.

Підтвердженням цьому є сформульований у ч.2 ст. 131 КЗпП України обов'язок працівників дбайливо ставитись до майна підприємства, установи, організації та приймати заходи до попередження й відвернення шкоди [1].

Матеріальна відповідальність в межах середнього місячного заробітку — це основний різновид матеріальної відповідальності працівників, який полягає у обов'язку останніх відшкодувати заподіяну власнику чи уповноваженому ним органу пряму дійсну шкоду, але в розмірі, який не перевищує середній місячний заробіток. Це універсальний вид матеріальної відповідальності. Він застосовується у всіх випадках, якщо інше не передбачено у законодавчому порядку. Якщо закон встановлює притягнення працівника до матеріальної відповідальності без зазначення виду спеціальних меж останньої, він відповідає у розмірі прямої дійсної шкоди, але у розмірі, який не перевищує його середнього місячного заробітку. Названа відповідальність є обмеженою тому, що вона обмежується розміром середнього заробітку працівника. Її не можна назвати неповною, оскільки при заподіяні шкоди меншого розміру, ніж середня заробітна плата працівника, він буде нести відповідальність у повному розмірі шкоди. Ця відповідальність не є і частковою, оскільки розмір відшкодування визначається не часткою шкоди, а залежно від розміру середньої місячної заробітної плати працівника.

Обмежена матеріальна відповідальність па підставі п. 1 ст. 133 Кодексу законів про працю України настає у випадку, коли шкода заподіяна зіпсуттям або знищенням через недбалість матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції) працівником під час трудового процесу. На інших працівників з числа службових осіб (наприклад майстра, технолога), якщо шкода від зіпсуття або знищення матеріальних цінностей сталася через недбалість, заподіяна внаслідок службових дій чи бездіяльності, матеріальна відповідальність може бути покладена також у межах середньою місячного заробітку але не на підставі п. 1 даної статті, а на підставі ст. 132 КЗпП.

Повна матеріальна відповідальність без будь-яких обмежень, передбачена ст. 134 КЗпП. Перелік підстав притягнення до повної матеріальної відповідальності, що міститься в цій статті, є вичерпним.

До таких підстав відносяться:

- укладення між працівником і власником письмового договору про повну матеріальну відповідальність (п. 1 ст. 134). За таким договором працівник приймає на себе повну матеріальну відповідальність за забезпечення збереження майна та інших цінностей, переданих йому для зберігання або інших цілей;

- одержання майна та інших цінностей працівником під звіт за разовим дорученням або за іншими разовими документами (п. 2 ст. 134);

- шкоди завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку (п. 3 ст. 134);

- шкоди завдано працівником, який був у нетверезому стані (п. 4 ст. 134);

- шкоди завдано недостатчею, умисним знищенням або умисним зіпсуттям матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), в тому числі й при їх виготовленні, а також інструментів, вимірювальних приладів, спеціального одягу та інших предметів, виданих працівникові в користування підприємством, установою, організацією (п. 5 ст. 134);

- відповідно до законодавства на працівника покладено повну матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків (п. 6 ст. 134 КЗпП);

- шкода завдана не при виконанні трудових обов'язків (п. 7 ст. 134);

- службова особа, винна в незаконному звільненні або переведенні працівника на іншу роботу (п. 8 ст. 134 КЗпП) несе матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди;

- керівник підприємства, установи, організації всіх форм власності, винний у несвоєчасній виплаті заробітної плати понад один місяць, що призвело до виплати компенсацій за порушення строків її виплати, і за умови, що Державний бюджет України та місцеві бюджети, юридичні особи державної форми власності не мають заборгованості перед цим підприємством (п. 9 т 134 КЗпП).

Висновки. Реформа трудового законодавства, побудова його цілісної системи неможливі без розробки концепції розвитку трудових відносин, а відповідно, і концепції розвитку трудового законодавства в цілому і кожного з його інститутів, одним із яких є інститут матеріальної відповідальності.

Матеріальна відповідальність працівників за трудовим правом України є окремим видом трудової юридичної відповідальності. Матеріальна відповідальність існує в праві самостійно і реалізується в рамках правоохоронних відносин у складі трудових правовідносин. Однієї з головних функцій матеріальної відповідальності є гарантійна функція, що покликана посилювати юридичні гарантії при притягненні до матеріальної відповідальності і повинна розвиватися у повній відповідності соціально-економічним і політичним розвитком держави, відповідати інтересам як суспільства, так і працівника.

Досліджуючи відмінності між матеріальною відповідальністю в трудовому праві та майновою відповідальністю в цивільному праві слід зазначити, що матеріальна відповідальність сторін трудового договору (роботодавця і працівника) має ряд своїх, належних тільки їй, особливостей, що дозволяє говорити про неї як про самостійний вид юридичної відповідальності. Ці особливості полягають у такому: суб'єктом матеріальної відповідальності є одна із сторін трудового договору (роботодавець чи працівник); сторони матеріальної відповідальності, яка виникає із трудового договору, не є повністю рівноправними, оскільки поряд з договірним методом регулювання трудових відносин, сфера дії якого все більш розширюється, продовжує діяти метод підпорядкування працівника роботодавцю; підставою матеріальної відповідальності є трудове правопорушення — невиконання чи неналежне виконання трудових обов'язків стороною трудового правовідношення; відшкодуванню підлягає тільки пряма дійсна шкода, в той час як норми цивільного права передбачають відшкодування і не отриманих прибутків (упущеної вигоди); основним видом матеріальної відповідальності в трудовому праві є обмежена матеріальна відповідальність, тобто відшкодування здійснюється в межах прямої дійсної шкоди, але не більше середньомісячного заробітку працівника; обмежена матеріальна відповідальність характерна і для другої сторони трудового договору — роботодавця; за нормами трудового законодавства матеріальна шкода в межах місячного середнього заробітку може відшкодуватися за розпорядженням роботодавця або уповноваженого ним органу (особи).

Подальше удосконалення трудового законодавства, в тому числі і в частині матеріальної відповідальності, повинно відбуватися шляхом підпорядкування трудових відносин закону вартості; дотримання принципу соціальної справедливості; врахування норм міжнародного права, що регулюють матеріальну відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. із змінами, внесеними законом № 2211-VIII від 16.11.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — № 49—50. — Ст. 443.
2. *Бойко М.Д.* Трудове право України [Текст]: навч.посібник: Курс лекцій / М.Д. Бойко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Олан, 2003. — 335 с.
3. *Шеломов Б.А.* Материальная ответственность рабочих и служащих. — М. : Юрид. лит., 1976. — 240 с.
4. *Цетин А.И., Пятаков А.В.* Трудовое право и коллектив. — М. : Наука, 1986. — 211 с.
5. Про затвердження переліку робіт, при виконанні яких може запроваджуватись колективна (бригадна) матеріальна відповідальність умови її застосування і Типового договору про колективну (бригадну) матеріальну відповідальність : Наказ Міністерства праці України від 12 травня 1998 р. № 43 //Людина і праця. — 1998. — № 1. — С. 9.
6. *Гоц В.Я., Слюсарь А.Н.* О некоторых вопросах полной материальной ответственности // Новое политико—правовое мышление и реализация правовой реформы. Сб. науч. трудов. — К. : УМК ВО, 1991. — С. 71—78.
7. *Коротка О.М.* Удосконалення правового регулювання матеріальної відповідальності в умовах ринкової економіки: дис. канд. юрид. наук: 12.00.05/ Національна університет внутрішніх справ. — Х., 2003. — 185 с.
8. *Стициньский Б.С., Зуб І.В., Ротань В.Г.* Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. — К. : «А.С.К.», 2010. — 1190 с.
9. European Trade Unions Confederation. Temporary agency workers in the European Union // [Electronic resource]. — Mode of access: /http://www.etuc.org/a/501.
10. *Despax M., Rojot J.* Labour law and industrial relations in France. — Deventer. — 1987. — P. 36.
11. [Focus on Labor Rights] : колективна монографія / за ред. Чжен Чжиго, Юе Фанмін. — Pekin : Economic Science Press, 2015. — 314 p.
12. *Branigan T.* China: women settlers in first gender discrimination lawsuit / T. Branigan // The Guardian. — 2014. — January, 28.
13. *Zengyi Xie* Labor Law in China. Progress and challenges / Zengyi Xie. — Berlin : Heidelberg : Springer-Verlag, 2015. — 151 p.

REFERENCES

1. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy vid 10.12.1971 r. iz zminyamy, vnesenyamy zakonom № 2211-VIII vid 16.11.2017 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2017. — № 49—50. — St. 443.
2. *Boiko M.D.* Trudove pravo Ukrainy [Tekst]: navch.posibnyk: Kurs lektsii / M.D. Boiko. — 2-he vyd., pererob. i dop. — K. : Olan, 2003. — 335 s.
3. *Shelomov B.A.* Material'naja otvetstvennost' rabochih i sluzhashhih. — M. : Jurid. lit., 1976. — 240 s.

4. *Cepin A.I., Pjatakov A.V.* Trudovoe pravo i kollektiv. — M. : Nauka, 1986. — 211 s.
5. Prozatverdzhenniapereliku robot, pryvykonanni yakykh mozhe zaprovadzhuvatys kolektyvna (bryhadna) materialna vidpovidalnist umovy yii zastosuvannya i Typovoho dohovoru pro kolektyvnu (bryhadnu) materialnu vidpovidalnist : Nakaz Ministerstva pratsi Ukrainy vid 12 travnia 1998 r. № 43 // Liudyna i pratsia. — 1998. — №1. — S. 9.
6. *Goc V.Ja., Sljusar' A.N.* O nekotoryh voprosah polnoj material'noj otvetstvennosti // Novoe politiko-pravovoe myshlenie i realizacija pravovoj reformy. Sb. nauch. trudov. — K. : UMK VO, 1991. — S. 71—78.
7. *Korotka O.M.* Udoskonalennia pravovoho rehuliuвання materialnoi vidpovidalnosti v umovakh rynkovoї ekonomiky: dys. kadm. yuryd. nauk: 12.00.05/ Natsionalna universytet vnutrishnikh sprav. — Kh., — 2003. — 185 s.
8. *Stychynskiy B.S., Zub I.V., Rotan V.H.* Naukovo-praktychnyi komentar do zakonodavstva Ukrainy pro pratsiu. — K. : "A.S.K.", 2010. — 1190 s.
9. European Trade Unions Confederation. Temporary agency workers in the European Union // [Electronic resource]. — Mode of access : /http://www.etuc.org/a/501.
10. *Despax M., Rojot J.* Labour law and industrial relations in France. — Deventer. 1987. — P. 36.
11. [Focus on Labor Rights] : kolektyvna monohrafiia / za red. Chzhen Chzhyho, Yue Fanmin. — Pekin : Economic Science Press, 2015. — 314 p.
12. *Branigan T.* China: women settles in first gender discrimination lawsuit / T. Branigan // The Guardian. — 2014. — January, 28.
13. *Zengyi Xie* Labor Law in China. Progress and challenges / Zengyi Xie. — Berlin : Heidelberg : Springer-Verlag, 2015. — 151 p.

Бурлака О.С. Види матеріальної відповідальності суб'єктів трудових відносин

У статті проаналізовано поняття, види та сутність матеріальної відповідальності суб'єктів трудових відносин та запропоновано шляхи удосконалення правового регулювання зазначених відносин.

Ключові слова: матеріальна відповідальність, повна відповідальність, обмежена відповідальність, колективна (бригадна) відповідальність, працівник, роботодавець.

Бурлака О.С. Виды материальной ответственности субъектов трудовых отношений

В статье проанализировано понятие, виды и сущность материальной ответственности субъектов трудовых отношений, предложены пути усовершенствования правового регулирования указанных отношений.

Ключевые слова: материальная ответственность, полная ответственность, ограниченная ответственность, коллективная (бригадная) ответственность, рабочий, работодатель.

Burlaka O. Types of Liability for Damages of the Subjects of Labor Relations

The article analyzes the concepts, types, and essence of liability for damages of the subjects of labor relations. Some ways of improving the legal regulation of the liability for damages of hired workers and other subjects of labor legal relations are offered.

Keywords: Liability for Damages; Full Liability; Limited Liability; Collective (Brigade) Liability; Employee; Employer

Стаття надійшла до редакції: 04.01.2018.

УДК 343

D. Lopashchuk

**CRIMINAL-LEGAL CHARACTERISTIC
OF THE OBJECTIVE SIDE (ACTUS REUS)
OF THE CONTRACT KILLING**

Д.І. Лопашук

*здобувач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ВБИВСТВА,
ВЧИНЕНОГО НА ЗАМОВЛЕННЯ**

Постановка проблеми. Питання кримінально-правової характеристики об'єктивної сторони вбивства, вчиненого на замовлення, має актуальне значення для вдосконалення вітчизняного законодавства і практики його застосування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми кримінально-правової характеристики об'єктивної сторони вбивства, вчиненого на замовлення, піднімали в окремих дисертаційних дослідженнях відомі вітчизняні фахівці такі, як: В.І. Бояров, В.К. Гришук, М.Й. Коржанський, М.І. Мельник, В.К. Матвійчук, О.С. Саїнчин, В.Л. Синчук, М.І. Хавронюк, І.О. Харь та інші правники. Проте це робилося в загальному контексті дослідження складу злочину умисне вбивство і, як наслідок, ці питання не знайшли свого належного вирішення щодо замовних вбивств.

Мета статті полягає у з'ясуванні суті кримінально-правової характеристики об'єктивної сторони вбивства, вчиненого на замовлення.

Основні результати дослідження. Кримінальне законодавство України встановлює кримінальну відповідальність тільки за конкретні суспільно — небезпечні, винні діяння (дію або бездіяльність), передбачені законом як злочин (ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 11 КК України). Як і будь-який акт вольового поведіння людини, злочин являє собою єдність його зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) властивостей і ознак. Зовнішня сторона злочину утворює його об'єктивну сторону, а внутрішня — його суб'єктивну сторону [1, с. 62].

Визнаючи нерозривний зв'язок об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину, наука кримінального права в той же час вивчає їх окремо, що необхідно для їх більше глибокого розуміння. Такий підхід дозволяє глибше пізнати об'єктивну й суб'єктивну сторони злочину, які становлять, у реальній дійсності, єдиний і неподільний акт злочинного поведіння.

Як свідчить вивчення кримінальних справ, переважна більшість помилок при кваліфікації діянь, у тому числі й досліджуваних нами, припадає при визначенні їх об'єктивної сторони. З усіх структурних частин складу злочину найбільше інформації, необхідної для кваліфікації діяння як злочину, містить саме об'єктивна сторона. Чіткий опис ознак об'єктивної сторони, у тому числі, досліджуваного складу злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України, є важливою передумовою дотримання законності в правозастосовній діяльності правоохоронних органів та судів, оскільки притягнення особи до кримінальної відповідальності завжди пов'язане з встановленням у її поведінці конкретного суспільно-небезпечного діяння, про яке йдеться в законі.

З теоретичної сторони вивчення об'єктивної сторони в злочинах проти людини і громадянина, зокрема, в убивствах, учинених на замовлення, має важливе значення в сучасних умовах, оскільки за останні роки на цьому напрямку накопичилося багато питань і намітилася ломка традиційних уявлень, що необхідно в інтересах подальшого розвитку науки кримінального права і вдосконалення судової й слідчої практики. Це ми спробуємо показати в процесі подальшого нашого дослідження. У контексті вищезазначеного і враховуючи те, що з приводу поняття об'єктивної сторони складу злочину, її складових і змісту в юридичній літературі відсутня єдність поглядів, то це спонукає нас відзначитися з цією важливою проблемою, а вже після цього перейти до характеристики змісту об'єктивної сторони, досліджуваного складу злочину.

Як показує вивчення вітчизняної та зарубіжної літератури з кримінального права, проблемі об'єктивної сторони складу злочину як загальнотеоретичній і практичній проблемі присвячена значна кількість праць [2, с. 81–97; 3, с. 106–141; 4, с. 1–147, 5, с. 1–244; 6, с. 189–211; 7, с. 3–268; 8, с. 3–343; 9, с. 313–343; 10, с. 357–383; 11, с. 1–343; 12, с. 131–138; 13, с. 69–83; 14, с. 265–372], що певною мірою полегшить нам завдання.

Дотримуючись запропонованого нами порядку розгляду проблеми, зупинимося на існуючих визначеннях поняття «об'єктивна сторона складу злочину» в юридичній літературі. Так одні автори під об'єктивною стороною складу злочину розуміють характеристику кримінальним законом зовнішніх ознак злочинного діяння [12, с. 131]. Другі — стверджують, що об'єктивна сторона злочину — це зовнішній акт суспільно-небезпечного посягання на охоронюваний кримінальним правом об'єкт, тобто акт вольової поведінки, який відбувається в об'єктивному світі і виражається в завданні шкоди вказаному об'єкту або створенні загрози завдання йому шкоди [5, с. 50]. Треті — характеризують об'єктивну сторону злочину як таку, що складається із суспільно-небезпечного діяння, що завдало або здатне завдати істотну шкоду суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом, а також із умов і обставин завдання цієї шкоди [4, с. 51]. Четверті — пояснюють об'єктивну сторону

складу злочину як сукупність передбачених законом ознак, що характеризують зовнішній прояв суспільно-небезпечного діяння, яке посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні умови, пов'язані з цим посяганням [2 с 81]. П'яті — схильні до того, що об'єктивна сторона злочину — це зовнішній прояв суспільно небезпечного посягання на той чи інший об'єкт, що знаходиться під охороною кримінального закону (тобто, це передбачені кримінальним законом ознаки, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння) [3, с. 106]. Шості — відносять до об'єктивної сторони складу злочину сукупність передбачених кримінальним законом ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечних дій, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні умови цього посягання [15, с. 50]. Сьомі — стверджують, що об'єктивна сторона злочину — це зовнішня сторона діяння, яка виражається у вчиненні передбаченого КК України діяння (дії чи бездіяльності), яка спричиняє або створює небезпеку спричинення суспільно-небезпечних наслідків, а також характеризується наявністю причинного зв'язку між діяннями і наслідками, часом, місцем, обстановкою, способом, знаряддям та джерелом вчинення злочину [1. с. 62–63].

Деякі автори пояснюють об'єктивну сторону злочину як процес суспільно небезпечного і протиправного посягання на інтереси, які охороняються законом, що розглядається з його зовнішньої сторони, з точки зору послідовного розвитку тих подій і явищ, які починаються із злочинної дії (бездіяльності) суб'єкта і закінчуються настанням злочинного результату [16, с. 128].

На наш погляд, найбільш повне і вдале визначення об'єктивної сторони злочину дано В.К. Матвійчуком, автором сьомої точки зору.

Оскільки загальнотеоретичні питання, що стосуються зовнішньої сторони злочинного діяння, є достатньо розробленими, ми одразу перейдемо до проблеми дослідження об'єктивної сторони складу злочину вбивства вчиненого на замовлення.

Ознаки об'єктивної сторони складу злочину вбивство, вчиненого на замовлення, відтворено в загальних рисах у п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України, такими термінами, як «убивство, вчинене на замовлення». Як обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього складу злочину передбачені: діяння (дія або бездіяльність); злочинні наслідки; необхідний причинний зв'язок між діяннями і наслідками, що настали. Встановлення цих обов'язкових ознак об'єктивної сторони, досліджуваного складу злочину має тільки наукове, але й практичне значення.

Зовнішня сторона складу злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України, як свідчить вивчення юридичної літератури, до цього часу не знайшла свого достатнього дослідження, вона надто складна, має багатоаспектний характер та істотні дискусійні в юридичному плані моменти, які так чи інакше впливають на практичне застосування норми і законотворчу діяльність та теорію кримінального права.

Ряд понять, якими користуються в існуючих джерелах для позначення обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину вбивства, вчиненого на замовлення, мають цілком зрозумілі підстави: 1) це спроба при науковому

обґрунтуванні механічного перенесення понять з інших сфер знань на кримінально-правові заборони без неналежного з'ясування їх суті; 2) це відхід від аналізу об'єктивної сторони цього складу злочину і замість цього — не зрозуміле її трактування з допомогою узагальнених форм діяння; 3) це відсутність в працях, присвячених цій тематиці, розуміння законодавчого терміну «замовлення», а отже і вбивства на замовлення; 4) це відсутність розуміння аналізованого діяння з позиції його відмежування від суміжних видів вбивств. Отже, завдання нашого дослідження в межах предмета пошуку цієї роботи, полягає в тому щоб: а) визначитися з диспозицією статті зазначеної в п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України та дати її вичерпне пояснення (тлумачення); б) врахувати позитивні моменти, котрі стосуються розкриття ознак об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину, послідовно їх визначити; в) користуючись загальним поняттям об'єктивної сторони складу злочину, вказати сукупність, передбачених п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України ознак, що характеризують злочинні прояви досліджуваного суспільно небезпечного діяння, а також врахувати властиві йому об'єктивні умови; г) розкрити і обґрунтувати обов'язкові ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України; д) здійснити кваліфікацію діянь, передбачених п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України за ознаками об'єктивної сторони цього складу злочину.

Пункт 11 частини 2 статті 115 КК України має просту диспозицію, оскільки містить назву злочину, не визначаючи його ознаки «вбивство, вчинене на замовлення». Ознаки складу злочину, викладені в цій простій диспозиції, розкриваються певним чином у Постанові Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини» від 07.02.2003 № 2, теоретичній літературі, а також ч. 1 ст. 115 КК України, оскільки законодавець до неї нас не відсилає (тому така диспозиція не відноситься до відсилочної або комбінованої).

Згідно п. 15 цієї Постанови Пленуму Верховного Суду України умисне вбивство, вчинене на замовлення, — це умисне позбавлення життя потерпілого, вчинене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника) [17, с. 134]. Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язаний позбавити потерпілого життя, а замовник — учинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру або ж не вчинювати їх (не виконувати їх) [17, с. 134].

Тут слід зробити деяку ремарку і звернути увагу на те, що у доктрині кримінального права вбивством визнається протиправне, винне заподіяння смерті іншій особі при посяганні на її життя [18, с. 10]. Водночас, законодавче визначення поняття вбивства, яке дається у ч. 1 ст. 115 КК України (умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині) і, яке ми беремо за основу у нашому дослідженні, акцентує увагу на умисності цього злочину, а, отже, й відрізняється від доктринального його розуміння [19, с. 332–333].

Якщо замовлення умисного вбивства мало форму угоди, відповідальність за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України настає незалежно від того, коли замовником були вчинені обіцяні виконавцеві дії — до чи після вбивства, виконав чи не виконав замовник свою обіцянку, збирався він це робити чи ні [17, с. 134].

До дій матеріального характеру, зокрема, належить сплата виконавцеві винагороди за вчинення вбивства, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань тощо [17, с. 134]. Натомість під діями нематеріального характеру розуміються будь-які дії, вчинення чи невчинення яких безпосередньо не пов'язане з матеріальними інтересами виконавця вбивства на замовлення [17, с. 134].

У випадках, коли умисне вбивство на замовлення вчиняється з метою одержання від замовника грошей, матеріальних цінностей чи інших вигод матеріального характеру (тобто з корисливих мотивів), дії виконавця кваліфікують за пунктами 6 і 11 ч. 2 ст. 115 КК України [17, с. 135].

Замовник умисного вбивства залежно від конкретних обставин справи повинен визнаватися або підбурювачем, або організатором злочину (якщо тільки він не є співвиконавцем), у цьому випадку його дії належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України, а за наявності до того підстав — і за іншими пунктами цієї статті [17, с. 135]. У тому ж випадку якщо замовник, який не є співвиконавцем убивства, керувався корисливими, а виконавець іншими мотивами, дії замовника мають кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 27, п.п. 6, 11 ч. 2 ст. 115 КК України [17, с. 135].

Важливо звернути увагу на те, що відповідальність за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України настає лише у випадках, коли замовляється саме умисне убивство особи, а не якийсь інший насильницький злочин щодо неї [17, с. 135].

Слід погодитися з тим, що у разі, коли виконавець погодився позбавити потерпілого життя, але з причин, що не залежали від його волі, умисел до кінця не довів, дії замовника від конкретних обставин справи кваліфікуються як співучасть у готуванні до умисного вбивства на замовлення чи в замаху на вчинення цього злочину [17, с. 135].

Визначившись із з'ясуванням положень диспозиції п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України на основі відповідної Постанови Пленуму Верховного Суду України, звернемося до теоретичних джерел, які допоможуть нам у з'ясуванні ознак об'єктивної сторони складу злочину умисного вбивства, вчиненого на замовлення.

У науці кримінального права існують різні судження стосовно об'єктивної сторони складу злочину умисного вбивства, вчиненого на замовлення. Так, одні автори вважають, що вона проявляється в умисному позбавленні життя потерпілого, вчиненого особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника) і таке доручення може мати форми: наказу, розпорядження, угоди відповідно до якої, виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник вчинити в інтересах виконавця дії матеріального чи нематеріального характеру, або ж не виконувати їх [20, с. 44; 21, с. 279; 22, с. 47]; другі — наполягають, що під умисним вбивством, учиненим на замовлення, треба розуміти умисне позбавлення життя потерпілого, вчиненого особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника) і таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник — учинити або не вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру [21,

с. 279; 22, с. 47; 23, с. 242]; треті — переконані, що для об'єктивної сторони складу злочину умисне вбивство, вчинене на замовлення, характерні такі ознаки, як: 1) діяння (вбивство іншої особи), 2) наслідки (смерть потерпілого); 3) необхідний причинний зв'язок між діянням і наслідками; 3) обставини — вчинене на замовлення [24, с. 122].

Аналіз позиції першої групи авторів (В.К. Грищук, М.І. Мельник) в частині їх судження щодо об'єктивної сторони складу злочину умисне вбивство, вчинене на замовлення, свідчить, що вони, пропонуючи визначення вбивства на замовлення, вбачають, що воно може вчинитися як шляхом дії, так і бездіяльності, а також вважають, що обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього складу злочину є: а) наслідки — смерть потерпілої особи; б) необхідний причинний зв'язок між діянням (позбавленні життя іншої особи) і наслідками (смертю потерпілого), в) а також наявність складної норми співучасті при вчиненні цього діяння.

Подібною є позиція щодо об'єктивної сторони, аналізованого складу злочину, за виключенням зобов'язань такого співучасника як замовник (невиконання дій матеріального чи нематеріального характеру) М.І. Хавронюка. Запропоноване ним розуміння ознак об'єктивної сторони складу злочину умисне вбивство, вчинене на замовлення, є більш повним. Однак, у той же час, автор не розкриває обставини вчинення цього злочину, зокрема, не називає до яких-саме обставин згідно існуючої доктрини кримінального права необхідно звернутися.

Натомість нам уявляється, що належним чином з'ясувати ознаки об'єктивної сторони складу злочину умисне вбивство, вчинене на замовлення, неможливо без звернення до проблеми співучасті, яка характерна до цього діяння. Перш за все це важливо з огляду на те, що суспільна небезпечність злочинів, учинених декількома особами, як правило, вище, ніж злочину, вчиненого однією особою [25, с. 3]. Такі випадки оцінюються законом і судовою практикою як співучасть у злочині.

Тому, в цьому контексті нам потрібно з'ясувати форму та об'єктивні ознаки співучасті досліджуваного діяння. Це зумовлено тим, що кожна типова форма співучасті володіє суто визначеним (індивідуальним) поєднанням об'єктивних і суб'єктивних показників суспільної небезпеки, які матеріалізуються в об'єктивних і суб'єктивних ознаках злочинного діяння (а в нашому випадку — в умисному вбивстві, вчиненому на замовлення) [25, с. 247]. Тому ці ознаки виступатимуть як об'єктивні і суб'єктивні ознаки складу злочину умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України).

За характером участі в злочині чинне законодавство дозволяє, виходячи зі змісту норм, виділити наступні форми: складна співучасть, співвиконавство, злочинна група, злочинне співтовариство. Дотримуючись такої класифікації об'єктивних ознак співучасті, як кількісна та якісна ознаки співучасті [25, с. 24—25], розглянемо поведінку замовника злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України. Для цього насамперед звернемося до відповідних джерел, звідкіля ми будемо мати можливість з'ясувати вчинки замовника, а потім і виконавця.

У цьому контексті звернемося до складної співучасті в злочині умисне вбивство, вчинене на замовлення. Як показує дослідження, що конструювання правил ст. 26 КК України виправдано самим характером суспільної поведінки. Правило загального типу дозволяє ефективно враховувати те, що виділені варіанти посягань на досліджувані охоронювані відносини практично можуть мати місце в будь-якому умисному злочині (в тому числі, передбаченому п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України). Віднесення такого правила до числа загальних, на нашу думку, є результатом його формулювання практичними потребами узагальненого положення (нормування), що дозволяє уникнути включення цих правил (загальних) безпосередньо до кожної статті Особливої частини КК України. Ці підходи розробників Кримінального Кодексу України 2001 року є значним кроком уперед в науці кримінального права [26, с. 21]. Складна форма співучасті, на наш погляд, як ніяка інша дозволяє диференціювати відповідальність кожного із співучасників у злочині, передбаченого п.11 ч. 2 ст. 115 КК України, з урахуванням ступеню його фактичної участі у вчиненні злочину. Як свідчить практика досудового слідства і судова практика у складній співучасті кожний із співучасників своїми діями вносить вклад у вчинення досліджуваного злочину. Його небезпечна поведінка має вплив на свідомість виконавця і є складовою частиною загальної причини злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України. Проте такий внесок може проявлятися в різних варіантах, що на підставі типових прикладів з практики ми спробуємо показати.

Як свідчить вивчення нами судової практики, угода є найбільш типовою формою погодження між замовником і виконавцем умисного вбивства, вчиненого на замовлення, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України. Основними характеристиками такої угоди є: а) предмет угоди — смерть одного чи кількох потерпілих; б) сторони угоди — замовник, тобто особа, яка будучи зацікавлена в смерті потерпілого, замовляє його вбивство, і виконавець — особа, яка береться виконати замовлення; в) основний зміст угоди — виконавець бере на себе обов'язок позбавити життя потерпілого, а замовник зобов'язується здійснити певні дії на користь виконавця або утриматися від виконання певних дій (в окремих випадках замовник може взяти на себе зобов'язання «зарахувати» в межах угоди з виконавцем дії, вчинені в інтересах останнього ним — замовником чи іншими особами ще до досягнення угоди, але і в цьому разі такі діяння розглядаються сторонами угоди як своєрідна винагорода — «плата» чи «компенсація» за умисне вбивство, яке зобов'язується вчинити виконавець [23, с. 242].

З метою розкриття об'єктивних ознак співучасті (з боку замовника) у вчиненні злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України, звернемося до кількісних її ознак. У більшості випадків умисного вбивства, вчиненого на замовлення, як свідчить вивчення судової практики, для такої співучасті достатньо наявності двох осіб — замовника та виконавця цього злочину.

З метою з'ясування такого співучасника злочину як замовник звернемося до існуючої термінології. Так, «замовник» означає те ж саме, що і замовець [27, с. 406]. Замовець трактується як той, хто замовляє (у 1 знач.) що — небудь [27, с. 406] — у нашому випадку вбивство.

Як замовник, так і виконавець повинен відповідати загальним вимогам, установлених у Загальній частині КК України, тобто бути осудною (ст. 19 КК

України) або обмежено осудною (ст. 20 КК України) фізичною особою, яка до моменту вчинення злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України, досягла віку кримінальної відповідальності (стст. 18, 22 КК України). Іншими словами, суспільне небезпечне діяння, передбачене п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України, вчинене в результаті зусиль замовника і виконавця, тільки тоді буде вважатися вчиненим у співучасті, якщо учасники будуть визнані суб'єктами злочину, здатними відповідати за законом за його вчинення. Таким чином, відсутність кількісної ознаки виключає співучасть у вчиненні злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України.

Не можна ототожнювати виконавця угоди і виконавця злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України. Можуть бути випадки, коли в межах угоди стороною — виконавцем є одна особа, а безпосереднім виконавцем умисного вбивства, вчиненого на замовлення — інша особа [23, с. 242]. Адже виконавцем угоди стосовно своїх зобов'язань може бути і сам замовник. Не виключається також ситуація, коли замовлення на виконання умисного вбивства здійснюються через третіх осіб. Хто ж тоді буде особа, яка зацікавлена у вбивстві потерпілого, а також третя особа, через яку реалізовувалося замовлення?

Маючи філологічне тлумачення терміну «замовник», важливо ще з'ясувати його кримінально-правове розуміння (статус), але це можна зробити через його функціональну складову як співучасника у вчиненні злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України. Проте у цьому контексті ще необхідно звернутися до з'ясування терміну «замовити», який означає те, що й термін «замовляти» [27, с. 406]. Термін «замовляти» означає: «-яю, -яєш, недок, замовити, -влю, -виш; мн. Замовлять; док. 1. перех. Доручати кому-небудь виготовити, виконати, підготувати... у певний, наперед визначений строк [27, с. 407]. В аспекті зазначеного шляху нашого пошуку вигідним буде звернення до положень відповідної Постанови Пленуму Верховного Суду України, де зазначається, що замовник умисного вбивства залежно від конкретних обставин справи повинен визнаватися або організатором, або підбурювачем злочину (якщо тільки він не є співвиконавцем) [17, с. 135].

Слід зазначити, що найбільш небезпечним (окрім виконавця) серед інших співучасників умисного вбивства вчиненого на замовлення, є організатор, який фактично виконує об'єднуючу функцію — не приймаючи безпосередньої участі у виконанні об'єктивної сторони вбивства, вчиненого на замовлення, як правило, виступаючи ініціатором злочину, викликає бажання брати участь у ньому виконавця, забезпечує злагодженість дій всіх осіб, що беруть участь в умисному вбивстві, вчиненому на замовлення, а після його вчинення — в прихованні слідів цього злочину, забезпечує безкарність безпосереднього виконавця.

Як правило, організатор є натхненником учинення умисного вбивства на замовлення, яке вимагає особливої підготовки, участі інших осіб, використання спеціальних способів, знарядь і засобів тощо. Важливо, що згідно ч. 3 ст. 27 КК України «організатором є особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором є також особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або

керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації» [28]. Організація умисного вбивства, вчиненого на замовлення, як вид організаційних дій має місце, як правило, при складній співучасті на етапі готування до вчинення цього злочину. Організатор не тільки активно взаємодіє з виконавцем, але й забезпечує вчинення цього злочину (може також діяти паралельно з іншими співучасниками). Фактично організація умисного вбивства, вчиненого на замовлення, як свідчить практика, може відбуватися в розробці плану такого вбивства, в підборі виконавця та інших співучасників тощо. При цьому, підібравши виконавця (виконавців), за угодою з ним виконує дії матеріального характеру: сплачує винагороду за вчинення вбивства; передачу чи збереження права на майно; звільняє від майнових зобов'язань тощо [17, с. 134]. Крім того, при угоді на умисне вбивство потерпілого на замовлення, організатор виконує на користь виконавця дії нематеріального характеру, під якими слід розуміти будь-які дії вчинення чи невчинення яких безпосередньо не пов'язане з матеріальними інтересами виконавця вбивства [17, с. 134].

Стосовно дій замовника, які відносяться до дій нематеріального характеру, в юридичній літературі є такі судження: під діями нематеріального характеру слід розуміти будь-які дії, вчинення чи невчинення яких безпосередньо не пов'язане з матеріальними інтересами виконавця (допомога в працевлаштуванні, вирішення певних життєвих проблем, звільнення від кримінальної відповідальності, залучення до вчинення інших злочинів, якщо цього бажає виконавець...) [23, с. 242; 22, с. 47; 21, с. 279]; інші — повністю співпадають з п. 15 відповідної Постанови Пленуму Верховного Суду України [17, с. 134]. Протиріч у цих поглядах немає, але вони взаємодоповнюють один одного.

Важливо звернути увагу на те, що судова практика свідчить, що організатору належить ініціатива умисного вбивства, вчиненого на замовлення, проте бажання стати виконавцем в особи може виникнути і під впливом підбурювача. У цьому випадку організатор досліджуваного злочину, перебирає на себе ініціативу і зосереджує в своїх руках основні ланцюги в готуванні цього злочину і навіть грає основну роль у процесі його вчинення. Проте простого суміщення цих функцій ще недостатньо для визнання винної особи організатором. Щоб стати організатором умисного вбивства, вчиненого на замовлення, особа повинна об'єднати хоча б двох учасників злочину, спланувати їх діяльність або координувати її. Якщо є тільки один виконавець умисного вбивства, вчиненого на замовлення, то функція організатора цього злочину буде дещо вужчою — він повинен схилити особу до вчинення злочину і, в доповнення до цього, виконати умови угоди (стосовно зобов'язання організатора).

Дія у вбивствах на замовлення передбачає активну поведінку, направлену на порушення функцій чи анатомічної цілісності життєво важливих органів іншої людини. Так, до фізичного впливу при вчиненні вбивств на замовлення шляхом дії, як свідчить аналіз кримінальних справ, є:

1) вогнепальні ушкодження (найбільш поширені) та удари ножом у життєво важливі органи, нанесення тілесних ушкоджень не сумісних з життям потерпілого, утримання під водою, удавлення ший, скидання з висоти, отруєння тощо;

2) дія низької чи високої температур, електричного струму, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів тощо.

Бездіяльність в цьому злочині як пасивний елемент діяння, як свідчить опитування проведене нами за розробленою анкетною, проявляється в наявності у винного:

1) спеціально покладеного на безпосереднього виконавця вбивства обов'язку з охорони життя законом, професією чи договором;

2) наявністю в особи реальної можливості запобігти настанню смерті.

Типовим прикладом може бути, зокрема, такий, коли медичний працівник, виконуючи замовлення організатора вбивства, з метою позбавити життя потерпілого не виконує покладені на нього професійні обов'язки щодо лікування хворого. У даному випадку правоохоронним органам необхідно доказувати існування обов'язку діяти (наприклад, обов'язок лікаря оперувати).

Оскільки цей злочин є за конструкцією з матеріальним складом, тому при встановленні причинного зв'язку у справах цієї категорії потрібно щоб: по-перше, діяння (дія, бездіяльність) суб'єкта, які передували настанню смерті, можуть бути визнані її причиною тільки в тому випадку, якщо в момент їх вчинення, вони стали необхідною умовою її настання, тобто такою умовою без якої, смерть не настала б; по-друге, ці діяння (дія, бездіяльність) в момент їх вчинення створили реальну можливість настання смерті, тобто стали наслідком (кінцевим результатом) такого діяння.

Установлення цих обов'язкових ознак об'єктивної сторони досліджуваного злочину має важливе не тільки наукове, але й практичне значення.

Що стосується факультативних ознак при вбивстві, то їх законодавець використовує для визнання і розмежування різних за характером і ступенем суспільної небезпеки діянь. Зупинимось коротенько на загальній характеристиці кожного із них:

місце вчинення вбивства на замовлення — це певна територія, на якій відбувся злочин;

час вчинення злочину — це той часовий період, протягом якого вчинено вбивство на замовлення;

спосіб вчинення вбивства на замовлення — це та форма, в якій виражається злочинне діяння;

знаряддя вчинення вбивства на замовлення — це предмети матеріального світу, з допомогою яких винний виконав об'єктивну сторону цього злочину;

обставини вчинення вбивства на замовлення — це ті об'єктивні умови, в яких відбувалася подія злочину.

Слід зазначити, що при вбивстві, вчиненому на замовлення, діяння, які передували настанню смерті, є розтягнутими в часі. Контакт виконавця і замовника завжди відстає в часі від вчинення вбивства. Така особливість суттєво ускладнює можливість встановлення причинного зв'язку між діями замовника і смертю потерпілого. При включенні до сценарію цього злочину посередників, встановлення причинного зв'язку ще більше ускладнюється, така додаткова ланка в ланцюгу, ще далі відтерміновує слідство від встановлення замовника, від того хто став ініціатором вбивства [39, с. 22—23].

Обов'язковою ознакою (однією із необхідних умов) закінченого складу умисного вбивства, вчиненого на замовлення, є настання причинно-наслідкового зв'язку між діянням (дією чи бездіяльністю) і наслідком у вигляді смерті іншої людини. Важливо в цьому контексті звернути увагу на позицію Н.Ф. Кузнецової, яка зазначає, що дослідження причинного зв'язку проходить декілька етапів: по-перше, діяння повинно бути неправомірним; по-друге, дія (бездіяльність) за часом повинні передувати настанню результату; по-третє, діяння повинно виконати в ланцюгу детермінації роль необхідної умови настання шкоди; по-четверте, діяння повинно бути визнано не просто необхідною умовою, але причиною наслідків; по-п'яте, не можна допустити змішання причинного, завжди об'єктивного зв'язку між діянням і наслідками, і винного зв'язку між ними у формі умислу або необережності [29, с. 130]. Крім того, як вірно зазначає Н.Ф. Кузнецова, що спочатку потрібно встановити об'єктивний причинний зв'язок, а потім можливість його передбачення суб'єктом [23, с. 130].

Слід погодитися з думкою, яка існує в юридичній літературі, що при наявності такого зв'язку, не має значення, який проміжок часу пройшов між посяганням на життя і настанням смерті потерпілого, оскільки важливим є встановлення умислу на позбавлення життя [30, с. 109].

Так, Верховний Суд УРСР, у свій час, визнав правильним вирок суду першої інстанції про те, що М. вчинив умисне вбивство, хоча смерть потерпілого настала лише на 37-у добу після нанесення поранень (Інформаційний бюлетень Верховного Суду УРСР. — 1974. — № 12. — ст. 32). Такий висновок кореспондується з п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 року № 7, в якому зазначено, що якщо винний діяв з умислом на вбивство, тривалість часу, що минув з моменту заподіяння ушкоджень до настання смерті потерпілого, для кваліфікації злочину як умисного вбивства значення не має.

Російський юрист Бородулін О.І. основними характеристиками, що описують об'єктивну сторону вбивств на замовлення, вважає дані, які характеризують спосіб вчинення цього злочину щодо дій з підготовки, здійснення і приховання вбивства [32, с. 1–78].

Способи вчинення вбивств на замовлення різноманітні і є активними діями, безпосередньо спрямованими на позбавлення життя потерпілого, такими, які не дають потерпілому шансів вижити. До найбільш розповсюджених відносять убивство із застосуванням:

Вогнепальної зброї (вогнепальна зброя з глушником, автоматична зброя, гвинтівки з оптичним прицілом тощо), вибухових речовин, встановлення вибухових пристроїв (гранати армійського зразка, зокрема, Ф-1, РГД-5, протитанкові й протипіхотні міни, саморобні вибухові пристрої та ін.) у будинку, квартирі, ліфті, за місцем роботи жертви (інколи — радіокеровані); надсилення посилок з вибуховим пристроєм, мінування дверей квартири, будинків, офісів; кидання вибухових пристроїв з висоти;

Холодної зброї (фінські, мисливські та ін. ножі; різноманітні інструменти типу сокири; засоби для удушення (петля — удавка); важкі тупі предмети (молоток, палиця) тощо);

Транспортних засобів (наїзд чи приведення автомашини жертви в несправний стан, що призвело б до дорожньо-транспортної пригоди) [33, с. 40—41].

В окремих випадках спосіб вчинення обирається з таким розрахунком, щоб він був водночас і способом його приховування, до таких можна віднести використання: сильнодіючих медичних препаратів, хімічних препаратів, радіоактивних речовин, отрут, які викликають симптоми загострення будь-якого соматичного захворювання (гострий серцевий напад, напад астми тощо).

Знаряддя злочину добираються ретельно, з урахуванням обраного способу вчинення вбивства на замовлення, що виключало б можливість потерпілому залишатися живим. Вони відрізняються кількістю, характером і локалізацією ушкоджень, завданих потерпілому [33, с. 41]. Як свідчить аналіз кримінальних справ, одним з найпоширеніших способів убивства, вчиненого на замовлення, є розстріл жертви з близької відстані впритул та знищення при цьому осіб, які мимовільно стали свідками такого злочину.

Нерідко замовні вбивства мають на меті залякати потенційних конкурентів. У таких випадках виконавці здійснюють привселюдний, зухвалий збройний напад. Як правило, використовуються автомати та пістолети. При цьому злочинці вчиняють убивство кількох осіб за умов гарантованої ліквідації обраної жертви [33, с. 41].

Суттєве значення для характеристики об'єктивної сторони має також і обстановка вчинення вбивства. Оскільки вона вказує не тільки на наявність або відсутність причинного зв'язку, але має також важливе значення й для кваліфікації злочину (наприклад, щодо поведінки потерпілого).

Отже з огляду на викладене, знаряддя, спосіб і обстановка вчинення вбивства дозволяють більш точно визначити напрямок умислу винного і правильно кваліфікувати діяння, а точне встановлення часу і місця вчинення вбивства — точно визначити направленість умислу винного і вірно кваліфікувати вчинене діяння.

А, щоб те або інше вбивство з певною часткою ймовірності можна було вже на стадії порушення кримінальної справи віднести до вбивств, учинених на замовлення, необхідно встановити, зокрема, наступні мінімальні обставини (ознаки):

- місце події (вбивство вчинене на території промислових об'єктів комерційного підприємства, на площадках діючих або занедбаних будівельних зон, поблизу смітників, пустирів, за місцем проживання потерпілого або біля нього, під час знаходження на робочому місці, по дорозі з роботи, біля квартири жертви, на території автостоянки, в особистій або службовій автомашині тощо) [32, с. 1—78];

- займаного суспільного або службового положення потерпілого (керівник підприємства, банкір, підприємець, державний службовець, суспільний діяч, депутат і т.п.) [32, с. 1—78];

- знарядь злочину (убивство вчинене з використанням вогнепальної нарізної зброї, вибухових пристроїв, шляхом скидання з висоти, замасковане під нещасний випадок, ДТП і т.п.) [32, с. 1—78];

- способу вбивства (відкритого, іноді зухвало демонстративного нападу, розстрілу в упор, наявність численних вогнепальних й інших ушкоджень на трупі, слідів контрольного пострілу й т.п.) [32, с. 1—78];

- наявність установлених фактів погроз, вимагання, що мали місце напередодні вбивства у відношенні до потерпілого або його найближчого оточення, шляхом шантажу або за допомогою інших способів [32, с. 1–78];

- виникнення конфліктної ситуації усередині колективу або родини (на ґрунті поділу, ворожнечі, особистої ворожнечі, суперництва за місцем роботи або проживання потерпілого) [32, с. 1–78].

Більш точний висновок про наявність факту вчинення вбивств на замовлення можна зробити лише з урахуванням усебічного комплексного аналізу всіх взаємозалежних обставин.

Разом з тим слід зазначити, що проблема об'єктивної сторони злочину в певній мірі вже вирішена на законодавчому рівні в більшості зарубіжних держав [33, с. 1–226; 34, с. 1–366; 35, с. 1–375; 36, с. 1–313; 37, с. 1–298].

Висновок. Таким чином, при аналізі об'єктивної сторони вбивства, вчиненого на замовлення, необхідно враховувати, що, як ми вже вище зазначали, дія або бездіяльність є лише зовнішньою ознакою злочину і проявляється вона в шкоді у вигляді смерті. Настання її як наслідку злочинних дій є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони вбивства, вчиненого на замовлення. З настанням смерті людини, злочин, передбачений п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України, вважається закінченим, тобто містить всі ознаки закінченого складу злочину. Якщо внаслідок посягання, смерть не настала, то таке посягання на вчинення вбивства на замовлення кваліфікується в залежності від обставин або як готування до вбивства, або як замах на нього, тобто з вказівкою на стст. 14 або 15 КК України відповідно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальне право України: Загальна частина: Практикум: Навчальний посібник / І.П. Козаченко, О.М. Костенко, В.К. Матвійчук та ін.. — К. : КНТ, 2006. — 432 с.
2. *Бажанов М.И.* Объективная сторона преступления / М.И. Бажанов // Уголовное право УССР. Часть общая: Учебник [Ю.В. Александров, А.Ш. Якупов, М.И. Бажанов, и др.]; под ред. В.В. Сташиса, А.Ш. Якупова. — К. : Вища школа, 1984. — С. 81–97.
3. *Бурчак Ф.Г.* Объективная сторона преступления / Ф.Г. Бурчак., Е.В. Фесенко // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть общая; отв. ред. А.Я. Светлов, В. В. Сташис. — К. : Наукова думка, 1985. — 448 с.
4. *Гришаев П.И.* Объективная сторона преступления / П.И. Гришаев // Советское уголовное право. Часть общая: Учебное пособие. — М. : ВЮЗИ, 1961. — 147 с.
5. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. — М. : Гос. Изд-во юрид. лит., 1960. — 244 с.
6. *Коржанський М.Й.* Об'єктивна сторона злочину / М.Й. Коржанський // Кримінальне право і законодавство України. Частина загальна. Курс лекцій / За ред. М.Й. Коржанського. — К. : Атіка, 2001. — С. 189–211.
7. *Кудрявцев В.Н.* Правовое поведение: норма и патология / В.Н. Кудрявцев. — М. : Наука, 1982. — 288 с.
8. *Малинин В.Б.* Причинная связь в уголовном праве / В.Б. Малинин. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2000. — 343 с.

9. *Наумов А.В.* Объективная сторона преступления /Наумов// Российское уголовное право. Курс лекций: В 3 Т. 1. : Общая часть. 4-е изд. перераб. и доп. — М. : Волтерес Клувер, 2007. — С. 313—343.

10. *Номоконов В.А.* Объективная второна преступлений / В.А. Номоконов // Полный курс уголовного права: в 5 т.; под. ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеев. Т. 1: Преступление и наказание. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2008. — С. 357—383 с.

11. *Петин И.А.* Механизм преступного насилля / И.А. Петин. — Спб. : Юридический центр Пресс, 2000. — 343 с.

12. *Пионтковский А.А.* Объективная сторона состава преступления / А.А. Пионтковский // Курс советского уголовного права. Часть общая. В 6-ти т. / Редкол. : А.А. Пионтковский и др. — М. : Изд-во Наука, 1970. — т. 2. — С. 131—183.

13. *Семенцова И.А.* Объективная сторона преступления / И.А. Семенцова // Уголовное право: Общая часть. Серия «Сдаем экзамен». — Ростов н/Д. : Феникс, 2003. — С. 69—83.

14. *Таганцев Н.С.* Преступная деятельность / Н.С. Таганц. — Т. 1. — С. 265—372.

15. *Чернишова Н.В., Володько М.В., Хазін М.А.* Кримінальне право України / Тези лекцій і практичні завдання для курсантів Київського училища МВС України. — К. : Наукова думка, 1995. — 456 с.

16. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев // Советское уголовное право. Общая часть. Учебник / Под редакцией В.Д. Менцагина и др. — М. : Изд-во Моск. Ун-та, 1974. — С. 128—143.

17. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 // Постанова Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. — 2-ге видання. — К. : Аперта; ЦУЛ, 2011. — С. 129—140.

18. *Коржанський М.Й.* Словник кримінально-правових термінів / М.Й. Коржанський. — К. : Генеза, 2000. — 200 с.

19. *Савченко А.В.* Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: Монографія. — К. : КНТ, 2007. — 596 с.

20. *Александров Ю.В.* Злочини проти життя та здоров'я особи / Ю.В. Александров // Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. (Ю.В. Александров, О.О. Дударов, В.А. Клименко та ін.) За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — Юридична наука, 2004. — С. 37—76.

21. *Грищук В.К.* Злочини проти життя та здоров'я особи / В.К. Грищук, М.І. Мельник // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К. : Кантон, А.С.К., 2001. — С. 272—339.

22. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Під загальною редакцією М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка, ч. 2 — К. : «Форум», 2001. — 944 с.

23. *Яценко С.С.* Злочини проти життя та здоров'я особи / С.С. Яценко, С.Д., Шапченко // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За заг. ред. С.С. Яценка. — К. : А.С.К., 2002. — С. 232—270.

24. *Хавронюк М.І.* Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. — К. : Істина, 2004. — 504 с.

25. *Ермакова Л.Д., Никулин С.И., Галиакбаров Р.Р., Аветисян С.С., Галактионов Е.А.* Соучастие в преступлении / Энциклопедия уголовного права. Т. 6 [Отвественный редактор Малинин В.Б. — СПб. : ГКА, СПб., 2007. — 564 с.

26. *Матвійчук В.К.* Співучасть у злочинність / В.К. Матвійчук // Юридична наука. — 2012. — № 7. — С. 20—25.
27. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. І доповн.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
28. Кримінальний кодекс України. За станом на 18 грудня 2007 року / Верховна Рада України: Офіц. вид. — К. : Парламентське вид-во, 2007. — 192 с. — (Б-ка офіційних видань).
29. Уголовное право. Общая часть / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Ю.М. Полевского. — М. : Изд-во, 1983. — С. 25.
30. Кримінальне право України: Особлива частина — розділи I—II: Практикум: Навчальний посібник / За заг. ред. Матвійчука В.К. // В.Д. Гвоздецький, В.К. Матвійчук, І.О. Харь та ін.. — К. : КНТ, 2008. — 256 с.
31. Постанови Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (Серія: «Кодекси і Закони України»). — К. : Видавничий дім «Скіф», 2006. — 427 с.
32. *Бородулин А.И.* Убийство по найму / Под ред. проф. Р.С. Белкина. — М. : Новый Юрист, 1997. — 78 с.
33. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 226 p.
34. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.
35. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.
36. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 313 p.
37. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 298 p.

REFERENCES

1. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: Praktykum: Navchalnyi posibnyk / I.P. Kozachenko, O.M. Kostenko, V.K. Matviichuk ta in.. — K. : KNT., 2006. — 432 s.
2. *Bazhanov M.I.* Obektivnaja storona prestuplenija / M.I. Bazhanov // Ugolovnoe pravo USSR. Chast' obshhaja: Uchebnyk [Ju.V. Aleksandrov, A.Sh. Jakupov, M.I. Bazhanov, i dr.]; pod red. V.V. Stashisa, A.Sh. Jakupova. — K. : Vyshcha shkola, 1984. — S. 81—97.
3. *Burchak F.G.* Obektivnaja storona prestuplenija / F.G. Burchak., E.V. Fesenko // Ugolovnoe pravo Ukrainskoj SSR na sovremennom jetape. Chast' obshhaja; otv. red. A.Ja. Svetlov, V.V. Stashis. — K. : Naukova dumka, 1985. — 448 s.
4. *Grishaev P.I.* Obektivnaja storona prestuplenija / P.I. Grishaev // Sovetskoe ugolovnoe pravo. Chast' obshhaja: Uchebnoe posobie. — M. : VJuZI, 1961. — 147 s.
5. *Kudrjavcev V.N.* Obektivnaja storona prestuplenija / V.N. Kudrjavcev. — M. : Gos. Izd-vo jurid lit., 1960. — 244 s.
6. *Korzhanskyi M.Y.* Obiektivna storona zlochynu / M.Y. Korzhanskyi // Kryminalne pravo i zakonodavstvo Ukrainy. Chastyna zahalna. Kurs lektsii/ Za red. M.Y. Korzhanskoho. — K. : Atika, 2001. — S. 189—211.

7. *Kudrjavcev V.N.* Pravovoe povedenie: norma i patologija / V.N. Kudrjavcev. — M. : Nauka, 1982. — 288 s.

8. *Malinin V.B.* Prichinnaja svjaz' v ugovnomn prave / V.B. Malinin. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2000. — 343 s.

9. *Naumov A.V.* Obektivnaja storona prestuplenija / Naumov // Rossijskoe ugovnoe pravo. Kurs leksii : V 3 T.1. : Obshhaja chast'. 4-e izd. pererab. i dop. — M. : Volteres Kluver, 2007. — S. 313–343.

10. *Nomokonov V.A.* Obektivnaja storona prestuplenij / V.A. Nomokonov // Polnyj kurs ugovnogo prava: v 5 t.; pod. red. dokt. jurid. nauk, prof. A.I. Korobeev. T. 1: Prestuplenie i nakazanie. — SPb. : Juridicheskij centr Press, 2008. — S. 357–383.

11. *Petin I.A.* Mehanizm prestupnogo nasillja / I.A. Petin. — Spb. : Juridicheskij centr Press, 2000. — 343 s.

12. *Piontkovskij A.A.* Obektivnaja storona sostava prestuplenija / A.A. Piontkovskij // Kurs sovetskogo ugovnogo prava. Chast' obshhaja. V 6-ti t. / Redkol. : A.A. Piontkovskij i dr.. — M. : Izd-vo Nauka, 1970. — t. 2. — S. 131–183.

13. *Semencova I.A.* Obektivnaja storona prestuplenija / I.A. Semencova / Ugovnoe pravo: Obshhaja chast'. Serija "Sdaem jezkamen". — Rostov n/D. : Feniks, 2003. — S. 69–83.

14. *Tagancev N.S.* Prestupnaja dejatel'nost' / N.S. Taganc T. 1. — S. 265–372.

15. *Chernyshova N.V. Volodko M.V., Khazin M.A.* Kryminalne pravo Ukrainy / Tezy leksii i praktychni zavdannia dlja kursantiv Kyivskoho uchylshcha MVS Ukrainy. — K. : Naukova dumka, 1995. — 456 s.

16. *Kudrjavcev V.N.* Obektivnaja storona prestuplenija / V.N. Kudrjavcev // Sovetskoe ugovnoe pravo. Obshhaja chast'. Uchebnik / Pod redakciej V.D. Menshhagina i dr. — M. : Izd-vo Mosk. Un-ta, 1974. — S. 128–143.

17. Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochyny proty zhyttia ta zdorovia osoby: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy № 2 vid 07.02.2003 // Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy v kryminalnykh spravakh. — 2-he vydannia. — K. : Aperta; TsUL, 2011. — S. 129–140.

18. *Korzhanskyi M.Y.* Slovnyk kryminalno-pravovykh terminiv. / M.Y. Korzhanskyi. — K. : Heneza, 2000. — 200 s.

19. *Savchenko A.V.* Kryminalne zakonodavstvo Ukrainy ta federalne kryminalne zakonodavstvo Spoluchenykh Shtativ Ameryky: kompleksne porivnialno-pravove doslidzhennia: Monohrafiia. — K. : KNT, 2007. — 596 s.

20. *Aliksandrov Yu.V.* Zlochyny proty zhyttia ta zdorovia osoby / Yu.V. Aliksandrov // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Pidruchnyk. (Yu.V. Aliksandrov, O.O. Dudarov, V.A. Klymenko ta in.) Za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. — Yurydychna nauka, 2004. — S. 37–76.

21. *Hryshchuk V.K.* Zlochyny proty zhyttia ta zdorovia osoby / V.K. Hryshchuk, M.I. Melnyk // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku / Za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — K. : Kannon, A.S.K., 2001. — S. 272–339.

22. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. Pid zahalnoiu redaktsiieiu M.O. Potebenka, V.H. Honcharenka, ch.2 — K. : "Forum", 2001. — 944 s.

23. *Yatsenko S.S.* Zlochyny proty zhyttia ta zdorovia osoby / S.S. Yatsenko, S.D. Shapchenko // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: Za zah. red. S.S. Yatsenka. — K. : A.S.K., 2002. — S. 232–270.

24. *Khavroniuk M.I.* Dovidnyk z Osoblyvoi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. — K. : Istyna, 2004. — 504 s.

25. Ermakova L.D., Nikulin S.I., Galiakbarov R.R., Avetisjan S.S., Galaktionov E.A. Souchastie v prestupenii / Jenciklopedija ugovnogo prava. T. 6 [Otvestvennyj redaktor Malinin V.B. — SPb GKA, SPb., 2007. — 564 s.

26. Matviichuk V.K. Spivuchast u zlochynnist / V.K. Matviichuk // Yurydychna nauka. — 2012. — № 7. — S. 20—25.

27. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dodat. I dopovn.) / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. — K. : Irpin : VTF “Perun”, 2005. — 1728 s.

28. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Za stanom na 18 hrudnia 2007 roku / Verkhovna Rada Ukrainy: Ofits. vyd. — K. : Parlamentske vyd-vo, 2007. — 192 s. — (B-ka ofitsiinykh vydan).

29. Ugolovnoe pravo. Obshhaja chast' /Pod red. N.F. Kuznecovoj , Ju.M. Polevskogo. — M. : Izd-vo, 1983. — S. 25.

30. Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna — rozdily I—II: Praktykum: Navchalnyi posibnyk / Za zah. red. Matviichuka V.K. // V.D. Hvozdetyskyi, V.K. Matviichuk, I.O. Khar ta in.. — K. : KNT, 2008. — 256 s.

31. Postanovy Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy z kryminalnykh sprav (Serii: “Kodeksy i Zakony Ukrainy”). — K. : Vydavnychiy dim “Skif”, 2006. — 427 s.

32. Borodulin A.I. Ubijstvo po najmu // Pod red. prof. R.S. Belkina. — M. : Novyj Jurist, 1997. — 78 s.

33. THE SAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

34. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

35. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

36. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 313 p.

37. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

Лопашук Д.І. Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони вбивства, вчиненого на замовлення

У статті досліджуються кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони вбивства, вчиненого на замовлення. Автор з'ясував загальні положення стосовно об'єктивної сторони злочину та дослідив зовнішню сторону злочину, передбаченого п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України.

Ключові слова: об'єктивна сторона, кримінально-правова характеристика, вбивство, вчинене на замовлення, зовнішня сторона, діяння, злочин.

Лопашук Д.И. Уголовно-правовая характеристика объективной стороны убийства, совершенного на заказ

В статье исследуются уголовно-правовая характеристика объективной стороны убийства, совершенного на заказ. Автор выяснил общие положения относительно

но объективной стороны преступления и исследовал внешнюю сторону преступления, предусмотренного п. 11 ч. 2 ст. 115 УК Украины.

Ключевые слова: объективная сторона, уголовно-правовая характеристика, убийство, совершенное по заказу, внешняя сторона, деяния, преступление.

Lopaschuk D. Criminal-Legal Characteristic of the Objective Side (Actus Reus) of the Contract Killing

The article deals with the criminal-legal characteristic of the objective side (actus reus) of the of the contract killing. The author clarified the general provisions concerning the objective aspect (actus reus) of the crime and investigated the external aspect of the crime, stipulated by Paragraph 11 Part 2 Article 115 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: Objective Side (Actus Reus); Criminal-Legal Characteristic; Murder; Commissioned; External Party; Act; Crime

Стаття надійшла до редакції: 11.01.2018.

УДК 343

V. Matviichuk

COMPARATIVE-LEGAL RESEARCH OF A CRIME OF VIOLATION OF THE INVIOABILITY OF PRIVATE LIFE UNDER CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE AND OF SIMILAR OFFENCES UNDER THE LEGISLATION OF SOME FOREIGN COUNTRIES

В.В. Матвійчук

аспірант кафедри

кримінального права, кримінології,

цивільного та господарського права

ВНЗ «Національна академія управління»

м. Київ

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИНУ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ТА АНАЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого статтею 182 КК України, і аналогічних злочинів за законодавством зарубіжних держав має велике значення для теорії кримінального права, правозастосовної практики та вдосконалення законодавства в зазначеній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми порівняльно-правового дослідження злочину порушення недоторканності приватного життя за КК України та аналогічних злочинів за законодавством деяких зарубіжних держав до цього часу уваги не приділялося.

Мета статті полягає в з'ясуванні порівняльно-правового дослідження злочину порушення недоторканності приватного життя за КК України та аналогічними злочинами за законодавством деяких зарубіжних держав.

Основні результати дослідження. Для розуміння злочину порушення недоторканності приватного життя (стаття 182 КК України) та пошуку найбільш ефективних шляхів удосконалення відповідних кримінально-правових норм та практики їх застосування в наш час недостатньо досліджувати тільки положення статті 182 КК України. Оскільки Україна прагне стати членом Європейського Союзу та адаптувати вітчизняне законодавство про кримінальну відповідальність до стандартів цього об'єднання, де також розвивалися

норми, що регламентують кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, при вивченні питання удосконалення відповідних норм КК України доцільно враховувати зарубіжний досвід у даній сфері, активно використовувати порівняльно-правовий метод дослідження.

Компаративістське (порівняльно-правове) дослідження досвіду законодавчості зарубіжних держав дозволяє уявити правову охорону недоторканності приватного життя в Україні у співвідношенні з кримінально-правовими системами інших держав. Необхідність компаративістського дослідження кримінально-правових систем різних країн пояснюється можливістю використати ефективні правові прийоми при вдосконаленні національного законодавства в означеній сфері.

Зазначені нами обставини визначають актуальність дослідження порівняльно-правового аспекту злочину порушення недоторканності приватного життя для подальшого врахування позитивного зарубіжного досвіду і відшукання можливих напрямків подальшого вдосконалення статті 182 КК України.

У зв'язку з відміченими обставинами порівняльно-правовий аналіз доцільно провести за складоутворюючими ознаками суспільно небезпечних діянь (за об'єктом, предметом, об'єктивною стороною, суб'єктом та суб'єктивною стороною), спершу визначивши ці ознаки стосовно вітчизняного законодавства, а вже потім — зарубіжного. Почнемо таке порівняння з об'єкта злочину.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого статтею 182 КК України, виступають суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони конфіденційної інформації про фізичну особу, яку становлять відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а також сімейної таємниці, від незаконного збирання, зберігання, використання, знищення, поширення, зміни [1, с. 32]. За статтею 145 КК Латвійської республіки основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони чужої таємниці [2, с. 163–164]. У відповідності з абз. 1 статті 145 КК Республіки Болгарія основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини що забезпечують умови з охорони чужої таємниці, що може зганьбити чиесь добре ім'я, якщо ця таємниця була довірена або стала відома особі у зв'язку з її професією [3, с. 113]. Це може стосуватися абз. 1 та 2 статті 145а КК цієї країни, безпосереднім об'єктом цього злочину можуть бути суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони інформації, отриманої за допомогою спеціальних розвідувальних даних, або інформації, отриманої службовою особою, яка стала їй відомою у зв'язку з її службовою діяльністю [3, с. 114]. Абз. 1 § 203 КК ФРН передбачає, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони чужої таємниці, яка стосується особистого життя та була довірена або стала відомою особі будь-яким іншим способом у зв'язку з виконанням професійних обов'язків [4, с. 359–363]. У статті 179 *novies* КК Швейцарії основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони особливо захищених особистих даних або відомостей про особу, які не є загальнодоступними [5, с. 201]. Параграфом 2 статті 213 КК Республіки

Польща передбачений такий безпосередній об'єкт цього злочину: суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони особистого або сімейного життя, відомості про які не загрожують життю і здоров'ю людини чи деморалізації малолітнього [6, с. 156]. Стаття 137 КК РФ передбачає такий безпосередній об'єкт цього злочину: суспільні відносини, що виникають при реалізації людиною її конституційного права на недоторканність приватного життя [7; 8, с. 162]. У статті 147 КК Республіки Казахстан основним безпосереднім об'єктом цього злочину названі суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони недоторканності приватного життя і персональних даних [9]. Параграф 264-а КК Данії свідчить, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони недоторканності приватного життя [10]. У статтях 226-1 та 226-2 КК Франції передбачено, що основним безпосереднім об'єктом цих злочинів є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони недоторканності, інтимності приватного життя або будь-яких записів чи документів такого змісту [11]. Стаття 156 КК Азербайджанської республіки передбачає, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони недоторканності приватного життя, а також документів такого змісту [12]. У ст. 157 КК Грузії передбачено, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони інформації про приватне життя або персональні дані [13]. Стаття 157-1 КК Грузії передбачає, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які забезпечують таємницю приватного життя [13]. Стаття 141.1 КК республіки Узбекистан охороняє суспільні відносини, що забезпечують умови з недоторканності приватного життя, тобто що стосуються особистої та сімейної таємниці [14]. У статті 146 КК Туркменістану передбачено, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони недоторканності приватного життя [15].

Аналіз законодавства про кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя свідчить, що тут відсутня розбіжність стосовно безпосереднього об'єкта цих злочинів, але найбільш повним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, передбачені ст. 182 КК України.

Предметом злочину порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) є «конфіденційна інформація про фізичну особу, яку становлять персональні дані — відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (до конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, прізвище, ім'я, по батькові, місце і дата народження, адреса проживання, професія, місце роботи, посада, стан здоров'я, майновий стан, звички особи, спосіб життя, відношення до релігії, дружні відносини, фізичні чи фізіологічні вади, минула діяльність, належність до езотеричної спільноти, факти біографії особи, рід занять, вчинки, захоплення, творчі заняття, погляди, оцінки, переконання, відносини з іншими особами, у тому числі і в емоційній сфері, наявність інтимних позашлюбних стосунків, уподобання, симпатії та антипатії, народження позашлюб-

них дітей), а сімейну таємницю 140 інформація, яка зачіпає інтереси членів сім'ї та інших родичів, про: сімейний стан, сімейні стосунки, інтимні стосунки в сім'ї, особливості сімейних стосунків, приватне життя члена (членів) окремої сім'ї чи декількох сімей, які особа (особи) бажають зберегти в таємниці від сторонніх осіб, майновий стан родичів особи, родинні стосунки, відомості, якими володіють члени сім'ї і в розголошенні яких Вони не зацікавлені, відносини між особами похилого віку і їх внуками, а також між дядьком, тіткою і племінником, юридично не оформлені і не до оформлення шлюбу. Така конфіденційна інформація може закріплюватися на різних матеріальних носіях: паперів, касетах, фотографія, міститися у творах, що публічно демонструється або видаються у ЗМІ, в історії хвороби, в документах тощо. Конфіденційна інформація має відповідати таким критеріям: вона має стосуватися реальних (невигаданих) фактів особистого чи сімейного життя конкретної особи, яка вже відома чи особистість якою можна визначити; Ця інформація є таємною (невідомо інша особа з можливими виключеннями); ця інформація не становить державного і суспільного інтересу» [16, с. 106–107].

За ст. 145 КК Латвійської республіки предметом цього злочину є «чужа таємниця», тобто інформація про чужу таємницю [2, с. 163]. У відповідності із ст. 145 КК Республіки Болгарія предметом цього злочину є «чужа таємниця», яка може згнати добре ім'я особи, якщо ця таємниця була довірена особі, або стала їй відома у зв'язку з її професією [3, с. 113]. За абз. першим параграфу 203 КК ФРН передбачено, що предметом цього злочину є також «чужа таємниця», особиста таємниця, що стосується приватного життя, яка особі була довірена, або стала їй відома іншим способом у зв'язку з виконанням професійних обов'язків [4, с. 359, 361, 362]. У відповідності із ст. 179 *novies* КК Швейцарії предметом цього злочину є особливо захищені особисті дані або відомості про особистість, які не є загальнодоступними. [5, с. 203]. Параграф 2 статті 213 КК Республіки Польща передбачає такий предмет цього злочину: відомості, що стосуються особистого або сімейного життя (коли така інформація розголошується у формі проголошення або розголошення обвинувачення) [6, с. 156]. У статті 137 КК РФ предметом злочину є відомості про приватне життя особи, що складають її особисту або сімейну таємницю [7]. Стаття 147 КК Республіки Казахстан предмет цього злочину виокремлює таким чином: «персональні дані» (ч. 1), «відомості про приватне життя особи, які складають її особисту або сімейну таємницю» (ч. 2) [9]. У параграфі 264а КК Данії передбачено, що предметом цього злочину є відомості про приватне життя, який можна зрозуміти із змісту цієї статті [10]. Стаття 226-1 КК Франції виокремлює такий предмет цього злочину: «інтимність приватного життя іншої особи», а в тому випадку, коли такі дії були вчинені на очах і з відома зацікавлених осіб, які не протидіяли цьому, хоча могли це зробити, то згода цих осіб презумується [11]. Стаття 226-2 цього ж кодексу передбачає такий предмет цього злочину: «будь-які записи або документи, отримані за допомогою будь-якої з дій, передбачених статтею 226-1 цього кодексу» [11]. У відповідності до статті 156 КК Азербайджанської Республіки предметом цього злочину є «відомості про приватне життя особи, які становлять її особисту або сімейну таєм-

ницю, а також документи з такими відомостями» [12]. У статті 157 КК Грузії передбачений предмет злочину «інформація, що відображає особисте життя, або персональні дані» [13]. У статті 157-1 цього ж кодексу предметом злочину є «таємниця особистого життя» [13]. Стаття 141.1 КК Республіки Узбекистан передбачає такий предмет цього злочину: «відомості про приватне життя особи, що становлять її особисту або сімейну таємницю» [14]. У статті 146 КК Туркменістану виокремлено такий предмет цього злочину: «відомості про приватне життя, що становлять особисту або сімейну таємницю іншої особи» [15].

Аналіз кримінального законодавства України, Латвійської Республіки, Республіки Болгарія, Федеративної Республіки Німеччини, Швейцарії, Республіки Польща, Російської Федерації, Республіки Казахстан, Данії, Франції, Азербайджанської Республіки, Грузії, Республіки Узбекистан та Туркменістану свідчить, що найбільш вдалою у плані предмета цього злочину є стаття 182 КК України, оскільки в ній відсутня надлишкова його деталізація. Проте у диспозиції частини 1 статті 182 КК України є потреба в її доповненні такою редакцією, яку нам підказує зарубіжне законодавство в цій сфері: «незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення інформації про приватне життя особи, яка становить її особисту або сімейну таємницю, або персональні дані про особу, або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього кодексу». Всі доповнення, що запропоновані нами, спираються на наступну думку, висловлену М.Г. Мачновським: «Приватне життя — це сфера, яка контролюється самою людиною і вільна від зовнішнього впливу» [8, с. 161]. Держава і законодавство, як стверджується в юридичній літературі, «... не вправі втручатися в неї, вони лише огорожують її від стороннього втручання» [17, с. 58]. У статті 12 Загальної декларації прав людини і статті 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначається: «Ніхто не може піддаватися свавільному чи незаконному втручання в його особисте і сімейне життя» [18, с. 24; 19, с. 55–56]. Це загальна норма (ст. 182 КК України).

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 182 КК України, характеризуються наступними діями: 1) незаконне збирання конфіденційної інформації про особу, що полягає в активних діях без згоди потерпілого у спосіб, що суперечить Конституції та законам України; з будь-яких джерел; із застосуванням технічних засобів та речовин; 2) незаконне зберігання такої інформації — це будь-які дії, вчинені без згоди потерпілого, у спосіб, що суперечить Конституції та законам України, пов'язані з перебуванням такої інформації у володінні винного, у певному місці, на будь-яких носіях; 3) незаконне використання такої інформації — це будь-які дії без згоди потерпілого у спосіб, що суперечить Конституції та законодавству України, пов'язані з користуванням винним за власним розсудом такими відомостями для задоволення певної потреби чи одержання певної вигоди, з будь-якою метою; 4) незаконне знищення такої інформації — це будь-які дії без згоди потерпілого у спосіб, що суперечить Конституції та законодавству України, спрямовані на проведення такої інформації у стан, що робить її непридатною для використання; 5) незаконне поширення такої інформації — це будь-які дії без згоди потерпілого у

спосіб, що суперечить Конституції та законодавству України, з доведенням такої інформації сторонній особі чи / або особам яка чи / або які за законом не вправі її отримувати чи здійснювати у відношенні неї будь-якої дії; 6) незаконна зміна конфіденційної інформації про особу — це будь-які дії без згоди потерпілого у спосіб, що суперечить Конституції та законодавству України, внаслідок яких така інформація спотворюється, стає неправдивою, викривленою [20, с. 54–59].

Кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого частиною 2 статті 182 КК України є:

1) повторність злочинів — це такий вид множинності злочину, при якому особа (група осіб) не одночасно вчиняє два або більше одиничних злочини, що передбачені тією самою статтею або частиною статті особливої частини КК України і статтею, за якою кваліфікуються наступний злочин, а також вчинення попереднього злочину, зазначеного як кваліфікуюча ознака (при цьому не має значення, чи засуджувалася ця особа за раніше вчинений злочин);

2) повторність тотожних злочинів слід розуміти як не одночасне вчинення особою (групою осіб) двох чи більше одиничних злочинів, які містять ознаки одного і того ж складу злочину, коли обидва злочини, що утворюють таку повторність, охоплює одна стаття КК України;

3) позитивними положеннями щодо істотної шкоди охоронюваним законом правам свободам та інтересам особи в існуючих поглядах є такі: а) наявність істотної шкоди слід застосовувати в кожному конкретному випадку незалежно від обставин справи, оскільки це поняття щодо нематеріального його виміру є оціночним; б) істотна шкода може мати матеріальний або інший характер; в) істотною буде шкода, коли вона має матеріальний характер, якщо вона в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

4) в існуючих публікаціях стосовно істотної шкоди нематеріального характеру, що стосуються злочину, передбаченого частиною 2 статті 182 КК України, відсутні розробки.

При вирішенні істотної шкоди нематеріального характеру потрібно враховувати: ступінь негативного впливу протиправного діяння на суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони особистого і сімейного життя особи; характер завданої цим відносинам матеріальної шкоди; розмір моральної шкоди [21, с. 77–78].

У відповідності із статтею 145 КК Латвійської Республіки об'єктивну сторону цього злочину складають такі дії, як розголошення чужої таємниці [2, с. 163]. Стаття 145 КК Республіки Болгарія вказує, що об'єктивну сторону цього злочину складають дії з розголошення чужої таємниці [3, с. 313]. У відповідності з абз. 1 параграфу 203 КК ФРН об'єктивна сторона цього злочину характеризується такими діями, як розкриття чужої таємниці [4, с. 359]. Стаття 179 *novies* КК Швейцарії передбачає такі ознаки об'єктивної сторони цього злочину у формі дій: «незаконно отримує із збирання дані особливо захищенні особисті дані або відомості про особистість, які не є загальнодоступними» [5, с. 203].

У відповідності з параграфом 2 статті 213 КК Республіки Польща у цьому злочині міститься така ознака об'єктивної сторони як дія «...публічно виголошує або розголошує відповідаюче істині обвинувачення, яке слугує охороні суспільного, виправданого інтересу, якщо обвинувачення стосується особистого або сімейного життя, доказування його істинності може бути проведено тільки тоді, коли обвинувачення може попередити небезпеку для життя або здоров'я людини чи деморалізацію малолітнього» [6, с. 182].

Стаття 137 КК РФ містить такі ознаки об'єктивної сторони цього злочину, як: незаконне збирання або поширення відомостей про приватне життя особи, що становлять її особисту або спільну таємницю, без її згоди чи поширення цих відомостей у публічному виступі, публічній демонстрації твору або засобах масової інформації, а також за частиною другою цієї статті – ті ж діяння, вчинені особою з використанням свого службового становища [7]. У статті 147 КК Республіки Казахстан об'єктивна сторона цього злочину характеризується такими ознаками: 1) бездіяльністю – недотримання заходів з захисту персональних даних особою, на яку покладено такий обов'язок, якщо це діяння спричинило істотну шкоду правам і законних інтересів осіб (ч.1); 2) дії – незаконне збирання відомостей про приватне життя особи, які містять її особисту або сімейну таємницю, без її згоди, чи завдання істотної шкоди правам і законним інтересам особи внаслідок незаконного збирання та/або обробки інших персональних даних (ч. 2); 3) діяння, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені з використанням свого службового становища або спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації, чи шляхом незаконного доступу до електронних інформаційних ресурсів, інформаційних систем або незаконного перехоплення інформації, що передається по телекомунікаційних мережах, чи з метою отримання вигод та переваг для себе або для інших осіб чи організацій (ч. 3); 4) дії – поширення відомостей про приватне життя особи, що складають її особисту або сімейну таємницю, без її згоди, чи завдання істотної шкоди правам і законним інтересам внаслідок незаконного збирання і/або обробки інших персональних даних (ч. 4); 5) дії – поширення відомостей, вказаних в частині четвертій цієї статті, в публічному виступі, публічно демонстрованому творі, в засобах масової інформації або з використанням телекомунікаційних мереж (ч. 5) [9].

Параграф 264а КК Данії передбачає такі ознаки об'єктивної сторони цього злочину, як дії: незаконне фотографування осіб, які знаходяться в місці, не відкритому для суспільства; незаконне спостереження з допомогою телескопа або іншого обладнання за особами, які знаходяться в місці, не відкритому для суспільства [10].

У статті 226-1 КК Франції передбачені такі ознаки об'єктивної сторони цього злочину: вчинення будь-яким способом умисного посягання (дії) на інтимність приватного життя іншої особи, що проявилось: 1) у перехопленні запису або передачі без згоди на те автора слів, вказаних приватним або конфіденційним чином; 2) у фіксації, записування або передачі зображення особи, яка знаходиться в приватному місці, без її на те згоди. Якщо дії, вказані в цій статті, були вчинені на очах і з відома зацікавлених осіб, які не протидіяли

вказаним діям, в той час як вони були в стані це зробити, згода цих осіб презумується [11]. Стаття 226-2 цього ж кодексу передбачає таку ознаку об'єктивної сторони цього злочину: зберігання, використання будь-яким чином, доведення або сприяння доведенню до відома громадськості або третьої особи будь-якого запису чи документу, отриманого за допомогою будь-якої дії, передбаченої статтею 226-1 цього кодексу, а також проступок, передбачений у попередньому абзаці, вчинений з використання друкованих або аудіовізуальних засобів масової інформації (спеціальні положення законів, що регламентують діяльність засобів масової інформації, застосовуються для визначення осіб, які підлягають відповідальності) [11].

У статті 156 КК Азербайджанської Республіки вказані наступні ознаки об'єктивної сторони цього злочину: дії – незаконне збирання, поширення відомостей про приватне життя особи, які становлять її особисту або сімейну таємницю, а також продаж або передача іншій особі документів з такими відомостями; ці дії, вчинені з використанням безпілотного літального апарату, що управляється на відстані, або службовою особою з використанням свого службового становища [12].

Стаття 157 КК Грузії передбачає такі ознаки об'єктивної сторони цього злочину у формі дій: незаконне добування, зберігання, використання, поширення інформації, що відображає особисте життя, або персональних даних, чи інше забезпечення доступу, що спричинило значну шкоду (ч. 1); незаконне використання та/або поширення інформації, що відображає особисте життя, або персональних даних в поширюваному тим або іншим чином творі, через Інтернет, у тому числі соціальній мережі, масове мовлення або в рамках іншого публічного виступу, що спричинило значну шкоду (ч. 2); дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені: а) із корисливих спонукань; б) неодноразово (ч. 3); дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені особами, зобов'язаними внаслідок службового становища, професійної діяльності або інших обставин зберігати цю інформацію або дані, або вчинені з використанням службового становища [13]. Примітка: кримінальній відповідальності за злочин, передбачений частиною першою цієї статті (добування, зберігання), не підлягає особа, яка передала слідчим органам добуту інформацію, передбачену частиною першою цієї статті, і надала таким чином інформацію про інший вчинений (чи очікуваний) злочин [13]. Стаття 157-1 цього кодексу передбачає такі ознаки об'єктивної сторони злочину: незаконне добування, зберігання, використання та поширення таємниці особистого життя, або інше забезпечення доступу до неї (ч. 1); незаконне використання та/або поширення таємниці особистого життя в розповсюдженому будь-яким чином творі, через Інтернет, у тому числі соціальні мережі, масове мовлення, або іншому публічному виступі (ч. 2); дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені: а) із корисливих спонукань; б) неодноразово (ч. 3); дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені особами, зобов'язаними внаслідок службового становища, професійної діяльності або інших обставин зберігати цю таємницю, чи вчинення цього дії з використанням службового становища [13].

У статті 141.1 КК Республіки Узбекистан ознаками об'єктивної сторони цього злочину є такі дії: незаконне збирання або поширення відомостей про приватне життя особи без її згоди, вчинені після застосування адміністративного стягнення за такі ж дії (ч. 1); ті самі дії, що спричинили: а) тяжкі наслідки; б) вчинені з корисливих спонукань; в) вчинені небезпечним рецидивістом [14]. Стаття 146 КК Туркменістану передбачає такі ознаки об'єктивної сторони цього злочину: незаконне збирання, зберігання чи поширення відомостей про приватне життя особи без її згоди, якщо вони вчинені повторно, протягом одного року після застосування адміністративного стягнення за ці правопорушення (ч. 1); поширення відомостей, вказаних в частині першій цієї статті, в публічному виступі, публічному виконанні твору, або в засобах масової інформації (ч. 2) [15].

У статті 137 КК РФ йдеться про незаконне збирання або незаконне поширення відомостей про приватне життя особи і їх поширення в публічному виступі, публічній демонстрації твору або засобах масової інформації [7]. Нам уявляється, що положення цього кодексу мають істотні недоліки, оскільки за межами кримінальної відповідальності залишається інші дії, наприклад зберігання, використання, знищення, незаконна зміна конфіденційної інформації, як це позначено в статті 182 КК України.

Однак слід звернути увагу і на позитивні аспекти стосовно об'єктивної сторони досліджуваного злочину, відображені у кодексах зарубіжних держав: 1) недотримання заходів захисту персональних даних особою, на яку покладено обов'язок вжиття таких заходів, якщо це спричинило істотну шкоду правам і законним інтересам осіб (бездіяльність); 2) розкриття чужої таємниці (КК ФРН); 3) спостереження за допомогою звукозаписувальної і знімальної апаратури, або знімання за допомогою знімального апарату фактів приватної сфери, які не повинні бути доступними кожному (КК Данії).

Аналіз наведених вище норм кримінального законодавства зарубіжних країн стосовно відображення в них ознак об'єктивної сторони злочинів, що стосуються означеної сфери, свідчить про значні відмінності у цьому питанні. Так стаття 137 КК РФ передбачає такі дії, як незаконне збирання або незаконне поширення відомостей про приватне життя особи чи їх поширення в публічному виступі, публічно демонстрованому творі або засобах масової інформації [7]. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь у статті 179 врахував помилки законодавців колишніх радянських республік і вніс у текст редакційні правки, виключивши вказівку на окремі способи поширення відомостей — «в публічному виступі, публічно демонстрованому творі, або засобах масової інформації», оскільки норма і без цього перерахунку визнає караним будь-яке поширення відомостей про приватне життя особи [23]. У цьому аспекті частина 1 статті 182 КК України за технікою побудови є найбільш точною і вдалою, оскільки деталізація способів поширення такої інформації є необґрунтованою. Крім того, включення в текст норми (стаття 137 КК РФ) вказівки на «незаконне», а також «без згоди особи» є зайвим. Можливо, як варіант, включення названих способів чи засобів могло б бути обтяжуючою обставиною для частини 2 статті 182 КК України. Слід звернути увагу на те,

що КК РФ залишає за рамками кримінальної відповідальності інші дії, які вчиняються для збору і поширення відомостей про приватне життя особи, і які становлять не меншу суспільну небезпеку, а саме: зберігання, використання, знищення або незаконне зміна такої інформації. При цьому термін «збирання» є більш вдалим, оскільки він включає: спостереження, отримання довідок, обслідування приміщень, ділянок місцевості, транспортних засобів, заволодіння документами або їх копіювання [19, с. 25]. Окрім збирання, до вказаних дій по відношенню до інформації про приватне життя особи законодавець Республіки Польща (параграф 3 статті 267 КК) відносить поширення такої інформації [7; 6. с. 182].

Невдалим, на наш погляд, є використання у статті 145 КК Латвійської Республіки та статті 145 КК Республіки Болгарія терміну «розголошення чужої таємниці», оскільки цей термін охоплюється словом «поширення», а інші дії у цих кодексах опускаються необґрунтовано. Не можна назвати вдалим описання об'єктивної сторони злочину в абзаці 1 статті 203 КК ФРН у формі дії словами «розкриття таємниці», адже цей термін є вужчим, аніж «поширення» [4, с. 359]. Так само невдалим є застосування у статті 179 *novies* КК Швейцарії для описання відповідної ознаки об'єктивної сторони термінів «спостереження за допомогою звукозаписувальної і знімальної апаратури», «знімає за допомогою знімального апарату» [5, с. 201]; більш вдалим є термін, вжитий у статті 182 КК України — «незаконне збирання».

Деякі недоліки в частині відображення об'єктивної сторони злочину має і параграф 264а КК Данії, оскільки використовує для позначення дій терміни «незаконне фотографування осіб, які знаходяться в місці, на відкритому для суспільства», «незаконне спостереження за допомогою телескопу або іншого обладнання за особами, які знаходяться в місці, на відкритому для суспільства». На противагу вказаним термінам вітчизняний законодавець оперує терміном «незаконне збирання», який є найбільш загальним і охоплює, зокрема, дії передбачені КК Данії.

Дещо громіздким є описання об'єктивної сторони злочину в статті 226-1 КК Франції. Зокрема, в пункті 1 вказується на «перехоплення» і «записування», які є діями та охоплюються поняттям «незаконне збирання», а «передача без згоди на те автора слів, висловлених приватним або конфіденційним чином» є нічим іншим, як «незаконним поширенням» такої інформації; названа у пункті другому «фіксація запису» є збиранням тощо [11]. Тому тут слід знову віддати перевагу формулюванням, вжитим у законодавстві України. Такі ж зауваження стосуються і статті 226-2 КК Франції [11].

У статті 156 КК Азербайджанської Республіки ознаки об'єктивної сторони (дії) позначені таким чином: «незаконне збирання», «незаконне поширення відомостей про приватне життя», а також «продаж» або «передача» відповідних відомостей [12]. Ми вважаємо, що український законодавець у статті 182 КК України відобразив цю ознаку більш вдало — терміном «незаконне поширення». Проте, необхідно було б запозичити у вітчизняне законодавство досвід використання кваліфікуючої ознаки «ті ж діяння, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища» [12].

Не можна визнати вдалим і термін «незаконне добування», вжитий в статті 157 КК Грузії, адже більш зрозумілим є термін «незаконне збирання». Водночас таку кваліфікуючу ознаку, як «спричинило значну шкоду», доцільно використати для вдосконалення статті 182 КК України.

Слід скористатися положеннями статті 147 КК Республіки Казахстан стосовно недотримання заходів захисту персональних даних особою, на яку покладено обов'язок вжиття таких заходів, якщо ці діяння завдали істотної шкоди правам і законним інтересам осіб (частина 1 цієї статті). Заслужують схвалення і правові положення частин 2–5 статті 147 КК Республіки Казахстан, які, з певною інтерпретацією, можуть бути включені до частини 2 статті 182 КК України, а саме: «незаконне збирання відомостей про приватне життя особи, які складають її особисту або сімейну таємницю, якщо це спричинило істотну шкоду правам і законним інтересам особи»; «...вчинені особою з використанням свого службового становища або спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації, чи шляхом незаконного доступу до електронних інформаційних ресурсів, інформаційних систем, або незаконного перехоплення інформації, що передається телекомунікаційними мережами»; «поширення відомостей про приватне життя особи, які складають її особисту або сімейну таємницю..., що спричинило істотну шкоду правам і законним інтересам особи»; «поширення відомостей ..., в публічному виступі, в засобах масової інформації, або з використанням телекомунікаційних мереж».

Для вдосконалення частини 2 статті 182 КК України будуть корисними і положення статей 156.2.1 та 156.2.2 КК Азербайджанської Республіки, а саме: «ті самі діяння, вчинені службовою особою з використанням службового становища, ... з використанням безпілотного літального апарату, що управляється на відстані» [12], але слід поширити цю ознаку на всі дії, що вказані в частині 1 статті 182 КК України.

У певному формулюванні заслуговують на увагу в аспекті вдосконалення частини 2 статті 182 КК України, на наш погляд, і положення статті 157 КК Грузії, а саме: «... незаконне використання та/або поширення інформації, що відображає приватне життя особи, через Інтернет, у тому числі соціальні мережі, масове мовлення або при іншому публічному виступі, що спричинило істотну шкоду» (ч. 2); «... вчинене особами, зобов'язаними в силу службового становища або інших обставин, зберігати цю інформацію або дані, або вчинення з використанням службового становища» [13]. Це стосується і статті 157-1 КК Грузії.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таку редакцію частини 2 статті 182 КК України: «Ті самі, вчинені повторно, або службовою особою з використанням влади або службового становища, або спеціальних технічних засобів, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваному законом правам, свободам та інтересам особи».

Крім того, окремою статтею слід передбачити кримінальну відповідальність за «недотримання заходів захисту персональних даних особою, на яку покладено обов'язок вжиття таких заходів, якщо це спричинило істотну шкоду правам і законним інтересам особи».

Відповідно до статті 145 КК Латвійської Республіки суб'єктом цього злочину є особа, яка за посадою або родом занять зобов'язана зберігати в таємниці відомості, які їй довірені або стали відомі [2, с. 163–164]. Стаття 145 КК Республіки Болгарія суб'єктом цього злочину називає фізичну особу, якій чужа таємниця, що стосується особистого життя, була довірена або стала відома будь-яким іншим чином у зв'язку з виконанням професійних обов'язків в якості: 1) лікаря, дантиста чи ветеринара, провізора або співробітника іншої медичної професії, для здійснення професійної діяльності за якою або права називатися спеціалістом у цій сфері вимагається відповідна освіта, передбачена Урядом; 2) професійного психолога з визнаним державним атестатом про освіту; 3) адвоката, адвоката-опікуна, нотаріуса, захисника в передбаченому законом судочинстві, аудитора, приведеного до присяги бухгалтера-ревізора, консультанта з податкових питань, уповноваженого зі збору податків...; 4) консультанта з питань шлюбу, сім'ї, виховання або проблем молоді, а також радника консультанта з питань нездорових схильностей; 5) соціального працівника або соціального педагога (пункт 1). За пунктом 2 – це фізична особа – службова особа, спеціально уповноважена на виконання публічної служби [4, с. 359–363].

Стаття 179 *novies* КК Швейцарії називає суб'єктом цього злочину фізичну особу, яка незаконно отримує із зібраних даних особи захищені особисті дані або відомості про особистість, які не є загальнодоступними [5, с. 203].

У відповідності з параграфом 2 статті 213 КК Республіки Польща суб'єктом досліджуваного злочину є особа, яка вимовляє або розголошує обвинувачення, яке стосується особистого або сімейного життя [6, с. 156].

Стаття 137 КК РФ суб'єктом злочину визнає фізичну особу, яка вчиняє дії, передбачені частиною 1 цієї статті, а також службову особу, яка вчиняє ті ж дії з використанням свого службового становища [7].

У відповідності із статтею 147 КК Республіки Казахстан суб'єктом цього злочину є фізична особа, на яку покладено обов'язки щодо вжиття заходів захисту персональних даних, але яка їх не виконала (ч. 1); а за частиною 2 цієї статті суб'єктом злочину є особа, яка збирала відомості про приватне життя без згоди потерпілої особи, або яка завдала своїми діями істотної шкоди внаслідок збору таких відомостей та/або обробки інших персональних даних (ч. 2); службова особа (ч. 3); фізична особа (ч. 4 і 5) [9]. Параграф 244а КК Данії суб'єктом злочину називає будь-яку особу, яка вчиняє дії, передбачені цією статтею [10]. Згідно зі статтею 226-1 КК Франції суб'єктом злочину є фізична особа, яка вчиняє дії, передбачені цією статтею [11]. Те саме стосується і статті 226-2 цього кодексу [11]. Згідно з частиною 1 статті 156 КК Азербайджанської Республіки суб'єктом злочину є фізична особа, яка вчинила дії, передбачені цією частиною статті, а за частиною 2 – службова особа з використанням свого службового становища або з використанням безпілотного літального апарата [12]. У відповідності із частинами 1, 2 і 3 статті 157 КК Грузії суб'єктом злочину є фізична особа, яка вчиняє дії, передбачені вказаними частинами; за частиною 4 цієї статті суб'єктами злочину можуть бути особи, зобов'язані внаслідок службового становища, професійної діяльності або інших обставин зберігати цю інформацію або дані. За статтею 157-1 КК Грузії

суб'єкт — це фізична особа (ч. 1, 2 і 3), а за частиною 4 цієї статті суб'єктами є особи, зобов'язані внаслідок службового становища чи професійної діяльності зберігати службову таємницю, або які вчиняють злочин з використанням службового становища [13]. Стаття 141.1 КК Республіки Узбекистан називає суб'єктом злочину фізичну особу (ч. 1), а за частиною 2 — ще й небезпечного рецидивіста [14]. Це також стосується і статті 146 КК Туркменістану [15].

Уявляється, що за частиною 1 статті 182 КК України суб'єктом цього злочину має бути фізична осудна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років. Значна кількість держав не передбачає диференціації кримінальної відповідальності за злочини, що нам аналізуються. В кримінальних кодексах тих держав, де диференціація проводиться, кваліфікуючою ознакою найчастіше, як і в РФ, Грузії, Азербайджані, Казахстані, визнається використання службового становища.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна дійти наступну:

- 1) законодавці різних держав мають певну специфіку щодо формулювання досліджуваних злочинів;
- 2) деякі положення і законодавство зарубіжних країн є корисними для вдосконалення чинної редакції статті 182 КК України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Матвійчук В.В.* Безпосередній об'єкт злочину порушення недоторканності приватного життя (стаття 182 КК України) / В.В.Матвійчук // Юридична наука. — 2017. — № 7(73). — С. 25—37.

2. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 313p.

3. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 298 p.

4. Criminal Code of the Federal Republic of Germany (1971, amended 2015, German version) : Сайт Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини Legislation line [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/6114/file/Germany_CC_am2015_de.pdf. — Заголовок з екрану.

5. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366p.

6. The Polish Penal Code / Edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E. A.Sarkisova, translated from Polish by DA Barilovitch. — St. Petersburg : «Yundichesky Centei Press», 2001.— 234 p.

7. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ (с изменениями и дополнениями) [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу : <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody&nd=102041891>

8. *Мачковський Л.Г.* Преступления против личных прав граждан (ст.ст. 136—140 УК РФ) // Энциклопедия уголовного права. Т. 16. Преступления против консти-

туционных прав и свобод человека и гражданина. — СПб. : Издание профессора Малинина, 2011. — С. 150—208.

9. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс] — Режим доступа до ресурсу : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252.

10. Уголовный кодекс Дании / Научное редактирование и предсловие С.С. Беляева, канд. юрид. наук (МГУ им. Ломоносова). Перевод с датского и английского канд. юрид. наук С.С. Беляева, А.Н. Рычевой. — СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001 — 230 с. <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/34>

11. Code pénal de la République Française (1992, modifié 27.07.2015): Portail du droit français — droit.org (Портал французского права — droit.org) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf?ts=1443627111>. — Заголовок з екрану.

12. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики, утвержденный Законом от 30 декабря 1999 года № 787-IQ (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс] — Режим доступа до ресурсу : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420353#pos=1;143

13. Уголовный кодекс Грузии: Закон № 2287 от 22 июля 1999 (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс] — Режим доступа до ресурсу : <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426>

14. Уголовный кодекс Республики Узбекистан, утвержденный Законом от 22.09.1994 г. № 2012-XII (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс] — Режим доступа до ресурсу : http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=111457

15. Уголовный кодекс Туркменистана от 12 июня 1997 г. № 222-1 (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс] — Режим доступа до ресурсу : <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14380/preview>

16. *Матвійчук В.В.* Предмет злочину порушення недоторканності приватного життя / В.В. Матвійчук // Юридична наука. — 2017. — № 5 (71). — С. 95—114.

17. *Романовский Г.Б.* право на неприкосновенность частной жизни / Г.Б. Романовский. — М., 2001. — С. 58—81.

18. Всеобщая декларация прав человека // Права человека. Сборник международных документов. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1986. — С. 21—29.

19. Международный пакт о гражданских правах // Права человека. Сборник международных документов. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1986. — С. 45—72.

20. *Матвійчук В.В.* Об'єктивна сторона злочину порушення недоторканності приватного життя / В.В. Матвійчук // Юридична наука. — 2017. — № 10(76). — С. 40—66.

21. *Матвійчук В.В.* Кваліфікуючі ознаки злочину порушення недоторканності приватного життя / В.В. Матвійчук // Юридична наука. — 2017. — № 11(77). — С. 72—81.

22. *Калашиков Е.Е.* Уголовно-правовое обеспечение неприкосновенности информации о частной жизни: дисс.... Канд. юрид. наук. М., 2001. — 221 с.

REFERENCES

1. *Matviichuk V.V.* Bezposerednii ob'iekt zlochyну porushennia nedotorkannosti pryvatnoho zhyttia (stattia 182 KK Ukrainy) / V.V. Matviichuk // Yurydychna nauka. — 2017. — № 7(73). — С. 25—37.

2. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2001. – 313 p.

3. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2001. – 298 p.

4. Criminal Code of the Federal Republic of Germany (1971, amended 2015, German version) : Sait Biuro OBSYe z demokratychnykh instytutiv i prav liudyny Legislation line [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.legislationline.org/download/action/download/id/6114/file/Germany_CC_am2015_de.pdf. – Zaholovok z ekranu.

5. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; – St Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 366p.

6. The Polish Penal Code / Edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by DA Barilovitch. – St. Petersburg : “Yundichesky Centei Press”, 2001.— 234 p.

7. Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federacii ot 13.06.1996 № 63-FZ (s izmenenijami i dopolnenijami) [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu : <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody&nd=102041891>

8. *Machkovskij L.G.* Prestuplenija protiv lichnyh prav grazhdan (st.st. 136–140 UK RF) Jenciklopedija ugolovno go prava. T. 16. Prestuplenija protiv konstitucionnyh prav i svobod cheloveka i grazhdanina. – SPb. : Izdanie professora Malinina, 2011. – S. 150–208.

9. Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 3 ijulja 2014 goda № 226-V (s izmenenijami i dopolnenijami) [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252.

10. Ugolovnyj kodeks Danii / Nauchnoe redaktirovanie i predslovie S.S. Beljaeva, kand. jurid. nauk (MGU im. Lomonosova). Perevod s datskogo i anglijskogo kand. jurid. nauk S.S. Beljaeva, A.N. Rychevoj. – SPb. : Izd-vo “Juridicheskij centr Press”, 2001 – 230 s. <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/34>

11. Code pénal de la République Française (1992, modifié 27.07.2015): Portail du droit français – droit.org (Portail frantsuzkoho prava – droit.org) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf?ts=1443627111>. – Zaholovok z ekranu.

12. Ugolovnyj kodeks Azerbajdzhanskoj Respubliki, utverzhdenyj Zakonom ot 30 dekabrja 1999 goda № 787-IQ (s izmenenijami i dopolnenijami) [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420353#pos=1;143.

13. Ugolovnyj kodeks Gruzii: Zakon № 2287 ot 22 ijulja 1999 (s izmenenijami i dopolnenijami) [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu : <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426>.

14. Ugolovnyj kodeks Respubliki Uzbekistan, utverzhdenyj Zakonom ot 22.09.1994 g. № 2012-XII (s izmenenijami i dopolnenijami) [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu : http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=111457.

15. Ugolovnyj kodeks Turkmenistana ot 12 ijunja 1997 g. № 222-1 (s izmenenijami i dopolnenijami) [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14380/preview>

16. *Matviichuk V.V.* Predmet zlochynu porushennia nedotorkannosti pryvatnoho zhyttia / V.V. Matviichuk // Yurydychna nauka. — 2017. — № 5(71). — S. 95—114.

17. *Romanovskij G.B.* pravo na neprikosnovennost' chastnoj zhizni / G.B. Romanovskij. — M., 2001. — S. 58—81.

18. Vseobshhaja deklaracija prav cheloveka // Prava cheloveka. Sbornik mezhdunarodnyh dokumentov. — M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1986. — S. 21—29.

19. Mezhdunarodnyj pakt o grazhdanskih pravah // Prava cheloveka. Sbornik mezhdunarodnyh dokumentov. — M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1986. — S. 45—72.

20. *Matviichuk V.V.* Obiektivna storona zlochynu porushennia nedotorkannosti pryvatnoho zhyttia / V.V. Matviichuk // Yurydychna nauka. — 2017. — № 10(76). — S. 40—66.

21. *Matviichuk V.V.* Kvalifikuiuchi oznaky zlochynu porushennia nedotorkannosti pryvatnoho zhyttia / V.V. Matviichuk // Yurydychna nauka. — 2017. — № 11(77). — S. 72—81.

22. *Kalashnikov E.E.* Ugolovno-pravovoe obespechenie neprikosnovennosti informacii o chastnoj zhizni: diss.... Kand. jurid. nauk. M., 2001. — 221 s.

Матвійчук В.В. Порівняльно-правове дослідження злочину порушення недоторканності приватного життя за Кримінальним кодексом України та аналогічних злочинів за законодавством деяких зарубіжних держав

Стаття відображає результати порівняльно-правового дослідження злочину порушення недоторканності приватного життя, передбаченого статтею 182 Кримінального кодексу України, та аналогічних злочинів, передбачених кримінальними кодексами деяких держав пострадянського простору та західної Європи, а саме: Російська Федерація, Грузія, Узбекистан, Туркменістан, Болгарія, Азербайджан, Казахстан, Данія, Швейцарія, Польща. Дослідження здійснюється відповідно до складу злочину, передбаченого вітчизняною кримінально-правовою доктриною, а саме: за об'єктом, предметом, об'єктивною стороною, суб'єктом та суб'єктивною стороною, а також за кваліфікуючими ознаками цих злочинів. Автор виокремлює позитивні аспекти зарубіжних норм законодавства, на базі яких формулює пропозиції щодо удосконалення статті 182 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: недоторканність приватного життя; порушення недоторканності; особиста сфера; особиста таємниця; сімейна таємниця; персональні дані.

Матвейчук В.В. Сравнительно-правовое исследование преступления нарушение неприкосновенности частной жизни за Уголовным кодексом Украины и аналогичных преступлений за законодательством некоторых зарубежных государств

Статья отражает результаты сравнительно-правового исследования преступления нарушение неприкосновенности частной жизни, предусмотренного статьей 182 Уголовного кодекса Украины, и аналогичных преступлений, предусмотренных уголовным законодательством некоторых стран постсоветского пространства и Западной Европы, а именно: Российская Федерация, Грузия, Узбекистан, Туркменистан, Болгария, Азербайджан, Казахстан, Дания, Швейцария и Польша. Исследование проведено соответственно составу преступления, предусмотренного отечественной уголовно-правовой доктриной, а именно: за объектом, предметом, объективной стороной, субъектом и субъективной стороной, а также согласно квалифицирующим признакам этих преступлений Автор выделяет положительные аспек-

ты зарубежных норм законодательства, на базе которых формулирует предложения относительно совершенствования статьи 182 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: неприкосновенность частной жизни; нарушение неприкосновенности; личной сфера; личная тайна; семейная тайна; персональные данные.

Matviichuk V. Comparative-legal Research of a Crime of Violation of the Inviolability of Private Life under Criminal Legislation of Ukraine and of Similar Offences under the Legislation of Some Foreign Countries

The article reflects the results of the comparative-legal research of a crime of violation of the inviolability of private life provided for in Article 182 of the Criminal Code of Ukraine and similar crimes under criminal legislation of some countries from the post-soviet area and Western Europe as follows: Russian Federation, Georgia, Uzbekistan, Turkmenistan, Bulgaria, Azerbaijan, Kazakhstan, Denmark, Switzerland, and Poland. The research is provided according to a structure of a crime established in Ukrainian criminal law doctrine which includes: an object, a target, an objective aspect (actus reus), a perpetrator, and a subjective aspect (mens rea) and also with regard to the qualifying elements of the mentioned crimes. The author extracts the positive ideas of foreign legislators grounding on which suggests recommendations for the improvement of Article 182 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: Personal Privacy; Violation of Inviolability; Personal Sphere; Personal Secret; Family Secret; Personal Data

Стаття надійшла до редакції: 10.01.2018.

УДК 343.

V. Matviychuk

EXTERNAL MANIFESTATION OF A CRIME PROVIDED FOR UNDER ARTICLE 158-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

В.К. Матвійчук

доктор юридичних наук, професор

перший проректор

ВНЗ «Національна академія управління»

м. Київ

ЗОВНІШНІЙ ПРОЯВ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 158-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України мають істотне значення для науки кримінального права та правозастосовної діяльності. Враховуючи те, що ці проблеми суперечливо висвітлені в існуючих публікаціях, то вони потребують ретельного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 152-2 КК України, займалися такі фахівці, як: В.І. Тютюгін, В.І. Борисов, В.П. Тихий, М.І. Мельник та інші. Проте, до цього часу ці питання не знайшли свого належного вирішення.

Мета статі полягає у з'ясуванні зовнішнього прояву злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України.

Основні результати дослідження. Як відомо з існуючих публікацій, що об'єктивна сторона злочину являє собою сукупність встановлених законом про кримінальну відповідальність ознак, які характеризують зовнішній прояв злочинного посягання [1, с. 133]. Прояв злочину зовні знаходить своє виявлення, як правило в чинному законі (КК України). Належний опис ознак об'єктивної сторони злочину, в тому числі і передбаченого ст. 158-2 КК України, є важливою передумовою дотримання законності в правозастосовній діяльності правоохоронних органів, оскільки притягнення особи до кримінальної відповідальності завжди пов'язане з встановленням у її поведінці конкретного суспільно небезпечного діяння.

Аналіз існуючих публікацій з кримінального права свідчить, що проблемі об'єктивної сторони злочину як загальнотеоретичній і практичній проблемі присвячена значна кількість праць [2, с. 81; 3, с. 106; 4, с. 313 та ін.]. Це спрощує нам можливість розкрити предмет дослідження, сформульований у назві нашої статті. Ми лише уточнимо складові відносно загального вчення стосов-

но об'єктивної сторони складу злочину, до яких слід віднести наступні ознаки: діяння (дія або бездіяльність); обстановку вчинення злочину, спосіб вчинення злочину, місце, час, знаряддя, засоби та джерела його вчинення [5, с. 213–214]. Виходячи з описання зовнішніх ознак злочину в ст. 152-2 КК України, то до таких слід віднести: 1) дії та бездіяльність, місце та час вчинення цього злочину. Їх встановлення по кожному кримінальному провадженню з цієї категорії справ має важливе наукове значення та необхідно для кваліфікації злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України. Прояв злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму зовні до цього часу дискутується і не знайшов свого належного вирішення. Значна кількість понять і суджень, які використовуються фахівцями у своїх працях для розкриття обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму, викликані наступними факторами: 1) це намагання при аналізі та науковому обґрунтуванні ознак об'єктивної сторони злочину, механічного перенесення заборон чи прав з інших законодавчих актів; 2) це постійне уникнення аналізу ознак об'єктивної сторони цього злочину, а натомість тяжіння до тлумачення форм прояву злочину, передбаченого ст. 158-2 КК; 3) це відсутність в роботах, які стосуються цієї теми, роз'яснення термінології, яка належить до об'єктивної сторони означеного злочину на належному рівні.

Зазначене нами вище, зумовлює нас як найповніше: а) врахувати позитивні моменти, що стосуються розкриття ознак об'єктивної сторони злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (ст. 158-2 КК), послідовного їх визначення і обґрунтування; б) визначити повну сукупність обов'язкових ознак об'єктивної сторони, що характеризують зовнішні прояви досліджуваного діяння; в) здійснити кваліфікацію діянь, передбачених ст. 158-2 КК за ознаками об'єктивної сторони цього злочину. Виходячи з окреслених нами меж дослідження, ми дійшли висновку, що додатково потрібно розглянути такі напрямки для з'ясування об'єктивної сторони цього злочину, як: погляди в джерелах з кримінального права на поняття об'єктивної сторони злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму; термінологію, якою користуються автори наявних публікацій та як вони її пояснюють і як вона співвідноситься з чинним КК, а також із сучасною судовою практикою. Це викликано тим, що ефективність виявлення цих злочинів правозастосовними органами є надто низькою, а також значними упущеннями законодавця при конструюванні положень ст. 158-2 КК України.

В існуючих публікаціях, які стосуються поняття та змісту об'єктивної сторони цього злочину існує значна кількість суперечливих поглядів, які впливають на розуміння повноти об'єктивної сторони злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму. Одні автори зазначають, що об'єктивна сторона цього злочину складається із двох альтернативних дій: 1) незаконного знищення виборчої документації або документів референдуму поза встановленим строком зберігання у державних архівних установах та в ЦВК після проведення виборів або референдуму; 2) пошкодження виборчої документації або документів референдуму [6, с. 133; 7, с. 170];

другі — стверджують, що об'єктивна сторона цього злочину виражається в активних діях, а саме у незаконному: 1) знищенні виборчої документації або документів референдуму поза встановленим строком зберігання; 2) їх пошкодженні [8, с. 121]. Існує також пояснення, що з об'єктивної сторони цей злочин виражається у двох формах: 1) незаконному знищенні виборчої документації або документів референдуму поза встановленого строку зберігання у державних архівних установах та в ЦВК після проведення виборів або референдуму; 2) пошкодженні виборчої документації або документів референдуму [9, с. 187]. Крім того, є й таке судження, що із об'єктивної сторони цей злочин виражається або у: 1) незаконному знищенні виборчої документації або документів референдуму, які є предметом злочину, передбаченого ст. 152-2 КК, тобто виборчої документації, яка підлягає зберігання у державних архівних установах та в ЦВК після проведення виборів або референдуму; 2) пошкодженні виборчої документації або документів референдуму [10, с. 281].

Аналіз існуючих поглядів на об'єктивну сторону злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (ст. 158-2 КК України свідчить, що П.П. Андрушко, М.К. Гнетнев, О.М. Готін, М.В. Мазур, І.О. Зінченко, М.І. Мельник, В.І. Осадчий, В.П. Тихий пропонують визначення зовнішнього прояву цього діяння загальними фразами, посилаючись на дві форми його прояву, переписуючи положення диспозиції ч. 1 ст. 158-2 КК України, а не з використанням складових ознак об'єктивної сторони цього злочину, що не слугує теорії кримінального права та практиці застосування ст. 158-2 КК України. Певну спробу виправити таке становище зробили в подальшому І.О. Зінченко та М.І. Мельник, заявляючи, що зовнішній прояв цього злочину відбувається в альтернативних діях, але для розуміння об'єктивної сторони злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму цього не досить. Варто ще з'ясувати термінологію, яка має місце в диспозиції ч. 1 ст. ст. 158-2 КК України і стосується об'єктивної сторони цього злочину. Ця термінологія допомагає належним чином зрозуміти ознаки об'єктивної сторони злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму.

Видатний вчений — батько науки кібернетики Вінер з приводу термінології, на наше переконання, вірно стверджував, що: «теорія і практика права тягнуть за собою дві групи проблем: групу проблем, яка стосується загального призначення права, розуміння справедливості в праві, і групу проблем, що стосуються технічних приписів, при допомозі яких ці поняття стануть ефективними» [11, с. 29]. Це висловлювання стосується принципу визначеності та єдності термінології в досліджуваному нами складі злочину і сприятимуть більш ефективній діяльності з виявлення злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України.

Нам уявляється, що таке неоднозначне розуміння понять, що використовується авторами публікацій для визначення об'єктивної сторони злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму викликане тим, що фахівці: по-різному сприймають використані в законі (ст. 158-2 КК) ознаки; неоднозначно трактують поняття: «незаконне», «зни-

щення», «поза встановленим строком зберігання», «після проведення виборів», «після проведення референдуму», «а так само», «пошкодження». Невдале формулювання законодавцем в законі (ч. 1 ст. 158-2 КК) такої ознаки об'єктивної сторони цього злочину, як час його вчинення; неаргументовано підмінюють такі ознаки, як місце і час вчинення злочину обстановкою вчинення злочину. Усе означене вище допоможе нам належним чином та з повнотою з'ясувати об'єктивну сторону злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму.

Виходячи з методології дослідження з'ясуємо загальні положення цієї проблеми, що сприятиме нам уявити змістовні питання об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України. Зокрема, це стосується: 1) незаконного знищення виборчої документації у державних архівних установах та ЦВК; 2) незаконного знищення документів референдуму у державних архівних установах та ЦВК; 3) а так само пошкодження виборчої документації; 4) а так само пошкодження документів референдуму; 5) припису «поза встановленим строком зберігання»; 6) формулювання «після проведення виборів або референдуму» [12]. Насамперед визначимося з обсягом формулювання в законі припису «незаконне знищення виборчої документації», «незаконне знищення документів референдуму», яке відноситься до перших двох форм прояву цього злочину зовні. Наразі слід уявити третю і четверту форми прояву цього злочину, включаючи місце і час вчинення цього діяння у чотирьох формах його прояву, а також як ці загальні положення, що сформульовані законодавцем, співвідносяться між собою. Для спрощення дослідження перерахуємо ці форми прояву злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України: 1) незаконне знищення виборчої документації у державних архівних установах та ЦВК; 2) незаконне знищення документів референдуму у державних архівних установах та ЦВК; 3) а так само пошкодження виборчої документації; 4) а так само пошкодження документів референдуму. У сенсі першої форми (незаконної поведінки особи) — незаконне знищення виборчої документації поза встановленим строком зберігання у державних архівних установах та в ЦВК після проведення виборів ми маємо з'ясувати волю законодавця. Для цього нам необхідно здійснити тлумачення терміна «незаконне». Маючи на увазі, що «Великий тлумачний словник сучасної української мови» не містить цього терміна, а має термін «незаконно», що є прислівником до слова «незаконний» [13, с. 760]. Термін «незаконний» слід розуміти: «...-а, -е. Який забороняється законом, порушує закон. // Який суперечить законові, йде врозріз із ним... » [13, с. 760]. Русско-український словар термін «незаконний» тлумачить таким чином: «... -ым образом незаконно, незаконным способом (чином)» [273, с. 107]. Етимологічне тлумачення терміна «незаконний» дає нам можливість виокремити наступні позитивні положення: 1) що суперечить законові; 2) що забороняється законом; 3) що порушує закон, йде врозріз з ним; 4) протизаконний, не узгоджений з законами, правилами, постановами. Проте, щоб остаточно визначитися з терміном «незаконний» важливо було б з'ясувати термін «незаконні дії», який слід розуміти: : «... дії, що порушують встановлений законом правопорядок. Такими є: а) дії, заборонені законом; б) дії, вчинені

не в тому порядку, який для них визначений зак-вом. Залежно від характеру Н. д. вони утворюють склад відповід. правопорушення: цив., адм., кримінального тощо. У передбачених законодавством випадках під поняття «незаконні дії» підпадає і їх пасивна форма т.д. незаконна бездіяльність...» [15, с. 129].

Виходячи з викладеного вище термін «незаконний» стосується як дії, так і бездіяльності та означає: 1) діяння, що заборонене законом або іншими нормативно-правовими актами; 2) діяння, що порушує закон, інші нормативно-правові акти, йде врозрід з ними; 3) діяння, що неузгоджене з законами, іншими нормативно-правовими актами. Щодо терміна «знищення», то він в словниках використовується як «...дія за знач. знищити і знищитися та знищувати...» [13, с. 473]. Так, термін «знищувати», означає: «-ую, -уєш, недоп., знищити, -щу, -щиш, док., перех. 1. Вбиваючи, нищачи і т. ін., припиняти існування кого-, чого-небудь, призводити до загибелі, смерті // Руйнувати, псувати що-небудь, ламаючи, рвучи і т.ін. // Скасовувати, ліквідувати що-небудь...» [13, с. 473]. Також термін «уничтожить» означає «...1. Кого – что. Прекратитъ существование кого – чего - н., истребить...» [16, с. 530]. «Украинско-русский словарь» термін «знищувати» трактує «...щую, -щуем, знищити, -щу, -щиш, уничтожатъ, уничтожить; истреблять, истребить...» [14, с. 278]. «Русско-украинский словарь под. ред. С. И. Головащук, Л. А. Коробчинской, Н. И. Пилинской: Т. 3» термін «уничтожатъ» трактує «...1. Знищувати, -щую, -щуєш и нищити, знищити и мног. познищувати и понищити; (истреблять -еще)...» [17, с. 548]. Знищення — це приведення об'єкта (предмета) до повної непридатності із втратою можливості його відновлення [18, с. 633].

Тлумачення терміна «знищувати» запропоновано в довідниковій літературі, дає можливість виокремити наступні позитивні положення, які можуть бути основою в цьому сенсі: 1) означає, що нищачи, припиняти, існування кого-, чого-небудь; 2) означає знищення — це приведення об'єкта (предмета) до повної непридатності і з втратою його можливості до відновлення. Наше формулювання положення закону «незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму» знайшло підтримку в юридичній літературі. Зокрема, М.І. Мельник та О.О. Дудоров стверджують, що незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму полягає в діяннях, внаслідок яких такі документи перестають фізично існувати, а також такі документи втрачають властивість бути носієм зафіксованої на них інформації та не підлягають відновленню, тобто приводяться у стан, який повністю і назавжди виключає використання їх за призначенням [19, с. 432]. Пропис закону «... поза встановленим строком зберігання ...» та «...після проведення виборів...» можна частково зрозуміти із етимології термінів: «поза», «встановленим», «строком», «зберігання», «після», «проведення», «виборів». Украинско-русский словарь; Под. ред. Л.С. Паламарчук, Л.Г. Скрышника. — К. «Наукова думка», 1976 г.» термін «поза» тлумачить «...предл. ...минуя кого, что-н. мимо (кого, чего)...» [20, с. 576]. Великий тлумачний словник сучасної Української мови термін «поза» трактує «...прийм. ... 1. Указує на предмет, місце і т.ін. : ... б) поза які, мимо яких спрямована дія; в) за межі яких спрямована дія: ... г) за межами яких хто-, що-небудь є, міститься, перебуває... 2. Указує на місце дії,

яка відбувається...; б) поза кого-, чого-небудь; в) за межами чого-небудь... . Указує на певний час перед чим-небудь» [13, с. 1013–1014].

Цей термін указує на час поза яким що-небудь відбувається. Натомість термін «встановлений» відсилає нас до слова «установити», а той — до терміна «установлювати», який означає «...утверджувати, узаконювати, що-небудь...» [13, с. 1517]. Крім того, під терміном «строк» слід розуміти: «... -у, ч. 1. Установлений, визначений для кого, чого-небудь відрізок часу // Відрізок часу взагалі...» [13, с. 1405]. Щодо терміну «зберігання» то він означає «-я, с. Дія за значенням зберігати...» [31, с. 440]. Слід погодитися з думкою, що є в юридичній літературі, що слова (фразеологічний зворот) «після проведення виборів або референдуму» вказують як на час вчинення зазначених у диспозиції статті досліджуваного злочину дій (знищення виборчої документації або документів референдуму), так і характеризують предмет злочину у цій формі його вчинення, які протягом певного часу після проведення відповідних виборів або референдуму повинні зберігатися або у державних архівних установах, або в Центральній виборчій комісії України [10, с. 274].

Аналіз виборчого законодавства свідчить про те, що ЦВК після офіційного оприлюднення результатів виборів Президента України та виборів народних депутатів України передає виборчу документацію до відповідної центральної державної архівної установи. У відповідності до ст. 115 ЗУ «Про вибори народних депутатів України» ЦВК після офіційного оприлюднення результатів виборів депутатів передає виборчу та іншу документацію, що підлягає внесенню до Національного архівного фонду, у тому числі протоколи про підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях та про підсумки голосування в межах виборчих округів, до відповідної центральної державної архівної установи, а окружні виборчі комісії передають таку документацію до Державного архіву в АРК та відповідних місцевих державних архівних установ [21]. Натомість виборча документація, що не підлягає внесенню до Національного архівного фонду, передається окружними виборчими комісіями до місцевих архівних установ, створених органами влади АРК, місцевими органами виконавчої влади чи органами місцевого самоврядування відповідно до ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [21]. Виборчі бюлетені, контрольні талони виборчих бюлетенів, попередні та уточнені списки виборців, акти, заяви, скарги про порушення вимог цього Закону при проведенні голосування і підрахунку голосів виборців, протоколи та рішення виборчих комісій зберігаються у місцевих архівних установах, визначених частиною другою ст. 115 цього Закону, протягом п'яти років з дня офіційного оприлюднення результатів виборів депутатів, після чого знищуються в установленому порядку [21]. Ми погоджуємося з думкою П. П. Андрушка, що «... доповнення ... окремою нормою, сформульованого у ст. 158-2 КК, з позиції законодавчої техніки не є достатньо обґрунтованим. При цьому і текст самої позиції законодавчої техніки сформульований у диспозиції ч. 1 ст. 158-2 КК вкрай невдало, що дає підстави для неоднозначного визначення майже всіх ознак передбаченого нею складу злочину і предмета зазначених у ній діянь, ознак об'єктивної сторони (самого діяння, часу та місця його вчинення, форми

вини)...зокрема, яка форма і вид вини при пошкодженні зазначених документів — чи може визнаватись злочином необережне їх пошкодження, ознак кваліфікованого його виду, зокрема, чи є таким член комісії з референдуму у разі знищення документів референдуму...» [10, с. 285]. Нам імпонує думка П.П. Андрушка, що зберігання виборчих документів після проведення виборів в окружних чи територіальних та дільничних виборчих комісіях виборчими законами не передбачено, оскільки такі комісії свою діяльність після проведення виборів припиняють [10, с. 275—276].

Під пошкодженням виборчої документації або документів референдуму слід розуміти їх приведення у стан, непридатний для їх подальшого використання за їх цільовим призначенням внаслідок втрат частини зафіксованої на них інформації [9, с. 187]. Існує думка, що предметом злочину у формі пошкодження документів можуть бути будь-які виборчі документи і документи референдуму [10, с. 274—275; 9, с. 181]. Існують й інші судження, де вищезначене твердження не знаходить такого підтвердження. Зокрема, М.І. Мельник та О.О. Дудоров стверджують, що предметом цього злочину є виборча документація та документи референдуму, які знаходяться на зберіганні у державних архівних установах та ЦВК після проведення виборів або референдуму [22, с. 431]. Це знаходить своє підтвердження з використанням модальних часток, зокрема «само», російського «же» в ч. 1 ст. 158-2 КК України, що є службовою частиною мови, яка застосовується після прислівника «так» [23, с. 147—148]. Це значить, що як знищення виборчої документації або документів референдуму, так і пошкодження виборчої документації або документів референдуму стосується тоді, коли воно відбувається поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та в ЦВК після проведення виборів або референдуму.

З метою більш глибокого розуміння положень, які стосуються дій або бездіяльності, звернемося до існуючих точок зору на розуміння терміну «знищення виборчої документації або документів референдуму» двох перших форм, які характеризують діяння. Так, М.І. Мельник зазначає, що «знищення виборчої документації або документів референдуму полягає в діяннях, внаслідок яких такі документи перестають фізично існувати (при цьому такі документи втрачають властивості бути носієм зафіксованої на них інформації та не підлягають відновленню, а саме, приводяться у стан, який повністю і назавжди виключає використання за призначенням. Таке знищення може здійснюватись шляхом, наприклад, спалювання, подрібнювання, травлення кислотою, стирання тексту документа до стану неможливості його розпізнавання та відновлення, стирання інформації з магнітного лазерного диску, заливання фарбою тощо)» [22, с. 432]. І.О. Зінченко під знищенням виборчої документації розуміє активні дії, що передбачають повну ліквідацію виборчих документів або документів референдуму будь-якими способами, приведення документів у неприродний стан, коли вони втрачають свої властивості і не можуть бути носіями зафіксованої в них інформації (спалювання, розірвання тощо) [29, с. 152]. М.К. Гнетнев, О.М. Готін, М.В. Мазур під незаконним знищенням виборчої документації або документів референдуму поза встановленим зако-

ном строком зберігання у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії після проведення виборів або референдуму слід визнавати вчинення протиправних дій (підпалення, подрібнювання, обливання кислотою, залиття водою тощо), внаслідок чого такі документи, які за законом ще підлягають зберіганню, перестають фізично існувати або втрачають можливість бути носієм зафіксованої на них інформації та не може бути відновлено [7, с. 171]. П.П. Андрушко під знищенням виборчої документації або документів референдуму — це певні дії винного, внаслідок яких припиняється фізичне існування матеріальних носіїв, на яких зафіксована певна інформація (наприклад, спалювання документації чи документів), або документи приводяться у такий стан, коли вони втрачають властивість бути носієм зафіксованої на них інформації (наприклад, видалення тексту шляхом травлення, розривання, стирання тексту з неможливістю його відновлення) [10, с. 281]. П.П. Андрушко, І.О. Зінченко, М.І. Мельник, В.І. Осадчий, В.П. Тихий стверджують, що знищення виборчої документації або документів референдуму — це певні дії винного, внаслідок яких припиняється фізичне існування матеріальних носіїв, на яких зафіксована певна інформація (наприклад, спалювання документації чи документів), або документи приводяться у такий стан, коли вони втрачають властивість бути носієм зафіксованої на них інформації [9, с. 187].

Аналіз існуючих точок зору на дві перших форми прояву цього злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158-2 КК свідчать, що І.О. Зінченко, М.К. Гнетнев, О.М. Готін, М.В. Мазур, П.П. Андрушко, а також І.О. Мельник, В.П. Тихий, В.І. Осадчий вбачають, що знищення виборчої документації відбувається лише шляхом дії. Натомість М.І. Мельник, коментуючи ст. 158-2 КК у «Науково-практичному коментарі», на наш погляд вірно зазначає, що знищення виборчої документації або документів референдуму полягає в діяннях. Цим самим підтверджує, що воно може відбуватися як шляхом дії, так і бездіяльності. Про це свідчить положення ч. 2 ст. 158-2 КК, які сформульовані таким чином: «Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб або членом виборчої комісії чи іншою службовою особою з використанням влади або службового становища» [12]. Це підтверджується й тим, що в деяких випадках під «незаконні дії» підпадає їх пасивна форма так звана незаконна бездіяльність [15, с. 129].

На підставі викладеного вище, в перших двох формах прояву цього злочину слід окреслити такі дії та бездіяльність, як: 1) незаконне знищення виборчої документації; 2) незаконне знищення документів референдуму. Щодо третьої і четвертої форми прояву цього злочину (ч. 1 ст. 158-2 КК), які сформульовані наступним чином: 3) а так само пошкодження виборчої документації; 4) а так само пошкодження документів референдуму. Перш за все у цьому сенсі розглянемо існуючі точки зору на зазначені діяння (дію або бездіяльність). І.О. Зінченко під пошкодженням розуміє приведення документів у частково непридатний стан, коли можливість їх використання за цільовим призначенням суттєво утруднюється або навіть унеможливується (відірвано частину документа, залито чорнилами або фарбою текст тощо) [24, с. 152]. П.П. Андрушко, І.О. Зінченко, М.І. Мельник, В.І. Осадчий і В.П. Тихий стверджують, що пошкодження виборчої документації або документів референдуму — це їх приведення у стан, непридатний для їх подальшого використання за

їх цільовим призначенням внаслідок втрати частини зафіксованої на них інформації (наприклад відривання частини документа, заливання документа фарбою, знищення частини тексту документа шляхом стирання чи травлення) [9, с. 187]. М.К. Гнетнев, О.М. Готін, М.В. Мазур стверджують, що пошкодження виборчої документації або документів референдуму — це заподіяння шкоди таким документам, внаслідок якої використання їх за цільовим призначенням ускладнено або неможливо (залежно від обставин таке пошкодження може бути визнане малозначним діянням (ч. 2 ст. 11 КК) [7, с. 171]. П.П. Андрушко під пошкодженням виборчої документації або документів референдуму вважає їх приведення у стан, непридатний для їх подальшого використання за цільовим призначенням внаслідок втрати частини зафіксованої на них інформації (наприклад, відривання частини документа, заливання документа фарбою, знищення частини тексту документа шляхом стирання чи травлення) [10, с. 281].

Аналіз існуючих точок зору на пошкодження виборчої документації або документів референдуму свідчить, що жоден із авторів не вказує, чи ці дві форми прояву цього злочину вчиняються шляхом дії чи бездіяльності. Лише П.П. Андрушко, коли пояснює, що не утворює складу злочину, передбаченого (ст. 158-2 КК), знищення чи пошкодження виборчої документації чи документів референдуму, які не підлягають передачі на зберігання до державних архівних установ після завершення виборчого процесу у територіальних, окружних, дільничних виборчих комісіях до закінчення проведення відповідних виборів і припинення діяльності відповідних виборчих комісій (такі дії, за наявності підстав, можуть кваліфікуватися за ст. 357 КК), то зазначає, що пошкодження відбувається (виходячи з його судження) шляхом дії [10, с. 282].

Не можна погодитися з думкою групи авторів, крім П.П. Андрушка, зокрема, І.О. Зінченком, М.І. Мельником, В.І. Осадчим та В.П. Тихим, що предметом злочину у формі пошкодження документів можуть бути будь-які виборчі документи і документи референдуму [6, с. 274—275; 9, с. 181]. Про це навіть частково вище зазначає П.П. Андрушко: «...що не утворює складу злочину, передбаченого ст. 158-2 КК, знищення чи пошкодження виборчої документації чи документів референдуму, які не підлягають передачі на зберігання до державних архівних установ після завершення виборчого процесу...» [10, с. 28]. Нашу позицію підтверджує М.І. Мельник та О.О. Дудоров, стверджуючи, що предметом цього злочину є виборча документація та документи референдуму, які знаходяться на зберіганні у державних архівних установах та ЦВК після проведення виборів та референдуму [19, с. 431]. Це, як ми вже зазначали вище, знаходить своє підтвердження з використанням законодавчих модальних часток, зокрема «само», російською «же» в ч. 1 ст. 158-2 КК, що є службовою частиною мови, яка застосовується після прислівника «так». Зазначені вище недоречності в теорії і на практиці мають бути усунені наступним чином: «а так само незаконне пошкодження виборчої документації або документів референдуму поза встановленим строком зберігання у державних архівних установах та ЦВК після проведення виборів або референдуму».

Таким чином, пошкодження виборчої документації або документів референдуму стосується лише документів, переданих на зберігання в зазначені установи та може відбуватися як шляхом дії, так і бездіяльності.

Теорія кримінального права та існуюча практика до цього часу не вирішили проблеми, яка стосується місця вчинення злочину взагалі і, зокрема, стосовно злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму. Таке становище, на наш погляд, перешкоджає одноманітному розумінню такої ознаки об'єктивної сторони злочину, а, отже, і стало перепорою для з'ясування цієї ознаки і в складі злочину, передбаченому ст. 158-2 КК, і не сприяло, як свідчить наше дослідження, повноті зовнішнього прояву цього діяння. У цьому сенсі слід погодитися з В. Г. Мороз, що український законодавець до цього часу не запропонував визначення поняття «місце вчинення злочину», а тому, як наслідок цього, в теорії кримінального права існують різні точки зору на це поняття, що створює непередбачувані проблеми та труднощі при застосуванні чинного кримінального законодавства на практиці [25, с. 122].

На підставі проведеного дослідження, можна дійти наступних висновків: 1) під місцем вчинення злочину потрібно розуміти територію, інше місце, яке характеризується фізичними, соціальними і правовими критеріями і означає, де було розпочате, продовжено, закінчено чи припинено злочинне діяння; 2) місцем вчинення злочину, як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 158-2 КК, є державні архівні установи та Центральна виборча комісія; 3) без з'ясування місця вчинення цього злочину особа, що застосовує закон, не може встановити склад злочину в діянні особи як підставу її притягнення до кримінальної відповідальності.

Аналіз існуючих публікацій, що стосуються об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 158-2 КК, свідчить, що час як об'єктивна умова вчинення цього злочину, не підлягала дослідженню і навіть не згадувалася. Проте, поряд з такими обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму як дія, бездіяльність, місце, час як обов'язкова об'єктивна умова вчинення цього злочину має важливе значення у процесі здійснення його кримінально-правової кваліфікації.

Для з'ясування такої ознаки об'єктивної сторони, як час вчинення злочину, необхідно врахувати, що в тих випадках, коли законодавець вкладає в закон волю, то йдеться не про час взагалі, як це має місце в нормах про принципи кримінального права, а більш предметно позначає його, якщо дозволяють семантичні можливості, без використання власне терміна «час» — чи окремим словом, чи словосполученням [26, с. 397]. Щоб вийти з цього положення, необхідно звернутися до тлумачення цих приписів. Є сенс погодитися з твердженням, що категорія часу — це «...відносно стійке і фундаментальне утворення, яке існує в різних формах і проявах. Очевидно, що кожна форма руху матерії, оскільки остання може існувати не інакше, як в часі і просторі, має свої просторово-часові зв'язки, свої, відповідні форми руху матерії, простір і час» [26, с. 399]. Проте, на наш погляд, потрібно враховувати те, що час вчинення злочину є поняття, в своїй основі — правове, то його визначення повинно відображати властиві йому юридичні ознаки, а це означає, що злочин є таке діяння, яке також як і його злочинні наслідки, знаходить свій законний вираз в ознаках об'єктивної сторони злочину, виходячи з цього часом вчинення злочину потрібно було б визнати час виконання об'єктивної сторони злочину [26, с. 399].

З метою надання визначення такої ознаки як час вчинення злочину потрібно звернутися до термінології, яка наповнює його зміст. Термін «період» означає «...-у, ч, Проміжок часу, обмежений певними датами, подіями і т. ін. // Час, коли відбувається яка-небудь подія, триває дія, розгортається чиясь діяльність і т. ін.» [13, с. 937]. Натомість термін «проміжок», трактується як: «... час, що відмежовує одну подію, явище, дію і т. ін. від іншої // Взагалі відрізок часу» [13, с. 1160].

Отже, на підставі викладеного час вчинення злочину — це певний проміжок часу або певний часовий період, описаний в диспозиції кримінально-правової норми, або такий, що впливає з її змісту, що має кримінально-правове значення, в який виконана об'єктивна сторона злочину, або злочин було продовжено, або припинено.

Проте, наше завдання з'ясувати цю ознаку (час вчинення злочину) виходячи з описання її в диспозиції ст. 158-2 КК. Її описання ми маємо виходячи із Закону робити таким чином «...поза встановленим строком зберігання...», «...після проведення виборів або референдуму...».

Висновки. На підставі викладеного можна дійти наступних суджень:

1) під часом вчинення злочину слід розуміти — певний проміжок часу, або певний часовий період, описаний в диспозиції кримінально-правової норми, або такий, що впливає з її змісту, що має кримінально-правове значення, в який виконана об'єктивна сторона злочину або злочин було продовжено, або припинено; 2) часом вчинення злочину знищення виборчої документації або документів референдуму є часовий період після проведення виборів або референдуму поза встановленим строком їх зберігання. Таким чином слід зазначити, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158-2 КК характеризується дією і бездіяльністю, місцем і часом вчинення злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. / за ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка. — Київ: Юрінком Інтер, 1997. — 512 с.

2. *Бажанов М.И.* Объективная сторона преступления. Уголовное право УССР. Часть Общая: Учебник / Ю.В. Александров, А.Ш. Якупов, М.И. Бажанов и др. Под ред. В.В. Сташиса, А.Ш. Якупова. — Київ: Изд-во «Вища школа», 1984.

3. *Бурчак Ф.Г., Фесенко Е.Ф.* Объективная сторона преступления. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть общая, отв. ред. А.Я. Светлов, В.В. Сташис. — Киев: Наукова думка, 1985. — 448 с.

4. *Наумов А.В.* Объективная сторона преступлений. Российское уголовное право. Курс лекций: в 3 т. Т. 1. Общая часть. — 4-е изд. перераб. и доп. — Москва: Волтерес Клувер, 2007. С. 313–343.

5. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): монографія. — Київ: «Азимут-Україна», 2005. — 464 с.

6. *Зінченко І.О.* Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Кримінальне право України: Особлива частина / підручник. За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — Київ: Юрінком Інтер: Х.: 2002. С. 92–123.

7. *Гнетиев М.К., Готін О.М., Мазур М.В.* Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Кримінальне право (Особлива частина): підручник; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. — 2-ге вид. — Київ : «ВД» Данор», 2013. С. 156—212.

8. *Мельник М.І.* Злочини проти виборчих трудових та інших особистих прав: свобод людини і громадянина. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.). — Вид. 2-ге, переробл. та допов. / За ред. В.І. Мельника, В.А. Климента. — Київ : Атика, 2008. С. 106—152.

9. *Андрушко П.П., Зінченко І.О., Мельник М.І., Осадчий В.І.* Незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (ст. 158-2 КК). Кримінальна відповідальність за порушення виборчих і референдних прав: За заг. ред. В.П. Тихого. — Харків : Изд-во Кроссруд, 2008. С. 180—202.

10. *Андрушко П.П.* Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі : кримінально-правова характеристика : Монографія — Київ : КНТ, 2007. — 328 с.

11. *Винер Н.* Кибернетика и общество. — Москва : Изд-во иностранной литературы, 1958. — 200 с.

12. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-14 / Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25—26. Ст. 131.

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / з дод. і доп. Уклад. Голов. Ред. В.Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1178 с.

14. Русско-украинский словарь, Т. 2; Редакторы тома С.И. Головащук, Л.А. Коробчинская, Н.Н. Пилинский. — Киев : Изд-во. «Наукова думка», 1966. — 756 с.

15. *Костенко О.М.* Незаконні дії. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4; Н-П. — Київ : Українська енциклопедія, 2002. — 720 с.

16. *Миколенко А.Н.* Преступления против окружающей среды // Уголовный кодекс Украины. Комментарий; под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. — Харьков : Одиссей. — 2001. — С. 496—540.

17. Русско-украинский словарь, Т. 3; Редакторы тома С.И. Головащук, Л.А. Коробчинская, Н.Н. Пилинский. — Киев : Изд-во «Наукова думка», 1968. — 727 с.

18. *Светлов О.Я.* Знищення і зруйнування пам'яток історії та культури. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2 — Київ : Українська енциклопедія, 1999. — 744 с.

19. *Мельник М.І.* Коментар до ст. 158-2 КК України. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 9-те вид., перероб. та допов. — Київ : Юридична думка, 2012. С. 431—434.

20. Украинско-русский словарь (Составители : В.С. Ильин, Е.П. Дорошенко, Л.А. Юрчук и др.); за ред. Л.С. Паламарчук, Л.Г. Скрипник. — Киев : «Наукова думка», 1976. — 944 с.

21. Про вибори народних депутатів України: закон України від 16.03.2012 № 10 // Відомості Верховної Ради України, 2012. № 10. Ст. 73 (із змінами і доповненнями).

22. *Мельник М.І.* Коментар до стст. 158-1, 159 КК України. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 9-те вид., перероб. та допов. — Київ : Юридична думка, 2012. С. 431—437.

23. *Винокуров В.Н.* Объект преступления: аспекты понимания, способы установления и применения уголовного закона: монография. — Москва : Юрлитинформ, 2012. — 288 с.

24. *Зинченко І.О.* Коментар до ст. 158-2 КК України. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2. : Особлива частина. За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонкки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5те вид., допов. — Харків : Право, 2013. С. 151—153.

25. *Мороз В.Г.* Поняття місця вчинення як ознаки об'єктивної сторони злочину. Юридична наука. 2014. № 5. С. 103—122.

26. *Фесенко Е.В.* Факультативные признаки объективной стороны. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть общая : монография. — Киев : Изд-во «Наукова думка», 1985. С. 131—141.

27. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 226 p.

28. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.

29. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.

30. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 313 p.

REFERENCES

1. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruchnyk dlia studentiv yuryd. vuziv i fak. / za red. P.S. Matyshevskoho, P.P. Andrushka, S.D. Shapchenka. — Kyiv : Yurinkom Inter, 1997. — 512 s.

2. *Bazhanov M.I.* Obektivnaja storona prestuplenija. Ugolovnoe pravo USSR. Chast' Obshhaja: Uchebnik / Ju.V. Aleksandrov, A.Sh. Jakupov, M.I. Bazhanov i dr. Pod red. V.V. Stashisa, A.Sh. Jakupova. — Kyiv : Izd-vo «Vyscha shkola», 1984

3. *Burchak F.G., Fesenko E.F.* Obektivnaja storona prestuplenija. Ugolovnoe pravo Ukrainskoj SSR na sovremennom jetape. Chast' obshhaja, otv. red. A.Ja. Svetlov, V.V. Stashis. — Kiev : Naukova dumka, 1985. — 448 s.

4. *Naumov A.V.* Obektivnaja storona prestuplenij. Rossijskoe ugolovnoe pravo. Kurs lekcij : v 3 t. T. 1. Obshhaja chast'. — 4-e izd.pererab. i dop. — Moskva : Volteres Kluver, 2007. S. 313—343.

5. *Matviichuk V.K.* Kryminalno-pravova okhorona navkolysnogo pryrodnoho seredovyshcha (kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia) : monohrafiia. — Kyiv : «Azymut-Ukraina», 2005. — 464 s.

6. *Zinchenko I.O.* Zlochyny proty vyborchykh, trudovykh ta inshykh osobystykh prav i svobod liudyny i hromadianyna. Kryminalne pravo Ukrainy : Osoblyva chastyna / pidruchnyk. Za red. prof. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — Kyiv : Yurinkom Inter : Kh. : Pravo, 2002. S. 92—123.

7. *Hnietniev M.K., Hotin O.M., Mazur M.V.* Zlochyny proty vyborchykh, trudovykh ta inshykh osobystykh prav i svobod liudyny i hromadianyna. Kryminalne pravo

(Osoblyva chastyna): pidruchnyk; za red. O.O. Dudorova, Ye.O. Pysmenskoho. — 2-he vyd. — Kyiv : «VD» Danor», 2013. S. 156—212.

8. *Melnyk M.I.* Zlochyny proty vyborchykh trudovykh ta inshykh osobystykh prav: svobod liudyny i hromadianyna. Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: pidruchnyk (Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.). — Vyd. 2-he, pererobl. ta dopov. / Za red. V.I. Melnyka, V.A. Klymenta. — Kyiv : Atyka, 2008. S. 106—152.

9. *Andrushko P.P., Zinchenko I.O., Melnyk M.I., Osadchyi V.I.* Nezakonne znyschennia vyborchoi dokumentatsii abo dokumentiv referendumu (st. 158-2 KK). Kryminalna vidpovidalnist za porushennia vyborchykh i referendumnykh prav : Za zah. red. V.P. Tykhoho. — Kharkiv : Izd-vo Krossroud, 2008. S. 180—202.

10. *Andrushko P.P.* Zlochyny proty vyborchykh prav hromadian ta yikh prava braty uchast u referendumy : kryminalno-pravova kharakterystyka : Monohrafiia — Kyiv : KNT, 2007. — 328 s.

11. *Viner N.* Kibernetika i obshhestvo. — Moskva : Izd-vo inostranoj literatury, 1958. — 200 s.

12. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-14 / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 25—26. St. 131.

13. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / z dod. i dop. Uklad. Holov. Red. V.T. Busel. — K. : Irpin : VTF «Perun», 2005. — 1178 s.

14. Russko-ukrainskij slovar', T. 2; Redaktery toma S.I. Golovashhuk, L.A. Korobchinskaja, N.N. Pilinskij. — Kiev : Izd-vo. «Naukova dumka», 1966. — 756 s.

15. *Kostenko O.M.* Nezakonni dii. Yurydychna entsyklopediia : V 6 t. / Redkol. : Yu.S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. T. 4; N-P. — Kyiv : Ukrainska entsyklopediia, 2002. — 720 s.

16. *Mikolenko A.N.* Prestuplenija protiv okruzhajushhej sredy // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij; pod red. Ju.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. — Har'kov : Odissej. — 2001. — S. 496—540.

17. Russko-ukrainskij slovar', T. 3; Redaktery toma S.I. Golovashhuk, L.A. Korobchinskaja, N.N. Pilinskij. — Kiev : Izd-vo «Naukova dumka», 1968. — 727 s.

18. *Svetlov O.Ya.* Znyschennia i zruinuvannia pamiatok istorii ta kultury. Yurydychna entsyklopediia : V 6 t. / Redkol. : Yu.S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. T. 2 — Kyiv : Ukrainska entsyklopediia, 1999. — 744 s.

19. *Melnyk M.I.* Komentar do st. 158-2 KK Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy; za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — 9-te vyd., pererob. ta dopov. — Kyiv : Yurydychna dumka, 2012. S. 431—434.

20. Ukrainsko-russkij slovar' (Sostaviteli : V.S. Il'in, E.P. Doroshenko, L.A. Jurchuk i dr.); za red. L.S. Palamarchuk, L.G. Skripnik. — Kiev : «Naukova dumka», 1976. — 944 s.

21. Pro vybory narodnykh deputativ Ukrainy: zakon Ukrainy vid 16.03.2012 № 10 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2012. № 10. St. 73 (iz zminamy i dopovnenniamy).

22. *Melnyk M.I.* Komentar do stst. 158-1, 159 KK Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy; za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — 9-te vyd., pererob. ta dopov. — Kyiv : Yurydychna dumka, 2012. S. 431—437.

23. *Vinokurov V.N.* Obekt prestuplenija: aspekty ponimannja, sposoby ustanovlenija i primenenija ugolovnogo zakona: monografija. — Moskva : Jurlitinform, 2012. — 288 s.

24. *Zinchenko I.O.* Komentar do st. 158-2 KK Ukrainy. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar : u 2 t. T. 2. : Osoblyva chastyna. Za zah. red. V.Ya. Tatsiia, V.P. Pshonkky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. — 5te vyd., dopov. — Kharkiv : Pravo, 2013. S. 151—153.

25. *Moroz V.H.* Poniattia mistsia vchynennia yak oznaky obiektyvnoi storony zlochnu. *Yurydychna nauka*. 2014. № 5. S. 103–122.

26. *Fesenko E.V.* Fakul'tativnye priznaki obektivnoy storony. *Ugolovnoe pravo Ukrainskoj SSR na sovremennom jetape. Chast' obshhaja : monografija*. — Kiev : Izd-vo «Naukova dumka», 1985. S. 131–141.

27. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 226 p.

28. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.

29. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.

30. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 313 p.

Матвійчук В.К. Зовнішній прояв злочину, передбаченого статтею 158-2 Кримінального кодексу України

У статті з'ясовується зовнішній прояв злочину, тобто питання, що стосуються об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України, також їх значення для науки кримінального права та правозастосовної діяльності.

Ключові слова: об'єктивна сторона, ознаки об'єктивної сторони, дії, бездіяльність, час вчинення злочину.

Матвейчук В.К. Внешнее проявление преступления, предусмотренного статьей 158-2 Уголовного кодекса Украины

В статье выясняется внешнее проявление преступления, то есть вопросы, касающиеся объективной стороны преступления, предусмотренного ст. 158-2 УК Украины, а также их значение для науки уголовного права и правоприменительной деятельности.

Ключевые слова: объективная сторона, признаки объективной стороны, действия, бездействие, время совершения преступления.

Matviychuk V. External Manifestation of a Crime Provided for Under Article 158-2 of the Criminal Code of Ukraine

The article reveals the external manifestation of a crime provided for under article 158-2 of the Criminal Code of Ukraine, which covers issues regarding an objective aspect (actus reus) of a crime. Their significance for the theory of criminal law and law-enforcement practice is demonstrated.

Keywords: Objective Aspect (Actus Reus); Elements of the Objective Aspect (Actus Reus); Actions, Omissions; Time of the Commission of the Crime

Стаття надійшла до редакції: 12.01.2018.

УДК 343.431

I. Roshchina

COMPARATIVE-LEGAL STUDY OF ARTICLE 10 OF THE EUROPEAN CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS AND THE CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE

I.O. Рощина

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ
«Київський національний університет
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТТІ 10 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Права людини і основоположні свободи, передбачені ст. 10 Європейської конвенції найбільш викликають дискусії як у теорії, так у практичній діяльності. Особливо це стосується прав свободи одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Це обумовлено не тільки комплексністю ст. 10 Європейської конвенції, але й судовим прецедентом Європейського суду. Сама ст. 10 Європейської конвенції за змістом є комплексною і передбачає, по суті, декілька складових права на свободу вираження поглядів та інформацію.

Дійсно, тільки один текст ст. 10 Європейської конвенції, без будь-яких рішень Європейського суду, дає ґрунт для дискусій і різних підходів до визначення самого сенсу цієї статті, що зумовлює подальше дослідження свободи одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему прав свободи одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів з точки зору кримінального права та кримінології розглядали у своїх працях: О.Л. Жуковська, Л. Панкратова, Т.М. Слинсько, В.В. Середюк та інші. Проведені раніше дослідження є вагомим внеском в імплементацію норм Європейської конвенції у кримінальне право України, проте вони не вичерпують усіх вузлових і окремих питань теми. Вимагають

подальшої розробки питання удосконалення норм кримінального права для підвищення їх ефективності у попередженні порушення прав людини, передбачених ст.10 Європейської конвенції.

Метою дослідження є аналіз ст. 10 Європейської конвенції та норм кримінального права України і напрацювання на цій основі пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства.

Основні результати дослідження. Згідно ст. 10 (Свобода вираження поглядів) Європейської конвенції вказується, що:

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду [1, с. 218].

Як видно зі змісту ст. 10 Європейської конвенції вона складається з трьох положень: свободу дотримуватися своїх поглядів; свободу отримувати інформацію та ідеї; свободу поширювати інформацію та ідеї. Як показує практика Європейського суду, до першого положення не можна застосовувати обмеження, що містяться в ч. 2 цієї статті. Проілюструвати викладене можна на рішенні Європейського суду в справі «Ляшко проти України». Заявник, будучи головним редактором щоденної газети «Політика», опублікував ряд критичних статей про В. Дурдинця, який на момент виходу статей, виконував обов'язки прем'єр-міністра України.

Генеральна прокуратура України звинуватила заявника в умисному наклепі в друкованому або іншим способом розмноженому творі й безпідставному звинуваченні у вчиненні тяжкого злочину за чч. 2 та 3 ст. 125, та зловживанні посадовим становищем за ч. 1 ст. 165 КК України 1961 р. Мінський районний суд міста Києва визнав заявника винним за пред'явленим обвинуваченням.

Заявник, посилаючись на ст. 10 Європейської конвенції, скаржився, що судовий розгляд у його справі та вирок є невинуватим порушенням його права на свободу висловлювання. Проаналізувавши матеріали справи, Європейський суд вирішив, що мало місце порушення ст. 10 Європейської конвенції, а також вказав, що свобода вираження поглядів являє собою одну із важливих засад демократичного суспільства та одну із базових умов його прогресу та самореалізації кожного. Предмет п. 2 ст. 10 Європейської конвенції застосовується не тільки до «інформації» чи «ідей», які були отримані зі згоди чи розглядаються як необразливі чи як малозначущі, але й до тих, які можуть ображати, шокувати чи непокоїти. Такими є вимоги плюралізму, толерантності та відкритості думок, без чого неможливе «демократичне суспільство» [2].

Ще більш конкретно Європейський суд прокоментував вимоги ст. 10 Європейської конвенції розглядаючи справу «Гавенда проти Польщі», а саме:

- право на свободу вираження поглядів становить одну з основних підвалин демократичного суспільства й одну з принципових умов його розвитку та умов самореалізації кожної людини;

- хоча свобода вираження поглядів може обмежуватися певними винятками, вони мають бути чітко визначені, а необхідність будь-яких обмежень має бути переконливо встановлена;

- за умови дотримання п. 2 ст. 10 Європейської конвенції, свобода вираження поглядів стосується не лише інформації чи ідей, що сприймаються схвально або вважаються необразливими та незначущими, а й такої інформації чи ідей, які викликають образу, обурення або неспокій. Такими є вимоги плюралізму, терпимості й широти поглядів, без яких демократичне суспільство неможливе;

- у демократичному суспільстві преса відіграє дуже важливу роль. Хоча преса не повинна переступати певних меж, зокрема, коли йдеться про репутацію та права інших, її обов'язок все-таки полягає в повідомленні — у порядку, зумовленому її зобов'язаннями та функціями, — інформації та ідей з будь-яких питань, які становлять суспільний інтерес;

- на пресу покладається не просто завдання повідомляти таку інформацію та ідеї — громадяни також мають право отримувати їх. Інакше преса не була б спроможною відігравати роль «сторожового пса» громадськості;

- ст. 10 Європейської конвенції захищає не лише зміст ідей та інформації, а й форму, в якій вони передаються;

- журналістська свобода, зокрема, передбачає можливість використання деякого перебільшення або навіть провокації [3].

У справах «Марченко проти України» та «Сірик проти України» Європейський суд акцентував увагу на друге і третє положення права на вираження поглядів. Так, Сірик надіслала до Державної податкової адміністрації України листа, в якому скаржилася на те, що керівництво Національної академії державної податкової служби України, яка підпорядковується Державній податковій адміністрації України, займається протиправною та корупційною діяльністю.

Перший проректор цієї Академії звернулася до Києво-Святошинського районного суду Київської обл. з позовом до заявниці про захист честі та гідності в якому стверджувала що своїм листом заявниця поширила неправдиві твердження про неї, які зашкодили її честі та гідності, та просила суд зобов'язати заявницю спростувати свої заяви. Суд визнав зазначені Сірик у заяві факти недостовірними і такими, що порочать честь і гідність, та зобов'язав заявницю спростувати їх шляхом відкликання оскаржуваного листа.

Апеляційний суд Київської області залишив рішення суду першої інстанції без зміни. Верховний Суд України відмовив заявниці у відкритті касаційного провадження на підставі необґрунтованості скарги.

Європейський суд, розглядаючи цю справу, визнав порушення ст. 10 Європейської конвенції, а також зазначив, що першою найважливішою вимо-

гою ст. 10 Європейської конвенції є те, що будь-яке втручання державного органу в здійснення свободи вираження поглядів повинно бути законним: перше речення другого пункту, по суті, передбачає, що будь-яке обмеження вираження поглядів повинно бути «встановлене законом». Для дотримання цієї вимоги втручання не просто повинно ґрунтуватися на національному законодавстві, саме законодавство повинно відповідати певним умовам «якості». Зокрема, норма не може вважатися законом до того часу, поки її не буде сформульовано з достатньою точністю для того, щоб надати громадянину можливість регулювати свою поведінку: він повинен бути здатен — за потреби, за відповідної консультації — передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою його дія.

Уряд України, при розгляді цієї справи дуже наполягав, що заявниця не може бути жертвою порушення ст. 10 Європейської конвенції, оскільки втручання в її право на свободу вираження поглядів ґрунтувалося на рішеннях національних судів. Однак, про те, що рішення національного суду щодо Сірик було явно незаконним, Уряд України не вказав. Дивна позиція Уряду України шукати правду на підставі юридичних фактів, незаконно встановлених [4].

Характерна в цьому відношенні й справа «Марченко проти України». Фабула справи. Марченко працював учителем у Львівській спецшколі-інтернаті № 6 для дітей з вадами мовлення і був головою шкільного профспілкового осередку Всеукраїнського об'єднання солідарності трудівників.

Заявник, як голова профспілки, неодноразово звертався до Контрольно-ревізійного управління (далі КРУ) зі скаргами про зловживання П. своїм службовим становищем та неправомірне використання нею шкільного майна й коштів.

П. звернулась до суду зі скаргою щодо заявника в порядку приватного обвинувачення. Вона скаржилась, зокрема, що у своїх листах до КРУ та прокуратури заявник неправдиво звинуватив її у зловживанні службовим становищем та привласненні державних коштів, що він був організатором і учасником пікету, учасники якого демонстрували образливі плакати.

Суддя Личаківського районного суду м. Львова встановив, що дії заявника стосовно пані П. містять ознаки злочину, передбаченого ч. 1 ст. 125 та ст. 126 КК України 1961 р., та порушив кримінальну справу щодо заявника. Суддя також застосував до заявника запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд. Шевченківський суд м. Львова визнав заявника винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 125 КК України 1961 р.

Європейський суд, розглянувши справу вказав, що засудивши заявника за листи, які він надіслав до КРУ та прокуратури, і призначивши йому за результатами розгляду справи тривалий строк позбавлення свободи з відстрочкою виконання вироку, національні суди вийшли за межі того, що визначається як «необхідне» втручання у право заявника на свободу вираження поглядів, тобто мало місце порушення ст. 10 Європейської конвенції [5].

Слід зауважити, що ст. 16 Європейської конвенції дозволяє державі накладати обмеження на свободу вираження політичних поглядів іноземців. Однак, це не поширюється на громадян держав — членів Європейського

Союзу, які хочуть здійснити своє право на свободу вираження поглядів в інших державах — членів Європейського Союзу [6].

Тут необхідно зазначити, що приймаючи рішення за заявами громадян України, Європейський суд, як правило, робить посилання на раніше прийняті рішення за аналогічними заявами громадян Європи. Іншими словами, Європейський суд систематично застосовує свою прецедентську практику.

Нині вже чимало випадків, коли за інформацію, оприлюднену у власному блозі чи то на Twitter, чи то на Facebook людину притягали до юридичної відповідальності. Варто згадати, до чого призвело розміщення в Інтернеті аматорського фільму «Невинність мусульман»: масові демонстрації в арабських країнах, акції непокори в Єгипті, Сирії, вбивство посла, його помічника та двох охоронців посольства США в Лівії [7, с. 120].

Вперше право на доступ до державної інформації, яке передбачене ст. 10 Європейській конвенції було визнано офіційно Європейським судом по справі Угорський союз громадянських свобод проти Угорщини. Суть справи: Конституційний суд Угорщини відхилив запит Угорського союзу громадянських свобод про надання доступу до скарги, поданої депутатом, який вимагав, щоб деякі злочини, пов'язані з наркотиками, були виключені з КК Угорщини. При цьому Конституційний суд Угорщини пояснив, що скарга знаходиться на розгляді суду і не може бути надана стороннім особам без згоди її автора. У відповідь на це Угорський союз громадянських свобод подав позов до Верховного суду Угорщини, який відхилив позов, оскільки було визнано, що скарга містить «особисті дані».

У своєму рішенні Європейський суд вказав, що отримання й поширення інформації є необхідною умовою забезпечення свободи висловлювання думок, оскільки ніхто не може сформулювати обґрунтовану думку, не знаючи відповідних фактів, також визнав даний випадок втручанням через цензурські повноваження інформаційної монополії — у діяльність «суспільного контролера» [8].

Ми повністю згодні з Л. Панкратовою тому, що найважливіші висновки Європейського суду можна підсумувати так:

- для з'ясування фактів Європейський суд використовує будь-яку доступну йому інформацію, зокрема звіти міжнародних організацій;
- українське законодавство не відповідає міжнародним стандартам, оскільки чітко не розділяє фактів та оціночних суджень, а захист репутації публічної особи переважає можливість відкритої критики щодо нього;
- необхідно розрізняти факти та оціночні судження;
- вимога довести правдивість оціночних суджень порушує свободу висловлення думки;
- для оціночних суджень повинна існувати мінімальна фактична основа;
- політики мають бути відкритими для пильного нагляду та суворої критики, оскільки це той тягар, який вони самі обрали та мають прийняти в демократичному суспільстві;
- кандидати на виборах є активними політиками, інформація про них є темою суспільного інтересу;
- оціночні судження, використані в ході політичної риторики, не підлягають доведенню;

- журналіст має право критикувати політиків, використовуючи жорстку, полемічну, саркастичну мову, яка може бути образливою або навіть шокуючою для них; має право на перебільшення та провокативність [9].

У даний час в Україні, у зв'язку протистояння влади та опозиції, виникають різного роду думки і судження щодо публічної критики політичних діячів, а також їх публічних виступів. Як нам представляється, відповіді на багато питань цієї теми дав Європейський суд у рішенні по справі «Лінгенс проти Австрії» [10].

Рішення Європейського суду в справі Лінгенса є не тільки одним з найбільш цитованих, а й добре логічно аргументованим. Іншими словами, це рішення Європейського суду стало аксіомою при розгляді інших заяв громадян за ст. 10 Європейської конвенції. Характерним прикладом у цьому відношенні може бути рішення Європейського суду в справі «Українська прес-група проти України» [11].

Рішення Європейського суду по справі «Українська прес-група проти України» було перше проти України відповідно до ст. 10 Європейської конвенції, яке встановило порушення права на свободу слова через існування структурних проблем, що потребує від держави змін законодавства та судової практики.

Встановлені порушення визнані настільки серйозними, що Європейським судом задоволена безпрецедентна сума моральної шкоди за порушення ст. 10 Європейської конвенції — 33 тисячі ЄВРО. Вимоги Української прес-групи було задоволено повністю, оскільки через рішення українських судів журналісти були піддані цензурі та тиску і не могли вільно висловлювати свої погляди.

Уряд України не погодився з рішенням і вимагав перегляду справи Великою палатою Європейського суду, оскаржуючи суму сатисфакції. Велика палата відхилила клопотання Уряду України і рішення стало остаточним [12].

Аналізуючи рішення Європейського суду, можна зробити висновок про те, що при дотриманні умов п. 2 ст. 10 Європейської конвенції вона застосовується не тільки до інформації чи ідей, які зустрічають сприятливий прийом чи розглядаються як необразливі чи нейтральні, але також і до тих, які ображають, шокують чи турбують. Тому гарантії ст. 10 Європейської конвенції поширюються не тільки на правдиву, тобто таку, що ґрунтується на фактах, інформацію. Особа, що висловила свої погляди, а не факти, не повинна доводити їх правдивість. Того потребують плюралізм, терпимість чи відкритість, без яких немає демократичного суспільства. Необхідно також зауважити, що термін «вираження» охоплює не лише виявлення поглядів за допомогою слів, а поширюється також на малюнки, зображення, дії, вчинені з наміром висловити позицію чи подати інформацію. Так само й засоби виявлення поглядів не обмежуються мовленням. Це друковані засоби, теле- і радіомовлення, вистави, фільми, електронні системи і навіть реклама.

Слід погодитися з думкою Т.М. Слинко, В.В. Середюк, що обмеження, викладені в ч. 2 ст. 10 Європейської конвенції є законними, лише якщо вони відповідають трьом суворим вимогам.

По-перше, втручання державних органів повинно відбуватися на законних підставах.

Основоположною ідеєю цього є передусім унеможливлення свавільного та незаконного втручання у здійснення свободи вираження поглядів. З метою запобігання свавільним законам, на думку Європейського суду, необхідно дотримуватись двох основних вимог:

- закон має бути загальнодоступним для того, щоб громадянин знав, що за певних обставин застосовується саме цей закон;

- норма не є нормою закону, доки вона не сформульована достатньо чітко, щоб громадянин був спроможний регулювати свою поведінку, а також міг у випадку надання йому кваліфікованої консультації – розумно передбачити наслідки, до яких призведе його певна дія.

По-друге, таке втручання повинно переслідувати законну ціль. Перелік цих цілей у ч. 2 ст.10 Європейського суду є виключним у тому розумінні, що жодна інша ціль не вважається законною підставою для обмеження свободи самовираження. Європейський суд послідовно дотримується позиції, згідно з якою обмеження свободи слова, встановлені в ч. 2 ст.10, «мають тлумачитися вузько, а необхідність будь-яких обмежень має бути переконливо доведена».

По-третє, обмеження повинні бути дійсно необхідними в демократичному суспільстві для забезпечення однієї із цих цілей. «Необхідність» у цьому випадку означає, що повинна бути «нагальна соціальна потреба» для обмеження свободи слова. Причини, якими держава виправдовує накладення обмежень, повинні бути «відповідними і достатніми» [13].

Межі припустимої критики є, відповідно, більш широкими по відношенню до політичного діяча, а ніж до приватної особи. На відміну від останнього випадку, політичний діяч неминуче та свідомо виставляє себе, свої слова та вчинки на прискіпливий розгляд як журналістів, так і широкої громадськості. Пункт 2 ст. 10 Європейської конвенції гарантує захист репутації інших осіб і цей захист поширюється також на політичних діячів, але у таких випадках вимоги до такого захисту мають бути співставлені з інтересами відкритого обговорення політичних питань.

Питання правової регламентації свободи вираження поглядів набули важливого значення в Україні з моменту набуття незалежності. Деякі положення ст. 10 Європейської конвенції викликали труднощі в їх застосуванні на практиці. У зв'язку з цим 20.01.2012 р. Конституційний Суд України прийняв рішення щодо офіційного тлумачення положень ч. ч. 2 та 3 ст. 34 Конституції України, а саме: що збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [14].

О. Жуковська, розглядаючи ст. 10 Європейської конвенції відзначає, що вона за змістом є комплексною, і передбачає, по суті, кілька компонентів права на свободу слова та інформації:

- це і право мати переконання;
- і право вільно отримувати інформацію (що включає як право на доступ до інформації, так і право не сприймати інформацію супроти своєї волі);

- і право вільно поширювати інформацію (яке, своєю чергою, розпадається принаймні на два компоненти: право особи не бути примушеною давати інформацію проти своєї волі і право поширювати інформацію).

Стосовно всіх цих складників права на свободу вираження поглядів у пункті 2 ст. 10 Європейської конвенції встановлено вичерпний перелік підстав (легітимних цілей) їх обмеження та наведено умови, за яких ці підстави можуть бути застосовані практично, — це «встановлення обмеження законом» та «необхідність у демократичному суспільстві» [15, с. 513].

Аналізуючи рішення Європейського суду, рішення Конституційного Суду України та думки юристів, можна зробити висновок про те, що між ними особливих розбіжностей немає.

В українському законодавстві положення ст. 10 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод знайшли своє адекватне відображення.

У ст. 15 Конституції України вказано, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цензура заборонена. Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України [16, с. 5].

Положення ст. 10 Європейської конвенції відображені і у стст. 34 і 35 Конституції України.

Висновки. Якщо проаналізувати навіть тільки рішення Європейського суду за заявками громадян України, що стосуються права на свободу вираження поглядів, то представляється можливим зробити висновок про те, що Європейський суд більш схильний приймати позицію свободи, ніж її обмеження, передбачені ч. 2 ст. 10 Європейської конвенції.

При зіставленні ст. 10 Європейської конвенції з нормами права, передбачених внутрішнім законодавством України, добре видно, що теоретично останні відповідають вимогам ст. 10 Європейської конвенції. Тому необхідне усунення суцільної корупції в судовій системі України, щоб суди чітко виконували вимоги чинного законодавства, а відтак, не порушували права громадян, передбачених ст. 10 Європейської конвенції. Певною мірою цьому буде сприятиме якнайшвидше створення в Україні антикорупційного суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Право України, 2010. — № 10. — С. 215–233.

2. Європейський суд. Справа «Ляшко проти України». Рішення від 10.07.2006 р. // Міністерство юстиції України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/19621>

3. Європейський суд. Справа «Гавенда проти Польщі». Рішення від 14.03.2002 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.yur-info.org.ua/doc/1882037/Sprava-Gaveda-proti-Polshchi>

4. Європейський суд. Справа «Сірик проти України». Рішення від 31.03.2011 р. // Міністерство юстиції України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/19621>

5. Європейський суд. Справа «Марченко проти України». Рішення від 19.02.2009 р. // Міністерство юстиції України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/19621>

6. Shatarska.in.ua. — Стаття 10 Конвенції (Свобода вираження поглядів) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.shatarska.in.ua/11-svoboda-virazhennya-poglyadiv-navesti-priklad-rishennya-yespl-u-konkretnij-spravi/>

7. Ліпкан В.А. Систематизація інформаційного законодавства України : [Монографія] / В.А. Ліпкан, В.А. Залізник / За заг. ред. В.А. Ліпкана. — К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2012. — 304 с.

8. Османов А.Р. Використання практики Європейського суду при опрацюванні інформації, отриманої в процесі громадських розслідувань / А.Р. Османов, О.А. Мартиненко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://umdp.info/index.php?id=1350279154>

9. Панкратова Л. Коментар до рішення Європейського суду з прав людини «Українська прес — група проти України» / Л. Панкратова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2863>

10. Європейський суд. Справа «Лінгенса проти Австралії». Рішення від 8.07.1986 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_066

11. Європейський суд. Справа «Українська Прес — Група» проти України». Рішення від 29.03.2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_382

12. Переклад цього та інших рішень Європейського суду розміщено на Інтернет — сайті Міністерства юстиції України, що надає їм статусу офіційних документів та дозволяє використовувати попередню практику Суду [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>

13. Слинко Т.М. Свобода вираження поглядів у рішеннях Європейського суду з прав людини та загальні критерії обмеження / Т.М. Слинко, В.В. Середюк [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://koris.com.ua/other/16331/index.html>

14. Петрів А. Невтручання в особисте і сімейне життя посадової особи: тлумачення Конституційного Суду України / А. Петрів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://legalanalytics.com.ua/uk/component/content/article/6-pravozahysna-programa/98-privatelife.html>

15. Жуковська О. Право на свободу слова та інформації в українському законодавстві та судовій практиці / О. Жуковська // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст. — К. : ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. — 960 с.

16. Конституція України. Основний закон України. — К. : Видавець Паливода А.В., 2009. — 48 с.

REFERENCES

1. Yevropeiska konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod // Pravo Ukrainy, 2010. — № 10. — S. 215—233.

2. Yevropeyskyi sud. Sprava “Liashko proty Ukrainy”. Rishennia vid 10.07.2006 r. // Ministerstvo yustytzii Ukrainy. Ofitsiynyi sait [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.minjust.gov.ua/19621>

3. Yevropeyskyi sud. Sprava “Havenda proty Polshchi”. Rishennia vid 14.03.2002 r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.yur-info.org.ua/doc/1882037/Sprava-Gaveda-proti-Polshchi>

4. Yevropeiskiy sud. Sprava “Siryk proty Ukrainy”. Rishennia vid 31.03.2011 r. // Ministerstvo yustytzii Ukrainy. Ofitsiyniy sait [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.minjust.gov.ua/19621>
5. Yevropeiskiy sud. Sprava “Marchenko proty Ukrainy”. Rishennia vid 19.02.2009 r. // Ministerstvo yustytzii Ukrainy. Ofitsiyniy sait [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.minjust.gov.ua/19621>
6. Shatarska.in.ua. — Stattia 10 Konventsii (Svoboda vyrazhennia pohliadiv) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.shatarska.in.ua/11-svoboda-virazhennya-poglyadiv-navesti-priklad-rishennya-yespl-u-konkretnij-spravi/>
7. *Lipkan V.A.* Systematyzatsiia informatsiinoho zakonodavstva Ukrainy : [Monohrafiia] / V.A. Lipkan, V.A. Zalizniak / Za zah. red. V.A. Lipkana. — K. : FOP O.S. Lipkan, 2012. — 304 s.
8. *Osmanov A.R.* Vykorystannia praktyky Yevropeiskoho sudu pry opratsiuvanni informatsii, otrymanoï v protsesi hromadskykh rozsliduvan / A.R. Osmanov, O.A. Martynenko [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://umdpl.info/index.php?id=1350279154>
9. *Pankratova L.* Komentar do rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny “Ukrainska pres — hrupa proty Ukrainy” / L. Pankratova [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2863>
10. Yevropeiskiy sud. Sprava “Linhensa proty Avstralii”. Rishennia vid 8.07.1986 r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_066
11. Yevropeiskiy sud. Sprava “Ukrainska Pres — Hrupa” proty Ukrainy”. Rishennia vid 29.03.2005 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_382
12. Pereklad tsoho ta inshykh rishen Yevropeiskoho sudu rozmishcheno na Internet — saiti Ministerstva yustytzii Ukrainy, shcho nadaie yim statusu ofitsiynykh dokumentiv ta dozvoliaie vykorystovuvaty poperedniu praktyku Sudu [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.minjust.gov.ua>
13. *Slynko T.M.* Svoboda vyrazhennia pohliadiv u rishenniakh Yevropeiskoho sudu z prav liudyny ta zahalni kryterii obmezhenia / T.M. Slynko, V.V. Serediuk [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://koris.com.ua/other/16331/index.html>
14. *Petriv A.* Nevtruchannia v osobyste i simeine zhyttia posadovoi osoby: tлумachennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy / A. Petriv [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://legalanalytics.com.ua/uk/component/content/article/6-pravozahysnaprograma/98-privatelife.html>
15. *Zhukovska O.* Pravo na svobodu slova ta informatsii v ukrainskomu zakonodavstvi ta sudovoi praktytsi / O. Zhukovska // Yevropeiska konventsiiia z prav liudyny: osnovni polozhennia, praktyka zastosuvannia, ukrainskyi kontekst. — K. : ZAT “VIPOI”, 2004. — 960 s.
16. Konstytutsiia Ukrainy. Osnovnyi zakon Ukrainy. — K. : Vydavets Palyvoda A.V., 2009. — 48 s.

Рощина І.О. Порівняльно-правове дослідження статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та норм кримінального законодавства України

У статті аналізуються норми Європейської конвенції та кримінального права України, спрямовані на захист свободи дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Робиться висновок для поліпшення застосування національного законо-

давства з метою недопущення порушення прав людини, передбачених ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ключові слова: Європейська конвенція, кримінальне право України, права людини, свобода вираження поглядів, одержувати і передавати інформацію.

Рощина И.А. Сравнительно-правовое исследование ст. 10 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод и норм уголовного законодательства Украины

В статье анализируются нормы Европейской конвенции и уголовного права Украины, направленные на защиту свободы придерживаться своего мнения, получать и распространять информацию и идеи без вмешательства органов государственной власти и независимо от границ. Делается вывод для улучшения применения национального законодательства с целью недопущения нарушения прав человека, предусмотренных ст. 10 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод.

Ключевые слова: Европейская конвенция, уголовное право Украины, права человека, свобода выражения мнения и свободу получать и передавать информацию.

Roshchina I. Comparative-Legal Research of Article 10 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Criminal Law of Ukraine

The provisions of the European Convention and criminal law of Ukraine regarding the freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers are analyzed in the article. The conclusion for the improvement of application of national legislation in order to prevent violation of human freedom, foreseen in Article 10 of the European convention, are drawn.

Keywords: European Convention; Criminal Law of Ukraine; Human Right; Freedom to Hold Opinions; to Receive and Impart Information

Стаття надійшла до редакції: 15.01.2018.

УДК 343.

*I. Servetsky,
I. Grinenko*

SOCIAL DANGER OF A TRESPASS AGAINST LIFE OF A STATESMAN

I.В. Сервецький

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри СК Національної академії
Служби безпеки України,
м. Київ*

I.М. Гриненко

*доктор юридичних наук,
доцент кафедри СК Національної академії
Служби безпеки України,
м. Київ*

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ДЕРЖАВНОГО ДІЯЧА

Постановка проблеми. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження відповідно до Конституції і законів України [1]. Одним із головних завдань спеціальних служб держави є попередження посягання на державного діяча [2], [3].

Останнім часом, як стверджує Р.М. Цюцюра, збільшилась кількість терористичних актів, зросла ймовірність використання зброї, і особливо збільшився психологічний вплив на державних діячів. Усе це пов'язано ще й з тим, що відсутнє чітке розуміння необхідності захисту державних діячів, і найголовніше законодавчого врегулювання діяльності спецслужб України [5].

Для успішної роботи Служба безпеки України обов'язково повинна взаємодіяти з усіма правоохоронними органами і в першу чергу з поліцією [3]. Статтею 216 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що слідчі органи Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування [6]. Забезпечення безпеки вищих посадових осіб держави покладається на управління державної охорони [2], а попереджати, розкривати та здійснювати кримінальне провадження за фактами посягання на державного діяча, який має допуск і доступ до державної таємниці (ст. 112 КК України) [7, 8] покладено на СБУ [3].

Тому пріоритетом у діяльності СБУ є забезпечення успішної діяльності вищих посадових осіб держави, демократичне функціонування політичних партій та рухів, а саме:

- по-перше, вищі посадові особи держави ознайомлені та мають допуск і доступ до найвищого ступеня секретності — особливої важливості у зв'язку з займаною посадою — це інформація у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України [9], а відомості включено до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (ЗВДТ) [10];

- по-друге, конкретні відомості можуть бути віднесені до державної таємниці за ступенями секретності «особливої важливості», «цілком таємно» та «таємно» лише за умови, що вони належать до зазначених чотирьох категорій і їх розголошення завдасть шкоди інтересам національної безпеки України [11];

- по-третє, від успішної діяльності державного діяча залежить добробут мільйонів громадян;

- по-четверте, відповідальність державного діяча за реалізацію програмних обіцянок з реформування державних інституцій та вчинення злочинів також на багато вища.

Отже, посягання на життя державного діяча, що займає державну посаду має найвищу довіру та відповідальність перед суспільством, є найбільш небезпечним злочином проти держави, суспільства і громадян і є предметом нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кримінальної відповідальності за посягання на державного чи громадського діяча були предметом досліджень таких вчених: О.Ф. Бантишева, С.Г. Гордієнка, В.К. Грищука, Н.О. Гурорової, О.П. Дзьобаня, С.В. Дьякова, І.В. Діордіци, О.О. Дудорова, О.І. Звонарьова, А.Б. Качинського, В.С. Картавцева, О.О. Климчука, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, Г.В. Новицького, В.Г. Пилипчука, М.А. Погорецького, О.С. Согули, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, М.І. Хавронюка та інших.

Мета статі полягає у вивченні та узагальненні теоретичних проблем кримінальної відповідальності за посягання на життя державного діяча.

Основні результати дослідження. Посяганням на життя державного діяча [12] є:

- погроза вбивством;
- заподіянням шкоди здоров'ю або майну;
- викрадення або позбавленням волі осіб, або їх близьких, з метою впливу на характер їх діяльності або діяльності держави чи органів, які вони представляють.

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 112 КК України, є безпека держави у політичній сфері (у сфері здійснення вищої державної влади, яка забезпечує її нормальне функціонування) [8].

Необхідно зазначити, що цей злочин має й додатковий об'єкт — життя людини. Специфічною ознакою злочину є потерпілий. Ним може бути тільки державний чи громадський діяч, вказаний у диспозиції ст. 112 КК України, обраний (призначений) на посаду у встановленому Конституцією і законами

України порядку. Одна і та сама особа може бути водночас і державним, і громадським діячем (наприклад, народним депутатом України і керівником політичної партії), що треба враховувати в юридичному формулюванні звинувачення. Правильна кваліфікація дій винного за ст. 112 КК України потребує встановлення часових меж, в яких та чи інша особа виконує повноваження державного чи громадського діяча.

Згідно з Конституцією і законами України державними (громадськими) діячами як потерпілими згідно зі ст. 112 КК у відповідних початкових та кінцевих часових межах є: Президент України [13], Голова Верховної Ради України [14], народні депутати України [14], Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України [15], Голова та судді Конституційного Суду України [16] та Верховного Суду України [17], Генеральний прокурор України [18], Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [19], Голова Рахункової палати [20], Голова Національного банку України [21]. Відповідно до цієї статті посягання на життя державного чи громадського діяча карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі [8].

Погроза вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю або майну, а також викраденням або позбавленням волі щодо осіб, названих у частині першій цієї статті або їх близьких, з метою впливу на характер їх діяльності або діяльності держави чи органів, які вони представляють карається позбавленням волі на строк до п'яти років.

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 112 КК України є безпека держави у політичній сфері (у сфері здійснення вищої державної влади, яка забезпечує її нормальне функціонування, та у сфері діяльності політичних партій)[8].

Як ми вже зазначали, але наголосимо ще раз правильна кваліфікація дій винного за ст. 112 КК України потребує встановлення часових меж, в яких та чи інша особа виконує повноваження державного чи громадського діяча. Згідно з Конституцією і законами України державними (громадськими) діячами як потерпілими згідно зі ст. 112 КК України у відповідних початкових та кінцевих часових межах є:

Президент України — з моменту складення ним присяги народів і до моменту складення такої присяги новообраним Президентом України або дострокового припинення повноважень Президента України [13].

Голова Верховної Ради України — з моменту прийняття (він же є і моментом набрання чинності) постанови Верховної Ради України про його обрання Головою Верховної Ради України і до моменту прийняття постанови Верховної Ради України про його відкликання [14].

Народний депутат України — з моменту складення ним присяги і до моменту припинення повноважень Верховної Ради України, або прийняття рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України (приймається Верховною Радою України або судом — залежно від підстав такого припинення повноважень) [14].

Прем'єр-міністр України — з моменту прийняття (він же і є моментом набрання чинності) указу Президента України про його призначення (за наявності згоди Верховної Ради України) і до моменту прийняття Президентом України його відставки, або, за наявності доручення Президента України про продовження виконання своїх повноважень після прийняття відставки (цей термін не може тривати більше шістдесяті днів) — до кінцевого моменту дії вказаного доручення, або до складення повноважень перед новообраним Президентом України [15].

Член Кабінету Міністрів України (крім Прем'єр-міністра України, членами Кабінету Міністрів є Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри і міністри: аграрної політики; внутрішніх справ; екології та природних ресурсів; економіки; палива й енергетики; закордонних справ; культури і мистецтв; з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи; оборони; освіти і науки; охорони здоров'я, праці і соціальної політики; промислової політики; транспорту; фінансів; юстиції) — з моменту прийняття указу Президента України про призначення і до визначеного відповідним актом глави держави моменту відставки, або моменту відставки Прем'єр-міністра України (оскільки він має наслідком відставки всього складу Кабінету Міністрів України), або, за наявності доручення Президента України про продовження виконання своїх повноважень після прийняття відставки, — до кінцевого моменту дії вказаного доручення, або до складення повноважень перед новообраним Президентом України [15].

Голова Конституційного Суду України — з моменту його обрання на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України і до моменту обрання нового Голови Конституційного Суду України або прийняття рішення про дострокове звільнення з цієї посади [16].

Суддя Конституційного Суду України — з моменту складення присяги судді Конституційного Суду України після його призначення (із вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України по шість призначаються на посаду указом Президента України, постановою Верховної Ради України і рішенням з'їзду суддів України) і до моменту прийняття рішення про припинення його повноважень Конституційним Судом України чи Верховною Радою України — залежно від підстав припинення повноважень [16].

Відповідні часові межі, в яких особа виконує свої повноваження, встановлені законодавством України також щодо Голови та суддів Верховного Суду України [17];

Генеральний прокурор України — з моменту призначення на посаду Президентом України за згодою Верховної Ради України і до моменту звільнення з посади за рішенням Президента України або відставки з посади у зв'язку з висловленням Верховною Радою України недовіри [18].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — з моменту складення присяги після прийняття постанови Верховної Ради України про його призначення на цю посаду і до моменту складення присяги новообраним Уповноваженим, або подання заяви про складення повноважень, або набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього чи рішенням суду про

визнання особи, яка обіймає посаду Уповноваженого, безвісти відсутньою чи оголошення її померлою, або прийняття постанови Верховної Ради України про звільнення з посади [19].

Голова Рахункової палати України — з моменту прийняття Верховною Радою України постанови про призначення на посаду і до моменту призначення нового Голови Рахункової палати України по закінченні строку повноважень попереднього, або прийняття Верховною Радою України постанови про дострокове звільнення, або зупинення діяльності Рахункової палати України [20].

Голова Національного банку України — з моменту прийняття Верховною Радою України за поданням Президента України постанови про призначення на посаду і до моменту прийняття в такому ж порядку постанови про звільнення з посади [21].

Перелік осіб, які можуть бути потерпілими відповідно до ст. 112 КК України є вичерпним. Тому посягання на життя інших вищих службових осіб України (наприклад, Голови Центральної виборчої комісії України, Голови Вищої ради юстиції, Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, Державного секретаря Кабінету Міністрів України тощо) за мотивами їх державної діяльності не тягне відповідальності за ст. 112 і за відповідних обставин кваліфікується за п. 8 ст. 115 [8].

Не може кваліфікуватися за ст. 112 КК України і посягання на життя осіб, які є членами сім'ї відповідного державного діяча або які тимчасово виконують обов'язки, скажімо, Генерального прокурора України, Голови Національного банку України, міністра тощо. Вбивство або замах на вбивство особи, яка тимчасово виконує обов'язки Генерального прокурора України чи Міністра внутрішніх справ України, а так само близького родича Генерального прокурора України, Міністра внутрішніх справ України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків кваліфікується за ст. 348 КК України [8].

Убивство ж або замах на вбивство державного діяча, який водночас є членом Уряду України і працівником правоохоронного органу (Міністром внутрішніх справ України), або на життя Генерального прокурора України (який також є працівником правоохоронного органу) у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків кваліфікується тільки за ст. 112 КК України [8].

Посягання на життя колишніх Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України та інших, вчинене у зв'язку з їх колишньою державною діяльністю, слід кваліфікувати за п. 8 ст. 115 КК України, оскільки при кваліфікації діяння важливим є не тільки мотив злочину, а й фактичний статус потерпілого.

З об'єктивної сторони розглядуваний злочин полягає у посяганні на життя державного діяча.

Посягання на життя означає вбивство або замах (як закінчений, так і незакінчений) на вбивство державного чи громадського діяча, які можуть проявитися у діях (здійснення пострілу, нанесення удару ножем, вкладення радіоактивних речовин у робоче крісло тощо) або у бездіяльності (наприклад, не вчинення необхідної медичної процедури). Спосіб посягання значення для кваліфікації не має. Детальніше про поняття вбивство див. коментар до ст. 115 КК України [8].

Злочин є закінченим з моменту безпосереднього здійснення замаху, незалежно від настання фактичних наслідків (шкода здоров'ю державного діяча може бути не заподіяна зовсім). Заподіяння шкоди здоров'ю державного чи громадського діяча, навіть і за мотивом його державної чи громадської діяльності, яке завідомо для винного не могло спричинити смерть, кваліфікується як відповідний злочин, передбачений розділами II, XV або іншим розділом Особливої частини КК України.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 112, є осудна особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 14 років [8].

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у вигляді прямого умислу: особа усвідомлює, що вона посягає на життя державного чи громадського діяча і бажає йому смерті. При цьому можуть бути тільки два мотиви вчинення злочину: бажання припинити державну чи громадську діяльність певної особи або помста за таку діяльність. У будь-якому разі для кваліфікації злочину за ст. 112 КК України достатньо щоби ініціатор посягання на життя державного чи громадського діяча (замовник, а за відсутності замовника — організатор, підбурювач чи хоча б один із виконавців, коли їх двоє і більше) керувався вказаними вище мотивами. Інші співучасники можуть діяти з корисливим мотивом, із бажання допомогти ініціатору тощо. В окремих випадках це може мати значення для кваліфікації їхніх дій [8].

Посягання на життя державного діяча не кваліфікується за ст. 112 КК України, коли воно вчинене для зведення особистих рахунків, коли його мотивами є ревності, намагання unikнути відповідальності, хуліганський мотив тощо.

Наявність у особи відповідної мети знаходиться за межами складу злочину, передбаченого ст. 112 КК України, і може свідчити про необхідність кваліфікації її дій за сукупністю злочинів, передбачених ст. 111 КК України (у формі надання іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України) або ст. 109 КК України (у формі дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади) і ст. 112 КК України [8].

Посягання на життя державного чи громадського діяча, вчинене у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю, повністю охоплюється ст. 112 КК України і додаткової кваліфікації за п. 8 ст. 115 КК України не потребує [8].

Якщо винний, бажаючи вбити потерпілого у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю, помилився і позбавив життя іншу людину (скажімо, схожу за зовнішнім виглядом), його дії слід кваліфікувати за правилами фактичної помилки: за ст. ст. 15 і 112 КК України як замах на злочин, котрий він намагався вчинити, та за відповідною частиною ст. 115 КК України [8].

Певні складнощі може викликати кваліфікація посягання на життя державного чи громадського діяча, коли цей злочин вчиняється на замовлення.

У ситуації, коли безпосередній виконавець злочину не знає, кого саме і за яких первинних мотивів замовника він убиває, його дії не можуть кваліфікуватися за ст. 112 КК України. Оскільки безпосередній виконавець не усвідомлював справжнього значення вчинюваних ним дій, але його наміром охо-

плювалось те, що він вчиняє вбивство на замовлення, він повинен нести відповідальність за п. 11 ст. 115 КК України. Вчинення такого вбивства не тільки на замовлення, а й з корисливих мотивів вимагає додаткової кваліфікації дії виконавця за п. 6 ст. 115 КК України. Коли безпосередній виконавець злочину усвідомлює, що вбиває державного чи громадського діяча у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю, його дії треба кваліфікувати за ст. 112 КК України, а дії замовника як організацію чи підбурювання до вчинення цього злочину за ст. ст. 27 і 112 КК України. Додаткової кваліфікації за п. 11 ст. 115 КК України у такому випадку не потрібно, оскільки посягання на життя державного діяча охоплює будь-які об'єктивні ознаки умисного вбивства за обставин, які обтяжують покарання, крім вбивства з корисливих мотивів [8].

У випадку, коли винний вчинив посягання на життя державного чи громадського діяча і водночас вбивство інших людей шляхом вибуху чи інших загально-небезпечних дій, відповідальність настає за сукупністю злочинів, передбачених ст. ст. 112 і 113 або п. п. 1, 5 ч. 2 ст. 115 КК України [8].

Висновок. Отже, забезпечення безпеки державного діяча є предметом діяльності багатьох правоохоронних органів та спеціальних служб, а це створює плутанину у визначенні компетенції кожного з них. Тому пропонуємо прийняти єдиний Закон України «Про Державні спеціальні служби України», в якому чітко покласти відповідальність на одну із спецслужб і відповідальність за державну охорону державного та політичного діяча на кшталт «секретної служби США» [22], а на СБ України — за контррозвідувальне забезпечення таких осіб.

Доповнити ст. 258-6 КК України — політичний тероризм [23, 24, 25, 26, 27] на кшталт такі поняття існують у прогресивних світу, що дозволить успішно попереджати та забезпечувати безпеку політичних діячів та членів їх сімей.

Прийняти Закон України «Про права і обов'язки державного діяча», де чітко визначити поняття, зміст, а також функції державного діяча, його права та обов'язки перед суспільством та державою.

Встановити перелік осіб, які підлягають державному захисту, порядок та умови проживання, відпочинку та пересування тощо.

Посилити кримінальну відповідальність за посягання на державного діяча, встановивши самостійний склад злочину ст. 112 КК України — посягання на життя державного діяча та ст. 112 прим. 1 посягання на політичного чи громадського діяча.

Таким чином, для ефективної діяльності державного діяча необхідно створити всі необхідні умови, які б сприяли виконанню програмних обіцянок і сформулювати такі кримінально правові норми, які б дозволяли притягувати до кримінальної відповідальності державних діячів, які встали на шлях зради та омани суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. — К. : Преса України, 1997. — 80 с.

2. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України // Відомості Верховної Ради України, від 4 березня 1998р. (ст. ст. 5–7, 13, 15, 17–18).

3. Про Службу безпеки України: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 25 березня 1992, № 27, ст.382.

4. Про Національну поліцію: Закон України // Відомості Верховної Ради. Закон України від 2 липня 2015, № 40–41, ст.379.

5. *Цюцюра Р.М.* Забезпечення безпеки вищих посадових осіб – один із пріоритетних напрямів національної безпеки // Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (24 листопада 2017 р.). Національна академія прокуратури України. 2017. – т. 1. – С. 400–441.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квітня 2012 року // Голос України. – 2012. – 90–91. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Про затвердження Змін до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ від 14.09.2017 № 527. Служба безпеки України; Зареєстровано: Мін'юст України від 04.10.2017 №1225/31093.

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст.131.

9. Про державну таємницю: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 21 січня 1994 року № 3855-XII зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/print1360009387090304>.

10. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ СБУ від 12.08.2005 № 440. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України // Відомості Верховної Ради України від 17 серпня 2005 р. за № 902/11182.

11. Про основи національної безпеки: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15/print1361277637268554>

12. Державний діяч – термін, який використовується щодо осіб, які посідають найвищі державні посади – президенти держави, голови уряду, а також найбільш визначні та впливові політики. Державний діяч. Вікіпедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

13. Про вибори Президента України: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 1999 р. – № 14, ст.81.

14. Про статус народного депутата України: Закон України від 22 березня 2001р., ст. 2. 4.

15. Про Кабінет Міністрів України: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 16 жовтня 2014р. № 13, ст.222.

16. Про Конституційний Суд України: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 16 жовтня 1996р. (ст.) ст. 5–9. 17, 20, 23, 24).

17. Про судоустрій і статус суддів: Закон України. України // Відомості Верховної Ради України від 2016р. № 31, ст.545.

18. Про прокуратуру: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 5 листопада 1991 р., ст. 2.

19. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 23 грудня 1997р. (ст. ст. 6, 9).

20. Про Рахункову палату України: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 12 липня 1996р., ст. 10.

21. Про Національний банк України: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 20 травня 1999р., ст. 18.

22. Секретна Служба США «United States Secret Service» [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.SecretService.gov.

23. *Guelke A.* Terrorism and global disorder: political violence in the contemporary world // International Library of War Studies. — London; New York : Palgrave Macmillan, 2006. — 297 p.

24. *Ruggiero V.* Understanding Political Violence. — Open University Press, 2006. — 232 p.

25. *Keane J.* Violence and Democracy: Contemporary Political Theory. — Cambridge University Press, 2004. — 228 p.

26. *Horgan J.* The Psychology of Terrorism. — Routledge, 2005. — 204 p.

27. *Conteh-Morgan E.* Collective Political Violence: An Introduction to the Theories and Cases of Violent Conflicts. — Routledge, 2003. — 368 p.

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy: Pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 cherv. 1996 r. — K. : Presa Ukrainy, 1997. — 80 s.

2. Pro derzhavnu okhoronu orhaniv derzhavnoi vlady Ukrainy ta posadovykh osib: Zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vid 4 bereznia 1998r. (st. st. 5–7, 13, 15, 17–18).

3. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy //Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 25 bereznia 1992, № 27, st.382.

4. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy //Vidomosti Verkhovnoi Rady. Zakon Ukrainy vid 2 lypnia 2015, № 40–41, st.379.

5. *Tsiutsiura R.M.* Zabezpechennia bezpeky vyshchykh posadovykh osib — odyn iz priorityetnykh napriamiv natsionalnoi bezpeky // Stan ta perspektyvy reformuvannia sektoru bezpeky i oborony Ukrainy: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (24 lystopada 2017 r.). Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy. 2017. — t. 1. — S. 400–441.

6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 13 kvitnia 2012 roku // Holos Ukrainy. — 2012. — 90–91. — Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Pro zatverdzhennia Zmin do Zvodu vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu: Nakaz vid 14.09.2017 № 527. Sluzhba bezpeky Ukrainy; Zareiestrovano: Miniust Ukrainy vid 04.10.2017 №1225/31093.

8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III /Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2001, № 25–26, st.131.

9. Pro derzhavnu taiemnytsiu: Zakon Ukrainy //Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 21 sichnia 1994 roku № 3855-XII zi zminamy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/print1360009-387090304>.

10. Pro zatverdzhennia Zvodu vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu: Nakaz SBU vid 12.08.2005 № 440. Zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 17 serpnia 2005 r. za № 902/11182.

11. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky: Zakon Ukrainy vid 19 chervnia 2003 roku № 964-IV zi zminamy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15/print1361277637268554>

12. Derzhavnyi diiach — termin, yakyi vykorystovuietsia shchodo osib, yaki posidaiut naivysshchi derzhavi posady — prezydenty derzhavy, holovy uriadu, a takozh

naibilsh vyznachni ta vplyvovi polityky. Derzhavnyi diiach. Vikipediia. <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

13. Pro vybory Prezydenta Ukrainy: Zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 1999 r. — № 14, st.81.

14. Pro status narodnoho deputata Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 22 bereznia 2001r., st. 2. 4.

15. Pro Kabinet Ministriv Ukrainy: Zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 16 zhovtnia 2014r. № 13, st.222.

16. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 16 zhovtnia 1996r. (st.) st. 5—9. 17, 20, 23, 24).

17. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy. Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 2016r. № 31, st.545.

18. Pro prokuraturu: Zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 5 lystopada 1991 r., st. 2.

19. Pro Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny: Zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 23 hrudnia 1997r. (st. st. 6, 9).

20. Pro Rakhunkovu palatu Ukrainy: Zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 12 lypnia 1996r., st. 10.

21. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 20 travnia 1999r., st. 18.

22. Sekretna Sluzhba SShA “United States Secret Service” [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : www.SecretService.gov.

23. *Guelke A.* Terrorism and global disorder: political violence in the contemporary world // International Library of War Studies. — London; New York : Palgrave Macmillan, 2006. — 297 p.

24. *Ruggiero V.* Understanding Political Violence. — Open University Press, 2006. — 232 p.

25. *Keane J.* Violence and Democracy: Contemporary Political Theory. — Cambridge University Press, 2004. — 228 p.

26. *Horgan J.* The Psychology of Terrorism. — Routledge, 2005. — 204 p.

27. *Conteh-Morgan E.* Collective Political Violence: An Introduction to the Theories and Cases of Violent Conflicts. — Routledge, 2003. — 368 p.

Сервецький І.В., Гриненко І.М. Суспільна небезпека посягання на життя державного діяча

У статті розглянуті проблемні питання кримінальної відповідальності за посягання на державного діяча. Розглянуті проблемні питання притягнення до відповідальності осіб, які посягають на життя та здоров'я державного діяча. Запропоновані шляхи усунення суперечностей в діяльності правоохоронних органів та спеціальних служб щодо визначення компетентності та відповідальності за життя та безпеку державного діяча.

Ключові слова: державний діяч, кримінальна відповідальність, посягання.

Сервецький І.В., Гриненко І.М. Общественная опасность посягательства на жизнь государственного деятеля

В статье рассмотрены проблемные вопросы уголовной ответственности за посягательство на государственного деятеля. А так же вопросы привлечения к ответственности лиц, которые посягают на жизнь и здоровье государственного деятеля. Предложены пути устранения противоречий в деятельности правоохрани-

тельных органов и специальных служб при определении компетентности и ответственности за жизнь и безопасность государственного деятеля.

Ключевые слова: государственный деятель, уголовная ответственность, посягательство.

Servetsky I., Grinenko I. Social Danger of a Trespass against Life of a Statesman

The article deals with the problematic issues of criminal responsibility for a trespass against life of a statesman, as well as bringing to the responsibility of those who trespass against life and health of a statesman. The ways of elimination of contradictions in the activity of law-enforcement bodies and special services concerning the determination of competence and responsibility for the life and security of a statesman are proposed.

Keywords: Statesman; Criminal Responsibility; Encroachment

Стаття надійшла до редакції: 14.01.2018.

УДК 343.2

S. Denisov,
M. Puzyrevskiy

**THE CONTRIBUTION OF PROFESSOR
M.P. CHUBINSKY TO THE DEVELOPMENT OF NATIVE
THEORIES OF CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY**

С.Ф. Денисов

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби
м. Чернігів*

М.В. Пузиревський

*начальник кабінету кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби
м. Чернігів*

**ВНЕСОК ПРОФЕСОРА М.П. ЧУБИНСЬКОГОУ
РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ**

Постановка проблеми. Сьогодні, в часи розбудови української державності, коли особливої актуальності набувають питання національної ідеї, національної історії, особливо важливим є звернення до доробку тих учених, праці яких заклали фундамент вітчизняній юридичній науці. Варто наголосити, що саме під час розбудови сучасної правової держави особливого значення набувають саме питання наступності правових положень як у науці, так і в законодавчій практиці. Вивчення генези вітчизняної кримінально-правової та кримінологічної науки може слугувати базою для вдосконалення доктринального юридичного мислення, національного вітчизняного кримінального законодавства та практики його застосування в майбутньому. А тому, дослідження історії розвитку певних кримінально-правових і кримінологічних ідей, концепцій та поглядів на часі є не тільки можливим, але й необхідним.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Безпідставно констатувати, що наукова, громадська та державна діяльність М.П. Чубинського досі не були об'єктом наукового пізнання. Проте, як свідчить детальний аналіз праць, присвячених вченому, досі немає комплексного дослідження, що б вичерпно презентувало внесок професора М.П. Чубинського у розвиток вітчизняної кримінально-правової та кримінологічної науки.

Так, висвітленню окремих аспектів наукової, громадської та політичної діяльності вченого було приділено увагу в нечисленних працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, Д.І. Багалія, В.В. Бартольда, П.С. Берзіна, І.С. Гриценка, В.А. Короткого, О.О. Магузи, В.С. Овчинського, І.Б. Усенка, О.В. Федорова, та ін. Саме огляд праць, присвячених вивченню наукового доробку та життєвого шляху М.П. Чубинського, доводить безсумнівну актуальність проведення таких досліджень нині. Неодмінно важливим при цьому, на нашу думку, є аналіз життєвої біографії вченого з поступовим дослідженням його фундаментальних етапних наукових праць, що зумовили формування його наукового світогляду, здійснюючи вирішальний вплив на розвиток вітчизняної кримінально-правової та кримінологічної теорії.

Мета статті полягає в аналізі фундаментальних поглядів професора М. П. Чубинського, що визначили розвиток кримінально-правової й кримінологічної теорії та можливість їх подальшого використання в сучасних умовах.

Основні результати дослідження. Відомий український правознавець і державний діяч, доктор кримінального права, професор Михайло Павлович Чубинський народився 7 [19 — С. Д.; М. П.] листопада 1871 р. поблизу містечка Борисполя Переяславського повіту Полтавської губернії, [нині місто Бориспіль, Київська область — С. Д.; М. П.] у родині відомого українського правознавця, етнографа, поета і громадського діяча дворянського походження — Павла Платоновича Чубинського. Як зазначає в своєму дослідженні Д.І. Багалій [1], свою початкову освіту М.П. Чубинський отримав вдома. Середню освіту отримував спочатку в Київській прогімназії та Київській 2-й гімназії, опісля чого закінчив курси колегії Павла Галагана в 1889 р. Вищу освіту здобував на юридичному факультеті університету Св. Володимира [нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка — С. Д.; М. П.]. За поданий твір «Про земські установи» за клопотанням професора державного права О. В. Романовича-Славатинського отримав на третьому курсі кращу з університетських стипендій імені М. Х. Бунге, а за твір «Організація та діяльність Найсвятішого Синоду за Імператора Петра Великого» був удостоєний почесного відзиву [1, с. 228].

Після закінчення четвертого курсу з дипломом першого ступеня, 28 вересня [10 жовтня — С. Д.; М. П.] 1893 р. М. П. Чубинський подає на ім'я тогочасного декана юридичного факультету Університету Св. Володимира своє клопотання [2, с. 241] з проханням зарахувати своєкоштным професорським стипендіатом із предмета кримінального права. П.С. Берзін з приводу цього зауважує, що подане Михайлом Чубинським клопотання було задоволене та згідно з рішенням Ради факультету він того ж року був залишений для приготування до професорського звання як стипендіат власним коштом [3,

с. 626; 4, с. 89]. Вчений, як доречно відмічає Д.І. Багалій, був залишений для підготовки до професорського звання при кафедрі кримінального права займаючись під керівництвом професора Л.С. Білогіриць-Котляревського [1, с. 228].

Вже у 1895 р. окрім звіту про заняття М. П. Чубинський надає до розгляду професору Л.С. Білогіриць-Котляревському працю за темою «Обратное действие уголовного закона» [1], яка вийшла друком у 1896 р.[5], та, згодом лягла в основу майбутньої магістерської дисертації вченого [6]. Так, у своєму дослідженні М.П. Чубинський акцентує увагу на тому, що: «1) в кримінальному праві має місце центр тяжіння каральної влади держави, яка завжди може карати злочинця за новим законом, не соромлячись її уявним правом карати за законом часу вчинення злочину; 2) таке право не може мати для себе точки опори, оскільки злочинець порушує не закон, а норму, що лежить в основі цього закону; тому, якщо ця норма залишається незмінною, а змінюється лише попередня караність, то до злочинця має бути застосований новий закон, тобто юридичні наслідки злочину мають визначатися виключно на підставі нового закону; 3) <...>якщо розглядати кримінальний закон як наставляння для судді-криміналіста, то останній, очевидно, має застосовувати нове наставляння держави, а не старе; 4) закон, говорячи, що «винний у вбивстві підлягає каторзі від 10 до 15 років», звертає до кожного вимогу «не вбивай», а не вимогу «не вбивай, адже це тягне каторгу», тому злочинець, посилаючись на попередній закон, не може вимагати, щоб до нього не був застосований новий, більш суворий закон; з юридичної точки зору можна говорити лише про права, які виникають завдяки злочину для держави та постраждалого, а не про права злочинця, для якого існують лише *obligationes ex delicto*, оскільки він по відношенню до карального права держави є страждальним об'єктом, а не протилежною партією, що має які-небудь права; в нього немає договірних відносин з державою і, відповідно, він не може вимагати, щоб держава свавільно не підвищувала попередньої відповідальності за його діяння; 5) якщо кримінальний закон зобов'язує державу не застосовувати за злочини інші покарання, окрім визначених в чинному законі, і якщо цей обов'язок виникає з дня вступу закону в силу, то звідси очевидно, що держава з цього дня може допустити здійснення загрози лише нового закону, інакше вона суперечитиме своїм власним обов'язкам; 6) для застосування старого, більш м'якого закону, немає навіть справедливих підстав: суворі та короткі закони однаково стоять перед знаменами обов'язку, та не є по суті своїй твором, перші — жорстокої суворості, другі — прекрасної людяності. Держава для виконання своєї задачі зобов'язана в одному випадку пом'якшувати, а в іншому — зміцнювати репресію <...>; 7) загалом, вирішення питання про те, якими наслідками має супроводжуватися злочинне діяння, цілком належить державі; право покарання є правом держави на примус, об'єм і зміст якого визначається лише в момент призначення покарання» [5,с.9–11].

У 1897 р. М.П. Чубинський, як наголошує Д.І. Багалій, витримав усний іспит на ступінь магістра кримінального права, та, опісля прочитання двох спробних лекцій отримав звання приват-доцента. У 1897–1898 академічному році читав в університеті Св. Володимира факультативний курс «О новых учениях в области уголовного права и процесса», а у квітні 1898 р. за клопотан-

ням університету вирушає терміном на два роки у закордонне відрядження, де споглядав каральні установи, працював у бібліотеках, слухав лекції та вивчав постановку практичних занять в університетах Відня, Граца, Берліна, Гале та Лейпціга. Проте, вже навесні 1899 р. М.П. Чубинський перервав своє закордонне відрядження та за одноголосного обрання радою Демидівського юридичного ліцею [нині Ярославський державний університет імені П.Г. Демидова — С. Д.; М. П.] обійняв посаду приват-доцента кафедри кримінального права. Влітку 1899 р. знову був відряджений за кордон, працював у Берліні, Брюсселі та Парижі. В 1900 р. опублікував наукову працю «Мотив преступной деятельности и его значение в уголовном праве» [6], за яку в тому ж році після публічного захисту в якості магістерської дисертації за рецензією професорів Г.Є. Колоколовата М.В. Духовського був удостоєний Імператорським Московським університетом [нині Московський державний університет імені М.В. Ломоносова — С. Д.; М. П.] ступеня магістра кримінального права [1, с. 229]. Так, у своїй магістерській дисертації «Мотив злочинної діяльності та його значення в кримінальному праві» [6] вчений усебічно розкрив самостійність значення мотиву в кримінальному праві, поняттю якого як у законодавстві, так і в науці відводилася більш ніж скромна роль. Автор дослідив роль мотиву в кримінальних кодексах і проєктах на прикладі кримінального законодавства Франції, Австрії, Бельгії, Голландії, Німеччини, Угорщини, Росії та інших західноєвропейських держав. Розглядав вчення про мотив в його практичному застосуванні та зв'язку з іншими питаннями кримінального права: про ставлення до злочину та кару, про вплив мотиву на покарання та класифікації мотивів, про значення досліджень мотивів для запобігання проявам злочинності та кримінальним загрозам. Автор писав, що «мотив не повинен розглядатися як нікчемний елемент вчення про намір», при цьому не слід до нього відноситися як «до чогось, що допускається мало не з поблажливості» [6, с. 348].

Уперше зробивши проблему мотиву предметом спеціального дослідження, М.П. Чубинський дійшов цілком справедливого висновку, що для кримінального права мотив є «внутрішньою силою, яка, породжуючи вольовий процес, рухає індивідом в його свідомій діяльності і призводить, за сприяння усієї його психіки, до скоєння злочинного діяння» [6, с. 37]. При цьому він відмічав, що у кожному окремому випадку дослідження й оцінку мотиву треба робити не ізольовано, а у взаємозв'язку з вивченням особистості, так як саме властивості особистості накладають свій відбиток на процес мотивації. У свою чергу, під мотивацією автор дисертаційного дослідження розуміє «причинність, що проходить через середовище свідомості і призводить до відомого результату за сприяння усієї психіки цього індивіда» [6, с. 14].

М.П. Чубинський наголошував, що «залежність кожної дії від мотиву, що його викликає<...> є реальною, безумовною та потрібною», але при цьому вказував на те, що «<...>нічого фатального в такій залежності немає, інакше довелось б дивитися на мотив як на єдиний і винятковий критерій при оцінці діяння» [6, с. 67–68]. У своїй праці вчений обґрунтував необхідність розширення рамок науки кримінального права. Саме життя, стверджував він, висунуло на сцену питання про чинники злочинності та про доцільність боротьби

з нею. «Треба суворо розрізняти, з одного боку, чинники злочинності, а з іншого — мотиви вчинення окремих злочинів» [6, с. 52]. На думку автора: «Чинник є родовою, зовнішньою причиною групи явищ, що розглядаються в масі, а мотив — це індивідуальна, внутрішня причина окремо взятого злочину» [6, с. 52].

Крім того, М.П. Чубинський висловлював побоювання з приводу того, щобагато дослідників цієї проблематики «випускають з уваги цю відмінність, спираючись лише на статистичні дані, створюють фатальні побудови в області мотивів, роблячи тим самим грубу помилку» [6, с. 52]. Також, у своїй роботі особливої уваги він приділяв психологічному, моральному та юридичному значенням мотиву, їхньому взаємозв'язку: «Надзвичайно важливим є вже те, що на користь серйозного значення мотиву говорять психологія й етика; вирішальними ж є міркування, які мають бути визнані юридично, якщо ми станемо на точку широкого вивчення і розуміння завдань правосуддя. Для успіхів науки і прогресу правосуддя роль мотиву має бути значно розширеною» [6, с. 136].

У 1901 р., як наголошує Д.І. Багалій, М.П. Чубинський був призначений на посаду екстраординарного професора кафедри кримінального права Демидівського юридичного ліцею. У 1901—1902 рр. академічний рік знову провів у закордонному відрядженні, присвятивши цей час заняттям у бібліотеках Берліна та Парижа, ознайомленню з діяльністю каральних установ та викладанням кримінального права в університетах Франції, Швейцарії та Італії. Навесні 1902 р. повернувся до Ярославля, проте в липні цього ж року за клопотанням юридичного факультету Імператорського Харківського університету [нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого — С. Д.; М. П.] був переміщений на посаду екстраординарного професора кафедри кримінального права та процесу [1, с. 229]. Впродовж цього часу М. П. Чубинський викладає студентам курс кримінального права (до нього цю дисципліну читав на факультеті приват-доцент О.Д. Кисельов) [7, с. 280], а також обирається Радою університету до професорського суду юридичного факультету на 1903—1904 академічний рік [7, с. 267].

Надалі, як наголошує П.С. Берзін, займаючи посаду екстраординарного професора, М.П. Чубинський окрім курсів лекцій із Загальної та Особливої частини кримінального права, а також практичних занять з цих дисциплін, упродовж 1903 р. тимчасово викладав курс з історії кримінального права та процесу замість займаючого на той час посаду екстраординарного професора кафедри історії російського права М.О. Максимейка, який з 20 травня 1903 р. по 1 січня 1904 р. знаходився в закордонному відрядженні для роботи над докторською дисертацією [8, с. 65; 9, с. 319].

Вже в 1904 р. М.П. Чубинський надрукував наукову працю «Очерки уголовной политики» [10], водночас представивши її на розгляд юридичному факультету Університету Св. Володимира як дисертацію на здобуття ступеня доктора кримінального права. В січні 1905 р. за результатами проведення її публічного захисту, при чому рецензентом та опонентом відповідно були професори Л.С. Білогіриць-Котляревський та М.М. Цитович, вчений був удостоєний ступеня доктора кримінального права [1, с. 229]. Саме ця робота стала першим систематичним опрацюванням історії й основних проблем криміналь-

ної політики як самостійної науки. Автор підкреслює, що «вивчення юридичної сторони злочину і покарання дає сувору та ясну систематизацію матеріалу, що міститься в кримінальному законодавстві, формулює ряд загальних принципів, що випливають із нього, виробляє технічні заходи, висвітлює сучасний стан та історичну перспективу окремих інститутів і таким чином сприяє зміцненню правосуддя і законності» [10, с. 15].

Вчений акцентував увагу, що наука кримінального права складається з: «кримінальної догматики, що допускає наукове вивчення законодавчого матеріалу, зведення його в струнку систему, вивчення юридичної оболонки явищ» [10, с. 55–56]; «кримінальної політики, що дає вказівки для належної постановки справи боротьби зі злочинністю як шляхом соціальних реформ, так і шляхом створення кращого кримінального законодавства» [10, с. 56]; «кримінальної етіології, що займається дослідженням причин, якими обумовлене виникнення, розвиток і зміна злочинності» [10, с. 57].

Окрім того, представляючи соціологічний напрям в науці кримінального права, М.П. Чубинський проголошує позицію, що «кримінальне право є наукою, що систематично вивчає як юридичну сторону окремих проявів злочинності з їх наслідками у вигляді покарання, так і генезис злочинності в цілому; висвітлюючи існуючі способи боротьби зі злочинністю, вона прагне до успішнішої і доцільнішої організації цієї боротьби шляхом вказівки необхідних реформ і вироблення на твердих підставах кращого кримінального законодавства» [10, с. 58].

Саме після успішного захисту М.П. Чубинським докторської дисертації, як відзначає Д.І. Багалій, у березні 1905 р. надійшло клопотання про призначення вченого на посаду ординарного професора кафедри кримінального права та кримінального судочинства юридичного факультету Імператорського Харківського університету [1, с. 229]. Проте, як наголошує дослідник, вже в травні 1906 р. шляхом проведення одноголосного голосування М.П. Чубинського було обрано на вакантний пост директора Демидівського юридичного ліцею, опісля чого вчений покинув Харків [1, с. 230].

В свою чергу, поряд з обранням на посаду директора ліцею, як зазначає П.С. Берзін, вчений обіймає кафедру кримінального права в Олександрівській Військово-юридичній академії у Петербурзі та починає читати лекції з курсу кримінальної політики на юридичному факультеті Санкт-Петербурзького університету [нині Санкт-Петербурзький державний університет – С. Д.; М. П.] [3, с. 636; 4, с. 96].

Варто наголосити, що в цей період вийшла друком низка наукових праць професора М.П. Чубинського, зокрема, «Статїи и речи по вопросам уголовного права и процесса. Том 1 (1896–1906 г. г.)» (1906 р.) [11], «Курс уголовной политики» (1909 р.) [12], «Статїи и речи по вопросам уголовного права и процесса. Том 2 (1906–1911 г. г.)» (1912 р.) [13], «Истребление плода и проблема его наказуемости» (1913 р.) [14], «Профессор И. Я. Фойницкий (Род. 29 авг. 1847 г. — ум. 19 сент. 1913 г.) [15] та ін.

Слід зауважити, що особливий інтерес для розвитку вітчизняної кримінально-правової та кримінологічної науки перш за все становить монографіч-

не дослідження М.П. Чубинського «Курс кримінальної політики» [12]. Будучи однією з фундаментальних праць у галузі кримінально-правових та кримінологічних досліджень, вона вперше систематизувала практично увесь кримінально-політичний матеріал. «Курс» М.П. Чубинського вигідно відрізняється від праць інших представників кримінально-правової науки глибокими екскурсами в історію. У ньому розглядається, починаючи з античної старовини, увесь хід розвитку кримінально-політичної думки.

Окрім того, вчений уважно простежує рух кримінально-політичної думки за доби Середньовіччя та Нового часу. Але, як слушно відмічає М.П. Чубинський, «лише в другій половині XVIII століття виникає (у працях Монтеск'є, Беккарія, Вольтера та ін.) могутній реформаторський потік, який привів до створення кримінальної політики як наукової дисципліни» [12, с. 2].

Як справедливо наголошує автор: «З цих праць начебто і слід було починати історію кримінальної політики як науки. Але тоді ще не існувало самого терміну кримінальна політика та питання про її співвідношення з наукою кримінального права не ставилося. Що ж стосується самої юриспруденції, то вона у більшості своїй відносилася ворожнече до потоку кримінально-політичних ідей» [12, с. 2–3].

Станом на весняне півріччя 1916 р., як зазначає В.В. Бартольд, М.П. Чубинський в якості приват-доцента кафедри кримінального права та кримінального судочинства Імператорського Петроградського університета [нині Санкт-Петербурзький державний університет — С. Д.; М. П.] читав публічні лекції в Москві, Харкові та Воронежі на тему «Світова трагедія (війна, культура та право)», був виконуючим обов'язки голови Руської групи Міжнародного союзу криміналістів, членом Товариства слов'янського наукового об'єднання, а також викладав у студентів практичні заняття з кримінального права, як з питань кримінальної догматики, так і з проблем кримінальної політики [16, с. 138].

В свою чергу, В.С. Овчинський та О.В. Федоров акцентують увагу на тому, що 1917 р. М.П. Чубинський зустрів вже на посаді професора Олександрівського ліцею та Вищих жіночих курсів у місті Петрограді, будучи одночасно професором Юр'ївського університету [нині Тартуський університет, Естонія — С. Д.; М. П.]. Восени цього ж року, після того, як в Петроградському університеті на юридичному факультеті була створена кафедра кримінальної політики, був обраний по цій кафедрі ординарним професором. Опісля лютого перевороту 1917 р. вчений був втягнутий в політичні процеси. Був членом Центрального Комітету кадетської партії, залучався Міністерством юстиції до законодавчої роботи, виконуючи її як в порядку окремих доручень, так і в якості члена комісії з перегляду судових статутів й Кримінального уложення 1903 р. Крім цього, обіймав посаду голови підкомісії із злочинних діянь, що вчинялися шляхом друку, а також голови секції з розробки питання про судовий стаж, судейську кар'єру, права і переваги суддів, нагляд і дисциплінарну відповідальність. В травні 1917 р. М. П. Чубинського було призначено сенатором Кримінально-касаційного департаменту Сенату. Жовтневий переворот 1917 р. М.П. Чубинський не підтримав. Покинувши Петроград вчений переїхав до Москви, а потім в Україну до Києва, де був призначений на керівну посаду в уряді гетьмана Павла Скоропадського [17, с. 8].

Як відзначає І.Б. Усенко, за гетьманату П.П. Скоропадського М.П. Чубинський з 8 травня по 24 серпня 1918 р. був міністром судових справ (з 15 липня — міністром юстиції) і водночас (травень-липень 1918 р.) — виконував обов'язки заступника голови Ради Міністрів. Окрім того, вчений брав безпосередню участь у підготовці законопроектів про заснування Всеукраїнської академії наук, про громадянство тощо [18, с. 418; 19, с. 814].

Проте, вже у серпні 1918 р. вчений за станом здоров'я подає у відставку, після чого (за деякими даними — в кінці 1918 р.) переїжджає до Новочеркаська, звідти до Ростова, а потім, як стверджують В.С. Овчинський та О.В. Федоров, до Катеринодара [нині м. Краснодар, Росія — С. Д.; М. П.] й Одеси [17, с. 8].

Слід зазначити, що в 1919 р. М.П. Чубинським у м. Ростові-на-Дону було опубліковано науково-публіцистичну брошуру «Кризис права и морали и путик возрождению России» (1919 р.) [20], в якій останній дійшов обґрунтованого висновку про тотальне перетворення Росії на олігархічну деспотію після приходу більшовицького режиму до влади. Дане твердження вчений підкріплює фактами з практики здійснення радянського кримінального правосуддя, оскільки, як наголошує М.П. Чубинський: «<...>судам при здійсненні правосуддя було наказано керуватися не тільки законом, а й «революційною» та «пролетарською» совістю <...>» [20, с. 24]. Це, на думку автора, спричинило «<...>повне свавілля та хаос, втрату визначеності, так яккожний окремо взятий суддя, посилаючись на веління своєї власної совісті, міг звести нанівець закон і його силу<...>» [20, с. 24].

Будучи противником більшовизму, як справедливо наголошує П.С. Берзін, М.П. Чубинський у Добровольницькій (Білій) армії (з 26 грудня 1918 р. (8 січня 1919 р.) по 22 березня 1920 р. — у Збройних Силах Півдня Росії) на Дону обійняв посаду обер-прокурора Кримінального касаційного Департаменту Сенату [3, с. 644; 4, с. 103]. Як стверджує О.О. Магуза, вчений залучається до участі в розробці угоди між Головнокомандувачем [А.І. Денікіним — С. Д.; М. П.] і Донським Отаманом [П.М. Красновим — С. Д.; М. П.] про те, щоб сформований на той час Донський Сенат набув найменування Урядового Сенату і поширив свою компетенцію на всю територію, що знаходиться під верховним керівництвом Головнокомандувача збройними силами на півдні Росії [21, с. 189].

Після краху денікінщини у березні 1920 р., М.П. Чубинський, як стверджує П.С. Берзін, емігрував до Королівства сербів, хорватів та словенців, а в квітні того ж року обійняв посаду екстраординарного професора у Белградському університеті, читаючи курс кримінальної політики. З 1922 р. вчений обіймає посаду ординарного професора по кафедрі кримінального права філії цього університету, що знаходилася у м. Суботиця, де сербською і російською мовами читав курси лекцій з дисциплін кримінально-правового циклу [3, с. 644; 4, с. 103].

Варто відмітити й те що, починаючи з 1920 р., викладацьку діяльність в Белградському університеті професор М.П. Чубинський поєднував з активною працею в Постійній законодавчій раді при Міністерстві юстиції Королівства сербів, хорватів, словенців, а пізніше — комісії з виробітки проекту нового Кримі-

нального уложення і проекту нового статуту кримінального судочинства Югославії. За його сприяння в 1925 р. в м. Белграді були засновані Інститут криміналістики та музей криміналістики (за іншими даними – спеціальний Белградський криміналістичний інститут та музей при ньому) [3, с. 646; 4, с. 104].

Слід наголосити, що в цей період вийшла друком низка наукових видань професора М.П. Чубинського, зокрема, «Проблемы и задачи объединения Уголовного уложения» (1921 р.) [22], «Общая характеристика новых учений в уголовном праве» (1925 р.) [23], «Закон и действительность в Советской России» (1926 р.) [24], «Русские юристы в Югославии» (1929 р.) [25], «Научно-практический комментарий к новому Уголовному уложению Югославии» (1930 р.) [26], «Научно-практический комментарий к новому Судебному Уголовному уложению Югославии» (1933 р.) [27], «Уголовная политика (понятие, содержание и отношение к науке уголовного права)» (1937) [28] та ін.

Водночас, як зазначає П.С. Берзін, беручи участь у громадському житті тогочасної Югославії, М.П. Чубинський був головою групи політичних і громадських діячів, що була створена із російських емігрантів в Белграді, виступав одним із ініціаторів створення Товариства руських вчених і Руської академічної групи в Белграді, а також Союзу руських юристів у Суботиці, увійшов до складу Союзу руських письменників і журналістів та був обраний членом його Правління. Він також виявився ініціатором проведення Днів руської культури в м. Суботиці. Співпрацював з газетами «Русская мысль», «Русское дело», «Россия», журналом «Призыв», був членом редакційних колегій останніх двох видань, а також з журналом «Борьба за Россию», призначеним для розповсюдження в СРСР [3, с. 646; 4, с. 104].

Михайло Павлович Чубинський пішов з життя 19 січня 1943 р. у м. Белграді [18, с. 418; 19, с. 813; 21, с. 196] та був похований на Новому кладовищі.

Висновки. Таким чином, на сьогодні можна по-різному оцінювати громадську, наукову та державну діяльність М. П. Чубинського: підносити теоретичні здобутки у розвитку Київської, Ярославської, Харківської, Петербурзької та Югославської шкіл кримінального права, вказувати методологічні недоліки його праць тощо. При цьому жодна з оцінок не претендуватиме на об'єктивність.

Все вищевикладене, на наш погляд, свідчить про те, що, під час вивчення основних інститутів вітчизняного кримінального права та кримінології М.П. Чубинський стояв на рівні передової тогочасної науки, а тому, перспективою майбутніх досліджень є подальше з'ясування новаторських фундаментальних поглядів ученого, їхнього впливу на розвиток української кримінально-правової й кримінологічної теорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Багалъй Д.И., Чубинский М.П.* Юридический факультет Харьковского университета за первые сто летъ его существованія (1805–1905). Харьковъ : Типографія «Печатное Дѣло», 1908. С. I–VIII, 1–311.

2. *Гриценко І.С., Короткий В.А.* Юридичний факультет Університету Святого Володимира, 1834–1920. Київ : Либідь, 2009. — 256 с.

3. *Берзін П. С.* Київська школа кримінального права (1834—1960 роки): історико-правове дослідження: монографія. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2013. — 1144 с.

4. *Берзін П.С.* Шукач правди (Михайло Павлович Чубинський) // Юридична Україна. 2016. № 7—8. — С. 87—106.

5. *Чубинський М.П.* Обратное дѣйствие уголовного закона. Изслѣдование проф. стип. при университетѣ Св. Владимира М. П. Чубинскаго. Киевъ: Типографія Н.И. Чоколова, 1896. — 42 с.

6. *Чубинський М.П.* Мотивъ преступной дѣятельности и его значеніе въ уголовномъ правѣ. Ярославль: Типо-литографія Э.Г. Фалькъ, 1900. С. I—XX, 1—350.

7. *Багалъй Д.И., Сумцов Н.Ф., Бузескул В.П.* Краткій очеркъ исторіи Харьковскаго университета за первыя сто лѣтъ его существованія (1805—1905). Харьковъ: Типографія Адольфа Дарре, 1906. С. I—VII, 1—329.

8. *Берзин П.С.* Харьковская школа уголовного права: общая характеристика развития в 1804—1919 годах и анализ деятельности преподавателей уголовного права в Императорском Харьковском университете на протяжении 1804—1834 годов (часть I) // Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 1(6). — С. 51—112.

9. *Bersin P.* Die Charkiver strafrechtliche Schule (1804—1919): eine allgemeine Betrachtung und Analyse der Lehr- und Forschungstätigkeit an der Zaristischen Charkiver Universität in der ersten Etappe der Entwicklung des Strafrechts (1804—1834) // Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS). 2015. № 4. S. 298—414.

10. *Чубинський М.П.* Очерки Уголовной Политики. Понятіе, исторія и основныя проблеммы уголовной политики, какъ составнаго элемента науки уголовного права. I—III. Харьковъ: Типографія «Печатное Дѣло», 1905. С. I—V, 1—534.

11. *Чубинський М.П.* Статьи и рѣчи по вопросамъ уголовного права и процесса. Томъ 1 (1896—1906 г. г.). Харьковъ: Типографія «Печатное Дѣло», 1906. 309 с.

12. *Чубинський М.П.* Курсъ уголовной политики. Ярославль: Типографія Губернскаго правленія, 1909. С. I—V, 1—441.

13. *Чубинський М.П.* Статьи и рѣчи по вопросамъ уголовного права и процесса. Томъ 2 (1906—1911 г.г.). Санкт-Петербургъ: Типографія товарищества «Общественная Польза», 1912. 318 с.

14. *Чубинський М.П.* Истребление плода и проблема его наказуемости // Юридическій Вестникъ. Книга II. Москва, 1913. С. 112—135.

15. *Чубинський М.П.* Профессоръ И.Я. Фойницкій (Род. 29 авг. 1847 г. — ум. 19 сент. 1913 г.) // Юридическій Вестникъ. Книга III. Москва, 1913. С. 165—172.

16. *Бартольдъ В.В.* Отчетъ о состояніи и дѣятельности Императорскаго Петроградскаго университета за весеннее полугодіе 1916 года. Петроградъ: Типографія Б.М. Вольфа, 1916. 235 с.

17. *Овчинский В.С., Федоров О.В.* Вступительная статья// Чубинский М.П. Очерки уголовной политики: понятие, история и основные проблемы уголовной политики как составного элемента науки уголовного права. Москва: Инфра-М, 2008. С. I—XII.

18. *Усенко І.Б.* Чубинський Михайло Павлович // Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 6: Т—Я. Київ: Українська енциклопедія, 2004. С. 418.

19. *Усенко І.Б.* Чубинський Михайло Павлович // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1: Історія держави і права України. Харків: Право, 2016. С. 813—815.

20. *Чубинський М.П.* Кризисъ права и морали и пути къ возрожденію Россіи. Ростовъ на Дону, 1919. 41 с.

21. *Магуза Александар О.* Професор Михаил Павлович Чубинский (1871–1943): етапезивотног пута, политичко-правна мишљенља// Међународни часописца економску теорију и праксу и друштвена питања«Економика». 2011. № 3(57). С. 182–197.

22. *Чубински Мих. П.* Проблем и уједначења права у уједињеном Краљевству С. Х. С. и основне одредбе пројекта српског казненог законика. Београд : Геца Кон, 1921. 108 с.

23. *Чубински Мих. П.* Општа характеристика нових школа у кривичном праву. Београд : Издавачка Књижарница Геца Кона, 1925. 45 с.

24. *Чубински Мих. П.* Закон и стварност у Совјетској Русији. Београд : Издавачка Стефанович, 1926. 94 с.

25. *Чубинский М.П.* Русские юристы в Югославии // Законъ и Судъ: Вестникъ Русскаго юридическаго общества. Рига, 1929. № 6. С. 197–200.

26. *Чубински Мих. П.* Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27 јануара 1929 год. Београд : Издавачка Књижарница Геца Кона, 1930. I–XV, 1–598.

27. *Чубински Мих. П.* Научни и практични коментар Законика о судском кривичном поступку Краљевине Југославије од 16 фебруара 1929 год. Београд : Издавачка Књижарница Геца Кона, 1933. С. I–XI, 1–831.

28. *Чубински Мих. П.* Криминална политика: појам, садржај и однос према науци кривичног права. Белоград : Издавачка и књижарско предузеће Геца Кон, 1937. С. I–XX, 1–297.

REFERENCES

1. *Багалъй Д.И., Чубинский М.П.* Юридический факультет Харьковского университета за первые сто летъ его существования (1805–1905). Харьков : Типография “Печатное Дѣло”, 1908. С. I–VIII, 1–311.

2. *Hrytsenko I.S., Korotky V.A.* Yurydychnyi fakultet Universytetu Sviatoho Volodymyra, 1834–1920. Kyiv : Lybid, 2009. — 256 s.

3. *Berzin P.S.* Kyivska shkola kriminalnoho prava (1834–1960 roky): istoryko-pravove doslidzhennia: monohrafiia. 2-he vydannia, pereroblene i dopovnene. Kyiv : VD “Dakor”, 2013. — 1144 s.

4. *Berzin P.S.* Shukach pravdy (Mykhailo Pavlovych Chubynskiy) // Yurydychna Ukraina. 2016. № 7–8. — S. 87–106.

5. *Чубинский М.П.* Обратное дѣйствие уголовного закона. Изслѣдование проф. стип. при университетѣ Св. Владиміра М.П. Чубинскаго. Кіевъ : Типография Н.И. Чоколова, 1896. — 42 с.

6. *Чубинский М.П.* Мотивъ преступной дѣятельности и его значеніе въ уголовномъ правѣ. Ярославль : Типо-литография Э.Г. Фалькъ, 1900. С. I–XX, 1–350.

7. *Багалъй Д.И., Сулицов Н.Ф., Бузескул В.П.* Краткій очеркъ исторіи Харьковского университета за первые сто летъ его существования (1805–1905). Харьковъ : Типография Адольфа Дарре, 1906. С. I–VII, 1–329.

8. *Berzin P.S.* Har'kovskaja shkola ugovalnogo prava: obshhaja harakteristika razvitija v 1804–1919 godah i analiz dejatel'nosti prepodavatelej ugovalnogo prava v Imperatorskom Har'kovskom universitete na protjazhenii 1804–1834 godov (chast' I) // Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy. 2016. № 1(6). — S. 51–112.

9. *Bersin P.* Die Charkiver strafrechtliche Schule (1804–1919): eine allgemeine Betrachtung und Analyse der Lehr- und Forschungstätigkeit an der Zaristischen

Charkiver Universität in der ersten Etappe der Entwicklung des Strafrechts (1804–1834) // Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS). 2015. № 4. S. 298–414.

10. *Чубинский М.П.* Очерки Уголовной Политики. Понятие, история и основные проблемы уголовной политики, как составного элемента науки уголовного права. I–III. Харьков : Типография “Печатное Дѣло”, 1905. С. I–V, 1–534.

11. *Чубинский М.П.* Статьи и рѣчи по вопросам уголовного права и процесса. Томъ 1 (1896–1906 г. г.). Харьков : Типография “Печатное Дѣло”, 1906. 309 с.

12. *Чубинский М.П.* Курсъ уголовной политики. Ярославль : Типография Губернскаго правления, 1909. С. I–V, 1–441.

13. *Чубинский М.П.* Статьи и рѣчи по вопросам уголовного права и процесса. Томъ 2 (1906–1911 г. г.). Санкт-Петербург : Типография товарищества “Общественная Польза”, 1912. 318 с.

14. *Чубинский М.П.* Истребление плода и проблема его наказуемости // Юридический Вестникъ. Книга II. Москва, 1913. С. 112–135.

15. *Чубинский М.П.* Профессоръ И.Я. Фойницкій (Род. 29 авг. 1847 г. – ум. 19 сент. 1913 г.) // Юридический Вестникъ. Книга III. Москва, 1913. С. 165–172.

16. *Бартольдъ В.В.* Отчетъ о состояніи и дѣятельности Императорскаго Петроградскаго университета за весеннее полугодіе 1916 года. Петроградъ : Типография Б.М. Вольфа, 1916. 235 с.

17. *Ovchinskij V.S., Fedorov O.V.* Vstupitel'naja stat'ja // Chubinskij M.P. Oчерки ugolovnoj politiki: ponjatie, istorija i osnovnyeproblemy ugolovnoj politiki kak sostavnogo jelementanauki ugolovno go prava. Moskva : Infra-M, 2008. S. I–XII.

18. *Usenko I.B.* Chubynskiy Mykhailo Pavlovych // Yurydychna entsyklopediia: v 6 t. T. 6: T–Ya. Kyiv : Ukrainska entsyklopediia, 2004. S. 418.

19. *Usenko I.B.* Chubynskiy Mykhailo Pavlovych // Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: u 20 t. T. 1: Istoriia derzhavy i prava Ukrainy. Kharkiv : Pravo, 2016. S. 813–815.

20. *Чубинский М.П.* Кризисъ права и морали и пути къ возрожденію Россіи. Ростовъ на Дону, 1919. 41 с.

21. *Maguza Aleksandar O.* Profesor Mihail Pavlovič Čubinskij (1871–1943): etapeživotnog puta, političko-pravna mišljenja // Međunarodni časopisza ekonomsku teoriju i praksu i društvena pitanja “Ekonomika”. 2011 . № 3(57). S . 182–197.

22. *Čubinski Mih.P.* Problem i ujednačenja prava u ujedinjenom Kraljevstvu S.H.S. i osnovne odredbe projekta srpskog kaznenog zakonika. Beograd : Geca Kon, 1921. 108 s.

23. *Čubinski Mih.P.* Opšta karakteristika novih škola u krivičnom pravu. Beograd : Izdavačka Knjižarnica Gece Kona, 1925. 45 s.

24. *Čubinski Mih.P.* Zakon i stvarnost u Sovjetskoj Rusiji. Beograd : Izdavačka Stefanovič, 1926. 94 s.

25. *Чубинский М.П.* Русскіе юристы въ Югославіи // Законъ и Судъ: Вестникъ Русскаго юридическаго общества. Рига, 1929. № 6. С. 197–200.

26. *Čubinski Mih.P.* Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije od 27 januara 1929 god. Beograd : Izdavačka Knjižarnica Gece Kona, 1930. I–XV , 1–598.

27. *Čubinski Mih.P.* Naučni i praktični komentar Zakonika o sudskom krivičnom postupku Kraljevine Jugoslavije od 16 februara 1929 god. Beograd : Izdavačka Knjižarnica Gece Kona, 1933. S . I–XI, 1–831.

28. *Čubinski Mih.P.* P. Kriminalna politika: pojam, sadržaj i odnos prema nauci krivičnog prava. Belograd : Izdavačka i knjižarsko preduzeće Geca Kon, 1937.S. I –XX , 1–297.

Денисов С.Ф., Пузыревський М.В. Внесок професора М.П. Чубинського у розвиток вітчизняної кримінально-правової та кримінологічної теорії

У статті проаналізовано наукову, державну та громадську діяльність М.П. Чубинського. Виявлено головні чинники, що сприяли зародженню його наукових пріоритетів. Охарактеризовано фундаментальні етапні праці вченого у формуванні його наукового світогляду.

Доведено, що багатоаспектний науковий доробок М.П. Чубинського відіграв вирішальну роль у розвитку вітчизняної кримінально-правової й кримінологічної теорії.

Ключові слова: Чубинський Михайло Павлович, наукова діяльність, громадська діяльність, державна діяльність, кримінальна політика, кримінальне право, кримінологія, мотив.

Денисов С.Ф., Пузыревский М.В. Вклад профессора М.П. Чубинского в развитие отечественной уголовно-правовой и криминологической теории

В статье проанализированы научная, государственная и общественная деятельность М.П. Чубинского. Выявлены главные факторы, которые способствовали зарождению его научных приоритетов. Охарактеризованы фундаментальные этапные труды ученого в формировании его научного мировоззрения.

Доказано, что многообразный научный потенциал М.П. Чубинского сыграл решающую роль в развитии отечественной уголовно-правовой и криминологической теории.

Ключевые слова: Чубинский Михаил Павлович, научная деятельность, общественная деятельность, государственная деятельность, уголовная политика, уголовное право, криминология, мотив.

Denisov S., Puzyrevskiy M. The Contribution of Professor M.P. Chubinsky to the Development of Native Theories of Criminal Law and Criminology

Scientific, social and state activities of M.P. Chubinsky are analyzed in the article. The factors contributing to the formation of his scientific priorities are determined. The scientist's fundamental works which formed his scientific worldview are characterized.

It is proved that the multifaceted scientific potential of M.P. Chubinsky played a decisive role on the development of native theories of criminal law and criminology.

Keywords: Chubinsky Mikhail Pavlovich; Scientific Activity; Public Activity; State Activity; Criminal Policy; Criminal Law; Criminology; Motive

Стаття надійшла до редакції: 05.01.2018.

УДК 343:97

V. Sikorska

«DEATH GROUPS» IN SOCIAL NETWORKS AS A MASSIVE ILLEGAL INFLUENCE ON SOCIAL CONSCIOUSNESS

В.В. Сікорська

*кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права,
господарсько-правовий факультет
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків*

«ГРУПИ СМЕРТІ» У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ПРОЯВ МАСОВОГО ПРОТИЗАКОННОГО ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬНУ СВІДОМІСТЬ

Постановка проблеми. Поширення в соціальних мережах різноманітних груп, таких як «групи смерті» – нове соціальне явище, яке як показує статистика є однією із причин зменшення населення нашої країни і світу в цілому. Такі групи формують хибне уявлення про життєві орієнтири в різних групах населення маніпулюючи їх психікою, що призводить до масових суїцидів, або суїцидів задля розваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні це питання ще не знайшло достатнього висвітлення вітчизняними науковцями, проте достатньо описується ЗМІ. Проблеми такого феномена як «групи смерті» набули значного поширення за кордоном, зокрема досліджуються такими зарубіжними вченими, як Д. Філіпс, Д. Лакстон та ін.

Мета статті полягає у з'ясуванні поняття «груп смерті» у соціальних мережах як прояв масового протизаконного впливу на суспільну свідомість, їх вплив на людей та суспільства в цілому, вивчення статистичних даних пов'язаних із самогубствами внаслідок членства в таких групах, міра відповідальності за створення таких груп та схиляння осіб до вчинення самогубства.

Основні результати дослідження. На сьогоднішній день інформаційні технології досягли такого рівня розвитку, що використання мережі Інтернет, соціальних мереж є буденною справою. Окрім позитивних аспектів, які виникають при використанні останніх, неможливо не відмітити ті негативні наслідки і явища які вони породжують [1, с. 2–23]. Зокрема, зі стрімким розвитком різноманітних соціальних мереж люди забувають про живе спілкування з рідними та друзями і повністю його замінюють на віртуальне. У таких людей виникає інтернет-залежність, що визнається лікарями хворобою і без сумніву здійснює вплив на формування психіки людини і як наслідок суспільства в

цілому [2; 3; 4; 5; 6; 7]. Неможливо не відмітити виникнення великої кількості соціальних явищ, внаслідок використання мережі Інтернет, які мають наслідком перетворення суспільства на «хворобливу» групу людей зі зміненими життєвими цінностями [8, с. 281–285].

Для з'ясування причин формування суїцидальної поведінки у людей слід звернутися до американського соціолога Девіда Філіпса, який ввів такий термін як «ефект Вертера» ще в 20-му столітті [9]. «Ефект Вертера» отримав свою назву від назви роману Й. Гете «Страждання юного Вертера», де головний герой вбачає самогубство, як гідний вихід із життєвої кризи. Ідеалізуючи тут добровільну смерть, велика кількість людей після того як прочитали цей роман скоювали самогубство. Девід Філіпс вивчав щомісячні дані про самогубство в США з 1948 по 1968 рр. Провівши дослідження, він дійшов до висновку, що відразу після публікації на перших шпальтах статей про самогубство, число скоєних суїцидів відразу ж збільшується. Він пояснив це тим, що особи в яких в житті виникла подібна ситуація вбачають підказку для вирішення проблеми. Так, можна сказати, що у наш час люди, які хочуть довести до суїциду, просто створюють ситуації, які б нібито схожі до їхніх, і найкращим виходом вбачають суїцид [9].

ЗМІ переповнені статтями про суїциди і, однією із причин смертності є вплив мережі Інтернет. «Кіберсуїцид» — це індивідуальне чи групове самогубство внаслідок використання мережі Інтернет.

Виділяють такі види кіберсуїцидів:

а) комунікативний «flashmob-cybersuicide» (припускає мережне спілкування суїцидально налаштованих осіб, раніше не знайомих між собою, але які поєднуються з метою здійснення колективного самогубства внаслідок укладення між ними віртуального договору через Інтернет) [10].

Соціальні медіа-платформи, такі як чатові кімнати та дискусійні форуми, також можуть становити ризик для уразливих груп, впливаючи на рішення щодо самогубства. Зокрема, взаємодії через чат-кімнати або дискусійні форуми можуть здійснювати тиск на людей, заохочувати користувачів до ідолопоклонства тому, хто покінчив життя самогубством або укласти суїцидальні пакти. Пакт про самогубство — це угода між двома та більше людьми, які покінчили життя самогубством в певний час, і часто за допомогою одного й того ж смертельного засобу. Пакт про самогубство, який був певним чином сформований або поширений через використання Інтернету називають пактом про кіберсуїцид. Ці пакти укладаються між повних незнайомих. Використання онлайн-чатів та віртуальних оголошень та форумів може забезпечити невідомий простір для обміну почуттями з іншими однодумцями, які можуть бути простішими, ніж розмовляти про такі думки та почуття особисто.

У кінцевому підсумку це спілкування може зменшити сумніви або побоювання людей, які думають про самогубство. Запис про самогубство, залишене людьми через соціальні мережі, миттєво стає доступним для громадськості та може впливати на рішення інших уразливих людей, які стикаються з ними. Соціальні мережі також можуть становити загрозу для вразливих людей завдяки формуванню та впровадженню онлайн-груп, які заохочують і забезпечу-

ють підтримку вірувань та поведінки, які, як правило, неприйнятні суспільством, такі як самогубство та навмисна ампутація. Як наслідок, зростає кількість доказів того, що соціальні мережі можуть впливати на прозорість поведінки. Оскільки Інтернет усуває географічні перешкоди для спілкування між людьми, поява сайтів із закликами до самогубств у соціальних мережах можуть створювати новий ризик для уразливих людей, які інакше не піддавалися цій потенційній небезпеці;

б) інформаційний «information-cybersuicide» (суїцид внаслідок одержання за допомогою Інтернету відомостей про те, яким способом і за допомогою яких засобів краще здійснити самогубство).

Величезна кількість інформації на тему самогубства доступна в Інтернеті та через соціальні мережі. Вчені провели систематичний веб-пошук з 12 пов'язаних з самогубством термінів (наприклад, самогубство, способи самогубства, як вбити себе та найкращі методи самогубства), щоб імітувати результати типового пошуку, проведеного людиною, яка шукає інформацію про методи самогубства. Вони проаналізували перші 10 сайтів, перерахованих для кожного пошуку. Близько половини були веб-сайти, що надавали фактичну інформацію про самогубство. Сайти, що займаються пропагандою, та чати, де обговорювалися загальні питання, пов'язані з самогубством, найчастіше траплялись в перших кількох сторінках пошуку. З 373 веб-сайтів, 31% були нейтральними, 90% — антисуїцидними, 11% — просуїцидними. Разом з цими дослідженнями було доведено, що отримати інформацію в Інтернеті щодо самогубства, включаючи детальну інформацію про методи самогубства, дуже легко;

в) адиктивний «addiction-cybersuicide» (здійснення аутоагресивних дій, що є спровокованими інтернет-залежністю: гемблінг, кібер-залякування й ін.).

Кібер-залякування прямо чи опосередковано пов'язане з самогубством, називається кібербуллінгом. Соціологи повідомили результати опитування: близько 2000 дітей середньої школи, які підтвердили, що є жертвами комп'ютерного нападу, майже в 2 рази частіше спробували покінчити життя самогубством, ніж ті, які не були. Незважаючи на те, що використання соціальних мереж не може бути визначено як єдиний прогноз самогубства у підлітків та молодих людей, воно може збільшити ризик самогубства, посилюючи почуття ізоляції, нестабільності та безнадійності для тих, хто має суто психологічні або психологічні стресові причини;

г) онлайн-суїцид або снафф відео (здійснення самогубства в реальному часі, перед web-камерою).

Ще одне занепокоєння викликає ефект зараження засобів масової інформації. Нещодавнє дослідження, проведене вченими, які досліджували можливі ефекти впливу на суїцидальну поведінку через Інтернет та соціальні мережі, показало, що з 719 осіб віком від 14 до 24 років 79% повідомили про те, що піддаються суїцидальному контенту через сім'ю, друзів та традиційні засоби масової інформації, такі як газети, а 59% — через інтернет-джерела [11].

Комунікативний вид суїцидальної поведінки найпоширеніший на території СНД та на території України. Так, створюються в мережі Інтернет «групи смерті», де спілкуються на тему смерті. Зазвичай у цих групах є головний, його

називають «куратором», тобто людина під наглядом, якої здійснюється спілкування часто вона задає певні завдання тим самим входить у довіру людини.

Скандал з організованими суїцидами — це певний рубіж, який може виявитися корисним для суспільства і країни, якщо це явище буде по-справжньому осмислено і призведе до системних рішень. Найзагрозливіша ознака, що характеризує цю ситуацію, — це наявність організованої структури, яка здатна стабільно і регулярно функціонувати протягом тривалого часу, залучаючи людей в суїцидальні групи і підтримуючи їх на цьому шляху. Організація процесів в цьому утворенні (регулярні дзвінки, відлік днів для кожної людини) налагоджена на досить високому рівні, більш характерному для мережевих структур комерційного характеру, ніж для групи ентузіастів-аматорів. Організація дуже наполеглива в підтримці своєї діяльності: при закритті одних сторінок відкриваються нові, групи в мережі дуже численні. При цьому методи, що застосовуються (наприклад, позбавлення сну), давно відомі психологам і характерні для деструктивних сект або організаторів шахрайських психологічних тренінгів.

Реакція нормальних людей на такі теми — від жаху до огиди, проте з точки зору суспільної і державної безпеки цікаві інші моменти. По-перше, слід з самого початку відкинути версію про те, що подібну системну роботу може підтримувати виключно деструктивна енергія любителів-одинаків — по суті, саме цей варіант розглядають деякі ЗМІ ліберальної спрямованості, що пропонують в якості пояснення чийсь інтерес сектантського характеру. Навколо ентузіастів «гуру» дійсно час від часу формуються секти, але їх керівники харчуються не тільки захопленням послідовників, а й цілком матеріальними ресурсами, які надходять від членів організації. В даному випадку цей аспект не виявлено. Людей схиляють до того, щоб вбити себе, але від них не вимагають принести з дому цінності або видати номери рахунків. Таким чином, ресурс, який цікавить організацію — це самі люди і їх дії, які вони можуть вчинити «на замовлення», включаючи їх готовність до самогубства. Можливо приспустили деякі варіанти. Один з них — існування «ринку смерті». В цьому випадку відео (а можливо, і особиста присутність при самогубстві) можуть бути «товаром», запропонованим «покупцеві» за гроші. При цьому, покупець нічим не ризикує — навіть в разі, якщо буде спіймано безпосередньо за отриманням файлів, їх переглядом або виявиться на місці самогубства. У цьому немає складу злочину, більш того, це навіть не викличе суспільного осуду. Важливо, що схилення до самогубства через Інтернет, особливо дітей, практично повністю відсутній як виділений склад злочину в американських і європейських документах, присвячених безпеці дітей в Інтернеті. Так, збірник федерального і регіонального законодавства США, виданий Федеральним дослідним центром при конгресі США в 2009 році, містить докладний опис злочинів, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у сексуальну діяльність, поширенням порнографії, а також переслідуваннями і цькуванням в мережі (до останнього належать погрози і образи), але непрямі підбурювання до самогубства можуть перебувати ще на межі закону. В ЄС проблема безпеки в мережі відбилася в прийнятті Європейської стратегії для кращого Інтернету для

дітей (European Strategy for a Better Internet for Children) в 2012 р, яка ставить питання про необхідність посилення контролю за неповнолітніми в мережі. Однак механізми реалізації досі викликають суперечки. Одне з головних питань – контроль за особистою активністю в соцмережах [8, с. 281–285].

Другий варіант – відпрацювання технології управління масовою поведінкою, з метою використання цієї деструктивної поведінки надалі. Простежуються певні паралелі між нешкідливими флешмобами («збираємося в точці Х і підстрибуємо рівно о 12 годині, це весело») на початку-середині нульових і швидким збором значних мас громадян з використанням мобільних засобів зв'язку під час масових заворушень у країнах Східної Європи в першій чверті ХХІ ст. Обидва ці варіанти можуть здатися дивними з точки зору оцінки потенційних загроз, але відкидати їх не слід. Тому для оцінки ступеня небезпеки для держави і суспільства – при бажанні держави зайнятися цією проблемою – слід зосередити увагу не тільки на спільнотах в мережі, але і на можливих каналах просування потенційної «продукції ринку смерті» – в ЗМІ, культурному середовищі, психотерапії, на тренінгах і т. д. У будь-якому випадку, жодне здорове суспільство не може миритися з існуванням в ньому деяких груп людей, що організовано працюють на доведення людей до самогубства, які б не були їхні цілі. Під контролем, а точніше, під наглядом, повинні перебувати громадські групи, в першу чергу, молодіжні, з тим, щоб деструктивні процеси не виявлялися такими, що зайшли занадто далеко. [1, с. 20–23].

На жаль, статистика наведена різними міжнародними організаціями свідчить про зростання цього явища, і втягнення в нього все більшої кількості учасників. Дані, що містяться у звіті Світової статистики охорони здоров'я – 2017, оприлюднена ВООЗ 17 травня. Загалом 2016 року майже 800 тисяч людей у світі наклали на себе руки, а найвищий рівень самогубств зберігається у Європі – 14,1 випадків на 100 тисяч людей [12].

Найнижчий рівень (3,8/100000) зафіксовано у Східно-середземноморському регіоні ВООЗ, а саме: в Азербайджані (3,3%), Таджикистані (4%), Албанії (4,3%), Греції (4,3%), Кіпрі (4,7%), Вірменії (5,4%), Ізраїлю (5,5%), Боснії і Герцоговині (6%), Мальті (6%) і замикає десятку Грузія (6,7%).

Сумне лідерство у світі утримує Шрі-Ланка, де зареєстровано 35,3 випадків самогубств на 100 тисяч людей. Друга сходинка – і перша у Європі – у Литви: 47,1 самогубств на 100 тисяч населення. На третій позиції – Південна Корея: 36,1 випадків, а також Казахстані (48,1%), Білорусі (35,0%), Польщі (32,7%), Латвії (21,7%). Україна входить до європейської десятки лідерів за статистикою самогубств з показником 28,7 на 100 тисяч населення вона ділить 9–10 місця з Росією (32,2). Це менше, ніж у таких європейських країнах, як Бельгія чи Словенія, і значно менше, ніж у Казахстані, де майже 28 самогубств на 100 тисяч населення [2].

Водночас, показники України значно перевищують статистичні дані більшості країн ЄС, і навіть багатьох пострадянських країн. Кількість людей, які добровільно йдуть з життя (800 тисяч на рік) можна порівняти з тими, хто гине від рук убивць – 475 тисяч, 80% з яких – чоловіки, або загиблими внаслідок ДТП: аварії на дорогах забрали 2015 року життя 1 мільйона 250 тисяч людей [3].

У наведеній діаграмі можна прослідкувати, що існує особливо велика різниця серед підлітків. Навіть побіжний погляд на криві самогубств наочно показує, що пік смертності різко підскакує для дітей і молодих людей від 10 до 25 років у бідних країнах (Рис.1).

Левову частку наведений даних складають кіберсуїциди, тому багато вчених наголошують на необхідності негайного створення довгострокових і широких програм щодо запобігання самогубств, фінансувати які повинні уряди. На сьогоднішній день, за даними ВООЗ, подібні програми існують тільки в 28 країнах. Такі програм вже створені у Фінляндії, де рівень самогубств в країні скоротився за десятиліття на 30% [4] (Рис.2).

Одним із найважливіших аспектів, котрі потрібно дослідити — це питання відповідальності кураторів «груп смерті». На даний момент Кримінальним Кодексом України не передбачено покарання за схилення до самогубства через «групи смерті» у соціальних мережах. Проте, до Верховної Ради 20 липня 2017 року подали законопроект № 6748, який передбачає кримінальну відповідальність за доведення до самогубства чи схилення до каліцтва себе за допомогою «груп смерті» у соцмережах. Згідно пояснювальної записки, наразі доведення до самогубства, яке вчиняється без застосування примусу, шантажу, приниження та інших, передбачених у статті 120 ККУ способів (наприклад, шляхом систематичного схилення особи до суїциду) не визнається кримінально-карним діянням.

Зазначається, що треба встановити кримінальну відповідальність не тільки за доведення до самогубства чи його спроби, але й до вчинення самокалічення. Очікують, що такі зміни дозволять протидіяти, у тому числі, самогубствам підлітків. Законопроект пропонує змінити статтю ККУ «Доведення до самогубства», прописавши там покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років за доведення особи до самогубства чи самокалічення або до замаху на це шляхом «намовляння та підбурювання, в тому числі надання допомоги у вчиненні самогубства чи самокалічення, обману, а також будь-якого спонукання до вчинення самогубства чи самокалічення, популяризації самогубства чи самокалічення, втягування у групи в соціальних мережах, ігри, конкурси, квести та інші заходи, кінцевою метою, яких є самогубство чи самокалічення або їх імітація». До аспектів, які посилюють відповідальність за вчинене, пропонують внести фактор не тільки матеріальної залежності від винного, а й психологічної та емоційної. У такому випадку відповідальність складає до 5 років обмеження чи позбавлення волі. За схилення до самогубства неповнолітнього пропонують посилити відповідальність із 7—10 років позбавлення волі до 12—15 років. Згідно документу, створення цільових груп, ігор, квестів та інформаційних продуктів, що пропагують самогубство чи самокалічення, схиляють до цих вчинків, зокрема у ЗМІ, соцмережах, комп'ютерних програмах та мобільних додатках карається позбавленням волі до 3 років. А втягнення до таких груп, ігор квестів тощо неповнолітніх передбачає позбавлення волі на 5—7 років; повторне порушення — на 5—10 років.

На думку авторів законопроекту, його прийняття є необхідним, оскільки останнім часом випадки доведення до самогубства показують тривожну динаміку через підмовляння підлітків до суїциду в «групах смерті» в соцмережах [5].

Станом на 27 лютого 2017 року 102 групи було заблоковано Національною поліцією. Кількість облікових записів, яких вдалося ідентифікувати, як таких, що зареєстровані на території України, становить 34970. Працівники департаменту кіберполіції України виявили 434 групи «самогубств» у соціальних мережах. У поліції також повідомили, що статистика самогубств в Україні у минулому році була нижчою, ніж у 2015 році. Так у 2016-му році за фактами вчинення самогубств громадянами було відкрито 8311 проваджень, а роком раніше — у 2015-му — таких справ було 8824. У Національній поліції не уточнили скільки саме цих самогубств було вчинено дітьми та підлітками, натомість вказали, що до цієї статистики включені випадки, які кваліфіковані слідчими як «умисні вбивства з ознаками самогубства». Державна служба статистики фіксувала за 2015-й рік 148 випадків навмисних самоушкоджень підлітків у віці до 18 років. МВС повідомляло, що за шість місяців 2015 року було зареєстровано 184 випадки самоушкоджень дітей, з яких 100 — самогубства, 84 — спроби самогубства[6].

Сподіватимемося, що підписаний Президентом України Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», прийнятий Верховною Радою України 5 жовтня 2017 року, активізує діяльність департаменту кіберполіції у сфері викриття та блокування зазначених груп [7].

Висновок. При наявності великої кількості глобальних проблем таких як війни, захворювання, голод, природні стихії, швидке виникнення та зміна нових негативних соціальних явищ, які здатні вплинути на соціальну свідомість, унеможливають не тільки пошук шляхів їх вирішення, а й навіть дати їм певне обґрунтування і аналіз. Система антисоціальних груп, може здійснювати вплив не тільки на демографічний стан країни, а й в певній мірі загрожувати національній безпеці. Якщо можна схилити певну групу людей до вчинення суїциду, то невідомо, які наслідки будуть у випадку виникнення нової ідеї-фікс, звичайно злочинного характеру, у куратора такої групи. Такий феномен як «кіберсуїцид» та інші пов'язані з цим явища, посягають на найважливішу соціальну цінність — життя і в основному спрямовані на психічно вразливих людей. Найсуттєвішим є те, що в такі групи втягують в основному підлітків та молодих людей, використовуючи певну незрілість останніх та психоемоційний стан, що чітко усвідомлюється кураторами таких «проектів». Як свідчить статистика, вони мають досить великий попит і на жаль, показники смертності внаслідок таких «ігр» з кожним днем збільшується. На нашу думку, необхідно впроваджувати певні засоби щодо профілактики та виникнення зазначених груп, а також спрямовувати сили держави на ліквідацію вже існуючих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ

1. «Группы смерти»: от игры к моральной панике / [А. Архипова, М. Волкова, А. Кирзюк та ін.]. // Школа актуальных гуманитарных исследований. — 2017. — С. 2—23.

2. Рівень самогубств у світі: Україна у десятці європейських «лідерів» [Електронний ресурс] / Euronews // Euronews. — 2017. — Режим доступу до ресурсу : <http://ua.euronews.com/2017/05/18/suicide-rate-is-highest-in-europe-un-health-agency-report>.

3. *Мазурено А.* В Україні зафіксовано 20,1% самогубств на 100 тис. населення — ВООЗ [Електронний ресурс] / Альона Мазурено // Українські національні новини. — 2017. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.unn.com.ua/uk/news/1665278-v-ukrayini-zafiksovano-20-1-samogubstv-na-100-tis-naselennya-vooz>.

4. *Перассо В.* Чому підлітки часто скоюють самогубства [Електронний ресурс] / Валерія Перассо // BBC World Service. — 2015. — Режим доступу до ресурсу : http://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/09/150924_suicides_teens_vj_stats_it.

5. Творців «груп смерті» в соцмережах можуть притягнути до кримінальної відповідальності [Електронний ресурс] // LigaZakon. — 2017. — Режим доступу до ресурсу : <https://ligazakon.net/lawnews/doc/NZ174059-TVORTSIV-HRUP-SMERTI-V-SOTSMEREZHAKH-MOZHUT-PRYTUANNUTY-DO-KRYMINALNOYI-VIDPOVIDALNOSTI?type=ep>.

6. Поліція: самогубств не стало більше, однак у «групах» 35 тисяч користувачів з України [Електронний ресурс] // Українська правда. — 2017. — Режим доступу до ресурсу : <https://life.pravda.com.ua/society/2017/03/6/222976/>

7. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України [Електронний ресурс] // Законодавство України. — 2017. — Режим доступу до ресурсу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2163-viii>

8. *Федоренко Р.П.* Аналіз особливостей ставлення сучасних підлітків до «груп смерті» та небезпечних ігор у соціальних мережах / Федоренко Р.П., Лех Т.Л. // Збірник наукових праць РДГУ. — 2017. — №8. — С. 281–285.

9. *David P. Phillips* Clustering of teenage suicides after television news stories about suicide. [Електронний ресурс] / David P. Phillips, undie L. Carstensen // The New England journal of medicine. — 1986. — Режим доступу до ресурсу : https://www.researchgate.net/publication/19414008_Clustering_of_Teenage_Suicides_after_Television_News_Stories_about_Suicide.

10. *Brown M, Barraclough B.* Epidemiology of suicide pacts in England and Wales, 1988-92. *BMJ* 1997, 315: 286-7.

11. *David D. Luxton* Social Media and Suicide: A Public Health Perspective [Електронний ресурс] / David D. Luxton, Jennifer D. June, Jonathan M. Fairall // *Am J Public Health*. — 2012. — Режим доступу до ресурсу : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3477910/>.

12. Age-standartized suicide rates(per 100000 population), 2015 [Електронний ресурс] // World Health Organization. — 2017. — Режим доступу до ресурсу : http://gamapserver.who.int/gho/interactive_charts/mental_health/suicide_rates/atlas.html.

13. WHO statistical profile, 2015 [Електронний ресурс] / World Health Organization. — 2015. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.who.int/gho/countries/ukr.pdf?ua=1>.

REFERENCES

1. “Gruppy smerti” : ot igry k moral'noj panike / [A. Arhipova, M. Volkova, A. Kirzjuk ta in.]. // *Shkola aktual'nyh gumanitarnyh issledovanij*. — 2017. — S. 2–23.

2. Riven samohubstv u sviti: Ukraina u desiatti yevropeiskykh “lideriv” [Elektronnyi resurs] / Euronews // Euronews. — 2017. — Rezhym dostupu do resursu : <http://ua.euronews.com/2017/05/18/suicide-rate-is-highest-in-europe-un-health-agency-report>

3. *Mazureno A.* V Ukraini zafiksovano 20,1% samohubstv na 100 tys. naseleennia - VOOZ [Elektronnyi resurs] / Alona Mazureno // Ukrainski natsionalni novyny. — 2017. — Rezhym dostupu do resursu : <http://www.unn.com.ua/uk/news/1665278-v-ukrayini-zafiksovano-20-1-samogubstv-na-100-tis-naselennya-vooz>.

4. Perasso V. Chomu pidlitky chasto skoiuiut samohubstva [Elektronnyi resurs] / Valeriia Perasso // BBC World Service. — 2015. — Rezhym dostupu do resursu : http://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/09/150924_suicides_teens_vj_stats_it.

5. Tvortsiv “hrup smerti” v sotsmerezkhakh mozhut prytiahnuty do kryminalnoi vidpovidalnosti [Elektronnyi resurs] // LigaZakon. — 2017. — Rezhym dostupu do resursu : <https://ligazakon.net/lawnews/doc/NZ174059-TVORTSIV-HRUP-SMERTI-V-SOTSMEREZHAKH-MOZHUT-PRYTYAHNUTY-DO-KRYMINALNOYI-VIDPOVIDALNOSTI?type=ep>.

6. Politsiia: samohubstv ne stalo bilshe, odnak u “hrupakh” 35 tysiach korystuvachiv z Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Ukrainska pravda. — 2017. — Rezhym dostupu do resursu : <https://life.prawda.com.ua/society/2017/03/6/222976/>

7. Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Zakonodavstvo Ukrainy. — 2017. — Rezhym dostupu do resursu : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2163-viii>

8. Fedorenko R.P. Analiz osoblyvosti stavlennia suchasnykh pidlitkiv do “hrup smerti” ta nebezpechnykh ihor u sotsialnykh merezhakh / Fedorenko R.P., Lekh T.L.. // Zbirnyk naukovykh prats RDHU. — 2017. — №8. — S. 281–285.

9. David P. Phillips Clustering of teenage suicides after television news stories about suicide. [Elektronnyi resurs] / David P. Phillips, undie L. Carstensen // The New England journal of medicine. — 1986. — Rezhym dostupu do resursu : https://www.researchgate.net/publication/19414008_Clustering_of_Teenage_Suicides_after_Television_News_Stories_about_Suicide.

10. Brown M, Barraclough B. Epidemiology of suicide pacts in England and Wales, 1988-92. *BMJ* 1997, 315: 286-7.

11. David D. Luxton Social Media and Suicide: A Public Health Perspective [Elektronnyi resurs] / David D. Luxton, Jennifer D. June, Jonathan M. Fairall // *Am J Public Health*. — 2012. — Rezhym dostupu do resursu : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3477910/>.

12. Age-standartized suicide rates(per 100000 population), 2015 [Elektronnyi resurs] // World Health Organization. — 2017. — Rezhym dostupu do resursu : http://gamapserver.who.int/gho/interactive_charts/mental_health/suicide_rates/atlas.html

13. WHO statistical profile, 2015 [Elektronnyi resurs] / World Health Organization. — 2015. — Rezhym dostupu do resursu : <http://www.who.int/gho/countries/ukr.pdf?ua=1>.

Сікорська В.В. «Групи смерті» у соціальних мережах як прояв масового протизаконного впливу на суспільну свідомість

Стаття присвячена дослідженню «груп смерті» в соціальних мережах як соціального явища та його безпосередній вплив на суспільну свідомість. Проаналізовані національне та зарубіжне законодавство, науково-теоретичні дослідження вчених. У статті досліджено механізм впливу «груп смерті» на свідомість населення, а також розглянуто статистику самогубств в Україні та зарубіжних країнах. Важливу увагу приділено питанню відповідальності осіб, які є засновниками «груп смерті» або їх кураторами. Охарактеризовано основні напрямки профілактики цього соціального феномену закордоном та їх ефективність.

Ключові слова: «групи смерті» в соціальних мережах, «кіберсуїцид», види «кіберсуїциду», відповідальність засновників та кураторів, статистика самогубств в Україні та інших зарубіжних країнах.

Сикорская В.В. «Группы смерти» в социальных сетях как проявление массового противозаконного воздействия на общественное сознание

Статья посвящена исследованию «групп смерти» в социальных сетях как социального явления и его непосредственное влияние на общественное сознание. Проанализированы национальное и зарубежное законодательство, научно-теоретические исследования ученых. В статье исследован механизм влияния «групп смерти» на сознание населения, а также рассмотрена статистика самоубийств в Украине и зарубежных странах. Особое внимание уделено вопросу ответственности лиц, являющихся основателями «групп смерти» или их кураторами. Охарактеризованы основные направления профилактики этого социального феномена за рубежом и их эффективность.

Ключевые слова: «группы смерти» в социальных сетях, «киберсуицид», виды «киберсуицида», ответственность основателей и кураторов, статистика самоубийств в Украине и других зарубежных странах.

Sikorska V. “Death Groups” In social networks as a Massive Illegal Influence on Social Consciousness

The article is devoted to the research of the “death groups” in social networks as a social phenomenon and its direct impact on public consciousness. The national and foreign legislation, scientific and theoretical research of scientists were analyzed. The article investigates the mechanism of influence of «death groups» on the consciousness of the population, as well as examines the statistics of suicides in Ukraine and foreign countries. Particular attention is paid to the responsibility of persons who are the founders of the “death groups” or their curators. The main directions of prevention of this social phenomenon abroad and their effectiveness were characterized.

Keywords: “Death Group” in Social Networks; “Cyber suicide”; Types of “Cyber Suicide”; the Responsibility of Founders and Curators; Suicide Statistics in Ukraine and other Foreign Countries

Стаття надійшла до редакції: 16.01.2018.

**Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України**

КОНОВАЛОВА ВІОЛЕТТА ОМЕЛЯНІВНА

Народилася 30 березня 1927 р. у с. Черкаські Тишки Липецького р-ну Харківської обл. У 1949 р. закінчила Харківський юридичний інститут (нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого). У 1949—1950 рр. працювала слідчим прокуратури м. Алчевська Луганської обл. До 1953 р. навчалася в аспірантурі Харківського юридичного інституту, відтоді залишається працювати в цьому навчальному закладі та обіймала посади асистента, доцента, професора, з 1982 р. по 1996 р. — завідувач кафедри криміналістики, нині — професор цієї кафедри. У 1953 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Тактика допиту свідків у радянських органах розслідування» (спеціальність 12.00.09), у 1966 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Теоретичні проблеми слідчої тактики (пізнавальна функція логіки і психології)» (спеціальність 12.00.09). Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 1967 р. Вчене звання професора присвоєно у 1969 р. Обрана дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України) у 1993 р.

Напрями наукових досліджень — загальна теорія криміналістики, криміналістична тактика, юридична психологія. Опублікувала понад 250 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Проблеми логіки та психології в слідчій тактиці» (1970), «Организационные и психологические основы следственной деятельности» (1973), «Психология в расследовании преступлений» (1980), «Следственная тактика: принципы и функции» (1983), «Допрос на предварительном следствии» (1985), «Правовая психология» (1990), «Экологические преступления: квалификация и методика расследования» (у співавт., 1994), «Обыск: тактика и психология» (у співавт., 1997), «Кримина-

листоческая тактика: теории и тенденции» (у співавт., 1997), «Криміналістика: підручник» (у співавт., 1998, 2001, 2004, 2008, 2016), «Допрос: тактика и психология» (1999, 2006), «Руководство по расследованию преступлений» (у співавт., 2002), «Настільна книга слідчого: навчально-практичний посібник» (у співавт., 2003, 2007, 2008, 2011), «Юридична психологія: підручник» (у співавт., 2004, 2008), «Убийство: искусство расследования» (2006, 2013), «Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності (окремі криміналістичні методики)» (у співавт., 2006), «Версия: концепция и функции в судопроизводстве» (2007), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Керівництво з розслідування злочинів» (у співавт., 2009), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку» (у співавт., 2013 (укр.), 2018 (англ.)), «Textbook of criminalistics. Volume 1: General Theory» (у співавт., 2016), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія» (у співавт., 2018). Член редакційних колегій наукових збірників «Вісник Національної Академії правових наук України», «Проблеми законності», «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», науково-практичних юридичних журналів «Криміналіст першодрукований», «Вісник кримінального судочинства». Заступник Голови Координаційного бюро з проблем криміналістики, судової експертизи та юридичної психології НАПрН України, член спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого. Брала участь у розробці проектів законів України: «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про дактилоскопію», «Про боротьбу з тероризмом», «Про боротьбу з економічною злочинністю».

Заслужений діяч науки України (1981). Заслужений професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня (2003), медаллю «За доблесну працю» (1969), медаллю Герберта Манса (2015), Золотою медаллю Національної академії правових наук України (2017), Почесним знаком (орденом) I ступеня Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (2014). Державний стипендіат як видатний діяч науки (2001-2004), лауреат Премії імені Ярослава Мудрого (2001, 2003, 2006, 2017).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Віолетту Омелянівну Коновалову з Днем народження, бажають їй міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у її багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С.А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В.К. Матвійчук*

**Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України**

ТИМЧЕНКО ІВАН АРТЕМОВИЧ

Народився 3 березня 1939 р. у с. Калинівка Покровського р-ну Дніпропетровської обл. У 1967 р. закінчив юридичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (нині — Київський національний університет імені Тараса Шевченка). У 1967—1971 рр. працював старшим редактором редакції журналу «Радянське право». З 1971 р. до 1974 р. навчався в аспірантурі Інституту держави і права АН УРСР (нині — Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України). З 1974 р. працював у цьому інституті, обіймаючи посади молодшого наукового співробітника, вченого секретаря інституту, старшого наукового співробітника, завідувача лабораторії соціологічних державно-правових досліджень. З 1990 р. по 1991 р. — помічник Голови Верховної Ради України. З 1991 р. — Радник Президента України — керівник Юридичної служби Адміністрації Президента України, керівник Юридичного управління Адміністрації Президента України і Кабінету Міністрів України, керівник Юридичного управління Адміністрації Президента України. З 1996 р. — суддя Конституційного Суду України. Цього ж року на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України обраний Головою Конституційного Суду України. З 1999 р. до 2004 р. — суддя Конституційного Суду України. У 2004—2008 рр. — завідувач наукової лабораторії, головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України. З 2009 р. по 2015 р. — головний науковий співробітник відділу науково-правових експертиз (нині — відділу зв'язків з державними органами і міжнародними організаціями Управління планування і координації правових досліджень) апарату президії Національної академії правових наук України (м. Київ).

У 1974 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Законодавча діяльність Української РСР у сфері державного управління» (спеціальність 12.00.02, нині — 12.00.07). Науковий ступінь кандидата юридичних наук присуджено у 1975 р. Вчене звання старшого наукового співробітника присвоєно у 1987 р. Обраний академіком Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України) у 1993 р.

Напрями наукової діяльності — питання теорії конституційного права, законотворчого процесу, адміністративного права. Опублікував понад 100 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Законотворча діяльність союзних республік у сфері державного управління» (1978), «Економічне районування і адміністративно-територіальний поділ союзної республіки» (1983), «Конституційні права і обов'язки радянських громадян» (у співавт., 1985), «Органи державної влади України» (у співавт., 2002), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)).

Був членом Конституційної комісії України (1996), Конституційної Асамблеї України (2012). Брав участь у розробці проектів Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України» та багатьох інших законодавчих актів. Член редакційної колегії журналу «Право України», позаштатний консультант Комітету з питань правової політики Верховної Ради України.

Заслужений юрист України (1994). Нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V та IV ступенів (1997, 2004), орденом «За заслуги» III ступеня (2009), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2002), Почесною грамотою Верховної Ради України (2003), орденом Федеративної Республіки Німеччина «Великий Хрест за заслуги» (2006), Ювілейною медаллю «25 років незалежності України» (2016).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Івана Артемовича Тимченка з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С.А. ЄРОХІН**

Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В.К. Матвійчук

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

ГУСАРОВ СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

Народився 24 березня 1953 р. у м. Іскітим Новосибірської обл. У 1980 р. закінчив Харківський автодорожній інститут, у 1985 р. — Харківський юридичний інститут (нині Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого). З 1976 по 2003 р. служив в органах внутрішніх справ на посадах: старшого інспектора дорожнього нагляду, начальника відділення ДАІ, заступника начальника відділу внутрішніх справ Барвінківського райвиконкому УВС Харківського облвиконкому, з 1993 по 1997 р. — начальник Управління ДАІ УВС Харківської області, з 1997 по 1999 р. — заступник начальника Управління МВС України в Харківській області, у 1999—2000 рр. — начальник Управління МВС України на Південній залізниці, з 2000 по 2001 р. — перший заступник начальника Управління ДАІ МВС України, з 2001 по 2003 р. — начальник управління МВС України в Харківській області, з 2003 по 2005 р. — перший заступник Міністра внутрішніх справ України — начальник Головного штабу. У 1994, 1998 та 2002 рр. обирався депутатом Харківської обласної ради. З 2006 р. по 2007 р. — народний депутат України V скликання. У 2008—2010 рр. — ректор Академії управління Міністерства внутрішніх справ. У 2010 р. обраний народним депутатом України VI скликання, одночасно — голова Наглядової ради Академії управління МВС. У 2010 р. — народний депутат України VI скликання, перший заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики. З 2012—2015 рр. — ректор Харківського національного університету внутрішніх справ. З 2015 р. по теперішній час — професор кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ.

У 2002 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Адміністративно-правові засади управлінської

діяльності Державної автомобільної інспекції України щодо забезпечення безпеки дорожнього руху» (спеціальність 12.00.07). У 2009 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ» (спеціальність 12.00.07). Вчене звання старшого наукового співробітника присвоєно у 2009 р., професора — у 2016 р. Обраний членом-кореспондентом Національної академії правових наук України у 2010 р.

Напрями наукової діяльності — адміністративно-правове забезпечення правоохоронної діяльності, адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ, взаємодія підрозділів органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, правове забезпечення правоохоронної діяльності. Опублікував понад 120 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Довідник працівників міліції: у 2 кн.» (у співавт., 2003), «Захист прав і свобод людини і громадянина в діяльності ОВС» (2008), «Адміністративна діяльність ОВС: підручник» (у співавт., 2009), «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ: монографія» (2009), «Проведення профілактичних заходів щодо попередження дитячого дорожньо-транспортного травматизму: навчальний посібник» (у співавт., 2009), «Організаційні правові засади юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ: монографія» (2009), «Правнича лінгвістика: навчальний посібник» (у співавт., 2010), «Класифікація та особливості застосування спеціальних засобів, що знаходяться на озброєнні в ОВС: навчально-практичний посібник» (у співавт., 2010), «Теорія та практика правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України: навчальний посібник» (у співавт., 2012), «Оперативно-розшукова діяльність: Загальна частина: підручник» (у співавт., 2012), «Адміністративне право України. Особлива частина. Академічний курс: підручник» (у співавт., 2013), «Протидія злочинам у сфері земельних відносин» «Законотворчість і законодавчий процес в Україні: монографія» (у співавт., 2014), «Наукові та організаційно-правові засади протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом: монографія» (у співавт., 2014), «Теоретично прикладні засади протидії підрозділами карного розшуку злочинам проти власності у районі проведення антитерористичної операції: монографія» (у співавт., 2015), «Правозастосовна діяльність в Україні: монографія» (у співавт., 2015), «Основи оперативно розшукової діяльності: навчальний посібник» (у співавт., 2015), «Міграційне право України: підручник» (у співавт., 2016).

Брав участь у складі робочих груп, створених за ініціативою Верховної Ради України, РНБО України та МВС України. Є автором (співавтором) таких проектів законів України як: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо попередження несанкціонованого прослуховування телефонних розмов)», «Про амністію», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо проведення оперативно-розшукової діяльності)», «Про систему досудового слідства в Україні», «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні порушення (щодо підвідомчості справ про адміністративні правопорушення на транспорті)», «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо відповідальності за порушення правил дорожнього руху» та ін.

Головний редактор збірника наукових праць «Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ», «Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України», член редакційної ради науково-практичного журналу «Наше право».

Член спеціалізованих вчених рад Д 64.700.01 та СРД 64.700.07 у Харківському національному університеті внутрішніх справ. Голова Координаційного бюро з проблем діяльності судових та правоохоронних органів відділення кримінально-правових наук НАПрН України (2014).

Заслужений юрист України (2001). Нагороджений орденами «За заслуги» III, II ступенів (2003, 2011), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2003, 2013), Почесною грамотою Верховної Ради України (2008), Подякою МВС України (2014), багатьма відомчими нагородами та відзнаками.

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Сергія Миколайовича Гусарова з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С.А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В.К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

ЗАЄЦЬ АНАТОЛІЙ ПАВЛОВИЧ

Народився 27 березня 1954 р. у с. Кур'янки Білогірського р-ну Хмельницької обл. У 1981 р. закінчив Харківський юридичний інститут (нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого). З 1981 р. по 1983 р. працював старшим юрисконсультом Управління сільського господарства Долинського райвиконкому Хмельницької обл., а згодом старшим юрисконсультом тресту «Укрелеватор-млинбуд». У 1983—1985 рр. — аспірант, а потім молодший науковий співробітник, науковий співробітник, старший науковий співробітник Інституту держави і права АН УРСР (нині — Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України). З 1990 р. — головний науковий консультант науково-експертного відділу Секретаріату Верховної Ради України, з 1994 р. — заступник завідувача науково-експертного відділу Секретаріату Верховної Ради України, з 1997 р. — перший заступник керівника Науково-експертного управління (з 2000 р. — Головне науково-експертне управління) Секретаріату Верховної Ради України. З 2001 р. — перший заступник Державного секретаря Міністерства юстиції України, а з 2002 р. — Державний секретар Міністерства юстиції України. 2006—2011 рр. — перший заступник голови Державного агентства України з інвестицій та розвитку. 2011—2012 рр. — головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. 2012—2013 рр. — помічник Міністра юстиції України. 2015—2017 рр. — радник ректора Університету економіки та права «КРОК». З 2017 по теперішній час — професор кафедри загальнотеоретичних та державно-правових дисциплін Національного університету «Києво - Могилянська академія». У 1985 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Посилення узгодженості і взаємозв'язку нормативних приписів як умова підвищення

ефективності правового регулювання» (спеціальність 12.00.01), у 1999 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Правова держава в Україні: концепція і механізми реалізації» (спеціальність 12.00.01). Вчений ступінь доктора юридичних наук присуджено у 2000 р., вчене звання професора присвоєно у 2002 р. Обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України) у 2002 р. Напрями наукових досліджень — питання методології правознавства, конституційного та парламентського права, правової державності, теорії законодавства, місцевого самоврядування, теорії та практики українського парламентаризму, прав людини. Автор понад 130 наукових і навчально-методичних праць, серед яких: «Система советского законодательства» (1987), «Методологические проблемы правоведения» (у співавт., 1989), «Правова держава в контексті новітнього українського досвіду» (1999), «Правова держава в контексті новітнього українського досвіду» (1999), «Організація регіональної та місцевої влади: досвід держав — членів Європейського Союзу та вибір України» (у співавт., 2000), «Територіальна організація влади в Україні» (у співавт., 2000), «Природа права: навчальний посібник» (2001), «Щодо концептуальних засад розвитку місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування: 10 років здобутків» (2002), «Адміністративно — територіальний устрій України: проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення» (у співавт., 2003), «Конституція України: Науково-практичний коментар» (у співавт. 2003, 2011), «Теорія держави і права. Академічний курс» (у співавт., 2006), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України» (у співавт., 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція» (у співавт., 2013 (укр.), 2015 (англ.)), «Верховенство права: світові і європейські стандарти» (у співавт., 2015), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права» (у співавт., 2017). Брав участь у роботі Конституційної Комісії при Президентові України, розробці законопроектів України та інших нормативних актів, зокрема: проекту Концепції розвитку національної інноваційної системи та проекту закону «Про внесення змін до Закону України «Про інноваційну діяльність» та ін. Був представником Верховної Ради України у Конституційному Суді України (1997—1998, 2001, 2004), юридичним експертом з питань конституційного права Українсько-Європейського консультативного центру (1997—2000), членом Вищої Кваліфікаційної комісії суддів України (2003-2004). Голова спеціалізованої вченої ради К 26.130.03 в Університеті економіки та права «КРОК» (2015). З 2004 — арбітр Міжнародного арбітражного комерційного суду. Позаштатний консультант Комітету Верховної Ради України з питань Регламенту та організації роботи Верховної Ради України (2015). Член редакційної колегії наукового видання «Правничий вісник Університету «КРОК». Заслужений юрист України (2003), нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (1996), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2004), Почесною грамотою

Головного управління державної служби (2004), Нагрудним знаком Головного управління державної служби «За сумлінну працю» (2008).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Анатолія Павловича Зайця з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С.А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В.К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

ЗНАМЕНСЬКИЙ ГЕОРГІЙ ЛЬВОВИЧ

Народився 3 березня 1937 р. у смт. Біловодську Біловодського р-ну Луганської обл. У 1960 р. закінчив юридичний факультет Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова. До 1964 р. працював в органах прокуратури. У 1964–1966 рр. — юрисконсульт, старший економіст. Упродовж 1966–1992 рр. працював старшим економістом, старшим науковим співробітником, провідним науковим співробітником в Інституті економіки промисловості АН України. З 1992 р. по 2014 р. — завідувач відділу проблем господарського права, керівник Центру перспективних економіко-правових досліджень Інституту економіко-правових досліджень НАН України.

У 1968 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Ответственность по договору за выполнение проектных и изыскательских работ» (спеціальність 12.712, нині — 12.00.03), у 1985 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Методы и средства повышения эффективности хозяйственного законодательства» (спеціальність 12.00.04). Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 1985 р. Вчене звання професора присвоєно у 1989 р. Обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України) у 1993 р.

Напрями наукових досліджень — теорія господарського права і законодавства, систематизація і кодифікація господарського законодавства, розвиток відносин власності, правове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання, ефективність норм господарського законодавства, публічно-приватне партнерство. Оpubлікував понад 250 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Совершенствование хозяйственного законодательства: цель и средства» (1980), «Хозяйственное право: учебник» (у співавт., 1985,

2002), «Хозяйственный механизм и право» (1988), «Хозяйственное законодательство Украины. Формирование и перспективы развития» (1996), «Господарський кодекс України: Науково-практичний коментар» (у співавт., 2008), «Правовые основы государственной поддержки бизнеса: монография» (2011), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Новое хозяйственное право. Избранные труды» (2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права» (у співавт., 2013 (укр.), 2017 (англ.)).

Один із розробників концепції і структури Господарського кодексу України. Брав участь у розробці проектів законів України «Про власність», «Про приватизацію державного майна» та ін. Член редакційних колегій наукових видань «Економіка і право», «Правничий часопис Донецького університету».

Заслужений діяч науки і техніки України (2007). Нагороджений медалями «За трудову доблесть», «Ветеран праці», Грамотою Верховної Ради України (2004). Лауреат Премії НАН України імені М. П. Василенка (1993).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Георгія Львовича Знаменського з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С.А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В.К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

КРИЖАНОВСЬКИЙ АНАТОЛІЙ ФЕДОРОВИЧ

Народився 4 березня 1951 р. у с. Новогеоргіївка Ананьївського району Одеської області. У 1973 р. закінчив юридичний факультет Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова (нині – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова). У 1972–1974 рр. працював юрисконсультком міжвузівського юридичного відділу при цьому ж університеті. У 1974–1976 рр. – аспірант кафедри правознавства Одеського інституту народного господарства. У 1976–2004 рр. – викладач, старший викладач, начальник циклу юридичних дисциплін Одеської школи міліції МВС СРСР, начальник кафедри загальноправових дисциплін, проректор з наукової роботи Одеського інституту внутрішніх справ Харківського національного університету внутрішніх справ. У 2004–2009 рр. – доцент кафедри теорії держави і права, докторант, начальник науково-дослідної частини, професор кафедри теорії держави і права Одеської національної юридичної академії (нині – Національний університет «Одеська юридична академія»). З 2009 і по 2011 рр. – завідувач кафедри теорії та історії держави і права, перший проректор з навчально-організаційної роботи. З 2012 р. по теперішній час – ректор Міжнародного гуманітарного університету, одночасно завідувач кафедри теорії та історії держави і права.

У 1987 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Формування професійної правової свідомості спеціалістів народного господарства» (спеціальність 12.00.01), у 2009 р. – дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Правопорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження)» (спеціальність 12.00.01). Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 2009 р. Вчене звання професора присвоєно у 2011 р. Обраний членом-кореспондентом Національної академії правових наук України у 2011 р.

Напрями наукової діяльності — філософія права (феноменологія та аксіологія правового порядку), теорія та історія права (правовий розвиток та становлення і забезпечення правопорядку в Україні), правова свідомість і правова культура в умовах постмодерну, громадянське суспільство, право і держава. Опублікував понад 150 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Государственно-правовое управление качеством прибрежных вод моря» (у співавт., 1986), «Теорія держави і права: методичний посібник» (у співавт., 1999), «Теорія держави і права: методичний посібник» (у співавт., 2000), «Основи правознавства: навчальний посібник» (у співавт., 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2012, 2015), «Основы правоведения Украины» (у співавт., 2001), «Теория государства и права в вопросах и ответах. Государственный экзамен: учебно-методическое пособие» (у співавт., 2004), «Феноменологія правопорядку: поняття, виміри, типологія: монографія» (2006), «Проблеми теорії держави і права: методичні матеріали» (у співавт., 2007), «Правовий порядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура» (2009), «Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції: монографія» (у співавт., 2012), «Основы правоведения Украины: учебное пособие» (у співавт., 2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 1 : Загально-теоретична та історична юриспруденція» (у співавт., 2013 (укр.), 2015 (англ.)), «Сучасний український конституціоналізм» (у співавт., 2015), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права» (у співавт., 2017). Брав участь у роботі науково-консультативної ради при Міністерстві внутрішніх справ України. Голова спеціалізованої вченої ради К 41.136.01 у Міжнародному гуманітарному університеті. Професор Оксфордського академічного союзу (2016). Голова редакційної колегії збірника «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету», член редакційних колегій наукових видань «Вісник Одеського інституту внутрішніх справ», «Вісник Південного регіонального центру НАПрН України». Заслужений діяч науки і техніки України (2011), нагороджений відомчими відзнаками та медалями Міністерства внутрішніх справ України.

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Анатолія Федоровича Крижановського з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С.А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В.К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

ПОГРІБНИЙ СЕРГІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

Народився 16 березня 1976 р. в м. Одеса. У 1998 р. закінчив Одеську державну юридичну академію (нині — Національний університет «Одеська юридична академія») за спеціальністю «правознавство» та вступив до аспірантури цього ж закладу. З 1999 р. по 2003 р. працював в Одеській національній академії на кафедрі асистентом, одночасно — провідним юрисконсультком юридичного відділу академії. З вересня 2002 р. — доцент кафедри цивільного права. У 2003 р. призначений на посаду судді Малинівського районного суду м. Одеса. У 2009 р. обраний Верховною Радою України суддею безстроково і переведений до Приморського районного суду м. Одеса, у цей же рік обраний заступником голови цього суду (з розгляду цивільних справ). З грудня 2017 р. — суддя Верховного Суду.

У 2001 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Порівняльно-правовий аналіз інституту володіння у континентальній, англосаксонській та східноєвропейській системах права» (спеціальність 12.00.03), у 2009 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України» (спеціальність 12.00.03). Вчене звання доцента присвоєно у 2005 р. Обраний членом-кореспондентом Національної академії правових наук України у 2010 р.

Напрями наукових досліджень — поняття і зміст суб'єктивного цивільного права, цивільно-правове регулювання суспільних відносин, теоретичні проблеми правового регулювання цивільних відносин в Україні. Оpubлікував понад 60 наукових та навчально-методичних праць, серед яких такі: «Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України» (2009), «Володіння у цивільному праві» (2002), «Методологічна роль принци-

пу наступництва у дослідженні інституту володіння» (2001), «Помилки і здобутки Цивільного кодексу УРСР 1922» (у співавт., 1998), «Окремі аспекти розвитку спадкового права в Україні у XX ст.» (1998), «Цивільний кодекс як основний акт цивільного законодавства України» (2005), «Гражданский процесс Украины: учебное пособие для подготовки к экзамену» (у співавт., 2011), «Окреме провадження в цивільному процесі України: навчальний посібник» (у співавт., 2011), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 3: Доктрина приватного права України» (у співавт., 2013 (укр.), 2017 (англ.)).

Член редакційної колегії наукового видання «Вісник Південного регіонального центру НАПрН України».

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Сергія Олексійовича Погрібного з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С.А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В.К. Матвійчук*

ШАНОВНА ТЕТЯНО АНДРІВНО!

Прийміть найщиріші вітання та найкращі побажання в День Вашого народження.

Життєва доля Ваша рясна подіями, зустрічами з людьми. Людей, котрі знають і працюють поруч, надихає Ваш невичерпний життєвий оптимізм, професіоналізм, вміння генерувати ідеї і втілювати їх в практику. А притаманна Вам порядність, вимогливість, велике працелюбство та цілеспрямованість, тонка інтуїція викликають повагу з боку людей.

Тож нехай Ваші працездатність і високі ділові якості, знання і компетентність і надалі допомагають Вам, хай вистачить Вам сили та енергії сприяти тому, щоб Юридична наука в Україні утверджувалась і панувала.

А Ваша доля нехай буде щедрою на щастя, здоров'я, перемоги і звершення. Хай здійснюються всі Ваші бажання, успішно звершуються всі починання, втілюються в життя Ваші ідеї, а людська вдячність та шана надихають на нові звершення.

З повагою
Редакційна рада журналу
«Юридична наука»

ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління» видає з 2010 року періодичний науковий юридичний журнал «Юридична наука». Журнал внесено в оновлений перелік фахових видань з юридичних наук постановою Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України № 153 від 14.02.2014, крім того, журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre м. Парижі); журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних: Index Copernicus – з 1 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року; HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – з 27 липня 2017 року.

З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, юриспруденції, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку юридичної науки, європейськими інтеграційними прагненнями. Журнал має на меті пропагувати публікації авторів як всередині держави Україна, так і за кордоном, а тому в списку поданих джерел має бути не менше п'яти англомовних посилань. Активна участь у наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних і прикладних досліджень з усіх напрямків юридичних наук, посиленню впливу права на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних, організаційних та інших проблем розвитку суспільства, держави, входженню України в європейський і світовий простір.

Журнал є дуже цікавим для науковців, докторантів, аспірантів, здобувачів, студентів, національного господарства, працівників правоохоронних органів, суддів, державних службовців і всіх тих, хто цікавиться правом.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

- Загальні проблеми розвитку юридичної науки
- Методологія сучасної юридичної науки
- Питання теорії прав людини та правої держави
- Теорія та історія держави і права
- Філософія та соціологія права
- Міжнародне право. Право Європейського Союзу та порівняльне правознавство
- Конституційне право
- Адміністративне, фінансове, податкове право та адміністративне судочинство
- Цивільне, сімейне, міжнародне приватне право та цивільне процесуальне право
- Національна безпека та військове право
- Кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальне процесуальне право та криміналістика
- Судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
- Господарське та господарське процесуальне право
- Земельне, аграрне та екологічне право
- Трудове право та право соціального захисту

Періодичність видання — 12 разів на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації — українською, російською й англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування членами редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15,

e-mail: har_2008@ukr.net

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

WELCOME TO COOPERATE

Higher education institution «National Academy of Management» issues since 2010 periodic research legal journal «Juridical science».

The journal is included in the updated list of professional publications on legal sciences Resolution Certifying Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 153 from 02.14.2014. The journal is represented and indexed in following international scientometric directories and databases: Index Copernicus – since 01/01/2014; SafetyLit – since 08/17/2016; Social Science Research Network (SSRN) – since 10/17/2016; HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – since 07/27/2017.

Since its inception, the magazine has become a link between academics and practitioners who work in research institutions, higher education, jurisprudence, public institutions in Ukraine and abroad, between all those involved in the development of legal science, European integration aspirations. The magazine aims to promote the publication of authors both within the State of Ukraine and abroad, and so the list provided by the source must be at least five English-language references.

Active participation in scientific publications in the journal promotes the development of basic and applied research in all areas of juridical sciences, strengthening the influence of the right to address the legal, political, social, environmental, organizational and other problems of society, the state, the entry of Ukraine into the European and world space.

The magazine is very interesting for scientists, doctoral students, graduate students, applicants, law enforcement officials, judges, civil servants and all those who are interested in law.

JOURNAL HEADLINES:

- Common problems of development juridical science
- The methodology of modern juridical science
- Problems in the theory of human rights and law-governed state
- Theory and History of State and Law
- Philosophy and Sociology of Law
- International law. European Union Law and comparative jurisprudence
- Constitution Law
- Administrative, financial, tax law and administrative proceedings
- Civil, family, private international law and civil procedure law
- National security and military law
- Criminal law, Criminology, Criminal Executive Law, Criminal Procedural Law and Criminalistics
- Forensic examination; operatively-search activity
- Commercial law and Commercial procedure law
- Statewide, agricultural and environmental law
- Labor Law and Social Security Law

Periodicity – 12 times a year. The magazine is published in Ukrainian, Russian, English languages, annotations – Ukrainian, Russian and English.

Materials submitted for publication in the journal are reviewed by members of the editorial board, reviewed and recommended by the Academic Council of the University of «National Academy of Management».

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

УДК 34

Заснований 28.02.2011. Виходить щомісяця.

Свідоцтво про реєстрацію: серія KB № 20692-10492 ПР від 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), також журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних:

Index Copernicus – з 01 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2014 року;

Social Science Research Network (SSRN) – з 17 жовтня 2016 року;

HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – з 27 липня 2017 року.

Наказом Міністерства освіти і науки № 153 від 14.02.2014 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 14 лютого 2014 року», відповідно до підпунктів 35 і 36 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 25 квітня 2013 року № 240, Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, Положення про спеціалізовану вчену раду, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1170/19908, Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1169/19907, Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 02 листопада 2012 року за № 1850/22162, та на підставі рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України №153 від 14 лютого 2014 року науковий юридичний журнал «ЮРИДИЧНА НАУКА» включений до Переліку наукових фахових видань України згідно зі списком.

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Голова редакційно-видавничої ради С.А. Єрохін.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4714 від 23.04.2014.

Головний редактор: Матвійчук Валерій Костянтинович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, перший проректор ВНЗ «Національна академія управління».

Заступник головного редактора: Харь Інна Олексіївна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

З приводу публікації статей авторам необхідно звертатися до секретаря журналу

Савенкової Тетяни Гаріївни

E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua.

ВИМОГИ ДО НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Відповідно до постанови президії Вищої атестаційної комісії України №7D05/1 від 15 січня 2003 року «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» наукова стаття повинна бути актуальною, з виразно окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особою автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

Стаття має включати такі необхідні елементи:

1. Визначення УДК (вказати назву галузі права).
2. Назва статті (англійською, українською та російською мовами).
3. Ініціали і прізвища авторів англійською, українською та російською мовами.
4. Анотацію англійською, українською та російською мовами.
5. Ключові слова (5–6 слів/ключових словосполучень англійською, українською та російською мовами).

6. Структура текстової частини:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями;
 - визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі;
 - аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;
 - формулювання цілей статті;
 - виклад основних обґрунтованих результатів дослідження;
 - висновки з даного дослідження;
 - внутрішня структуризація (розділи з назвами або виділені частини).
- У статті повинно бути не менше 15 посилань. Посилання на ту чи іншу працю у тексті повинні позначатися в дужках за порядковим номером цієї праці в списку використаних джерел з вказівкою на відповідну сторінку (3, с. 12).

• Список використаних джерел у кінці статті складається відповідно до вимог державного стандарту України ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Крім того, у списку джерел має бути не менше 5 англомовних посилань.

• Після списку використаних джерел подаються анотації та ключові слова трьома мовами (українська, російська, англійська).

• Анотації мають містити: прізвище та ім'я автора, назву статті відповідними мовами. Крім того, звертаємо увагу авторів на те, що обов'язково повинна бути анотація англійською мовою на півтори сторінки А-4 (окремим файлом).

• Англійський текст повинен бути оформлений на фаховому рівні володіння мовою. У разі подання тексту, перекладеного, наприклад, через Інтернет-перекладач (Google тощо), або нефахово, стаття не буде прийнята до публікації.

• Файл зі статтею та анотацією англійською мовою до статті надсилається у такому форматі:

- а) на початку імені ставиться номер журналу (11, 4, 7 тощо);
- б) через крапку після номера ставиться скорочення року (14, 15 тощо);
- в) нижнє підкреслення (_) потім тип документа **note** – анотація або **topic** – стаття;
- г) після цього нижнє підкреслення (яке розділяє шифр з ім'ям автора), потім прізвище автора та ініціали англійською мовою.

Приклад: **11.14_note_Olenenko A.doc** (де «note» – позначення анотації) або **11.14_topic_Olenenko A.doc**. (де topic – позначення статті).

• Загальний обсяг публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 20–30 тис. знаків, як виняток, не більше 40 тис. знаків.

До наукової статті необхідно додавати:

- електронний варіант статті у форматі MS Word (docx або doc);
 - інформаційну довідку про автора українською та англійською мовами: прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи і посада, поштова адреса, контактний телефон;
 - заява з підписами автора (-ів) про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до будь-яких інших видань;
 - фото автора (-ів) у форматі jpg, tif;
 - якісні ілюстративні матеріали з назвою та нумерацією, придатні для сканування;
 - витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчений належним чином (до статей кандидатів наук, аспірантів, ад'юнктів і здобувачів наукового ступеня).
- Стаття, подана до редакції без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.
- До уваги авторів: при поданні статті обов'язково вказувати коротко відомості про автора, телефон та власний e-mail для зручності зв'язку.

Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей. За достовірність поданої інформації відповідальність несе автор.

Гонорар за публікацію не сплачується.

Передрук опублікованих матеріалів журналу здійснюється тільки з дозволу автора і редакції.

Надані матеріали не повертаються.

**ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»**

03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

УДК 34

Основан 28.02.2011. Выходит ежемесячно.

Свидетельство о регистрации: серия КВ № 20692-10492 ПР от 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 апреля 2011 года зарегистрирован в Международном центре периодических изданий (ISSN International Centre, г. Париж), также журнал зарегистрирован и проиндексирован в таких международных наукометрических каталогах и базах данных:

Index Copernicus – с 01 января 2014 года; Safetylit – з 17 августа 2016 года;

Social Science Research Network (SSRN) – с 17 октября 2016 года;

HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – с 27 июля 2017 года.

Приказом Министерства образования и науки № 153 от 14.02.2014 «Об утверждении решений Аттестационной коллегии Министерства образования и науки относительно деятельности специализированных ученых советов от 14 февраля 2014 года», в соответствии с подпунктами 35 и 36 пункта 4 Положения о Министерстве образования и науки Украины, утвержденного Указом Президента Украины от 25 апреля 2013 года № 240, Порядка присуждения научных степеней и присвоения ученого звания старшего научного сотрудника, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 24 июля 2013 года № 567, Положения о специализированном ученом совете, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1170/19908, Положения об аттестационной коллегии Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1169/19907, Порядком формирования Перечня научных профессиональных изданий Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 17 октября 2012 года № 1111, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 2 ноября 2012 года под № 1850/22162, и на основании решения Аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины № 153 от 14 февраля 2014 года научный юридический журнал «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА» включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины согласно списку.

УЧРЕДИТЕЛЬ И ИЗДАТЕЛЬ:

Высшее учебное заведение «Национальная академия управления»
Украина, 03151, г. Киев, ул. Ушинского, 15.

Председатель редакционно-издательского совета С.А. Ерохин.

Свидетельство субъекта издательского дела ДК № 4714 от 23.04.2014.

Главный редактор: Матвейчук Валерий Константинович,

доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник народного образования Украины, первый проректор ВНЗ «Национальная академия управления».

Заместитель главного редактора: Харь Инна Алексеевна,

кандидат юридических наук, доцент, заместитель заведующего кафедрой уголовного права, криминологии, гражданского и хозяйственного права ВУЗ «Национальная академия управления».

АДРЕС РЕДАКЦИИ:

Украина, 03151, г. Киев, ул. Ушинского, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

**По поводу публикации статей авторам необходимо связываться
с секретарем журнала**

Савенковой Татьяной Гариевной

E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНЫМ ПУБЛИКАЦИЯМ

В соответствии с постановлением президиума Высшей аттестационной комиссии Украины № 7D05/1 от 15 января 2003 года «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенных в перечень ВАК Украины» научная статья должна быть актуальной, с отчетливо очерченной проблематикой, содержать научные положения, разработанные лично автором, выводы о научном и практическом значении научной разработки.

Статья должна включать следующие необходимые элементы:

1. Определение УДК (указать название отрасли права).
2. Название статьи (на английском, украинском и русском языках).
3. Инициалы и фамилии авторов на английском, украинском и русском языках.
4. Аннотация на английском, украинском и русском языках.
5. Ключевые слова (5–6 слов / ключевых словосочетаний на английском, украинском и русском языках).

6. Структура текстовой части:

- постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными практическими задачами;
 - определение отдельных вопросов, не решенных в выбранной для исследования проблеме;
 - анализ последних исследований и публикаций по рассматриваемой проблеме;
 - формулировка целей статьи;
 - изложение основных обоснованных результатов исследования;
 - выводы из данного исследования;
 - внутренняя структуризация (разделы с названиями или выделенные части).
- В статье должно быть не менее 15 ссылок. Ссылки на ту или иную работу в тексте должны обозначаться в скобках за порядковым номером этой работы в списке литературы с указанием на соответствующую страницу ([3, с. 12]).

• Список использованных источников в конце статьи составляется в соответствии с требованиями государственного стандарта Украины ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Кроме того, в списке источников должно быть не менее пяти англоязычных ссылок.

• После списка литературы подаются аннотации и ключевые слова на трех языках (украинский, русский, английский).

• Аннотации должны содержать: фамилию и имя автора, название статьи на соответствующих языках. Кроме того, обращаем внимание авторов на то, что обязательно должна быть аннотация на английском языке на полторы страницы А-4 (отдельным файлом).

• Английский текст должен быть оформлен на профессиональном уровне владения языком. В случае подачи текста, переведенного, например, через Интернет-переводчик (Google и т.п.), либо непрофессионально, статья не будет принята к публикации.

• Файл статьи и аннотации на английском языке со статьей пересылать в таком формате:

- а) в начале имени ставится номер журнала (11, 4, 7 и т.д.);
- б) через точку после номера ставится сокращение года (14, 15 и т.д.);
- в) нижнее подчеркивание (_) затем тип документа note – аннотация или topic – статья;
- г) после нижнее подчеркивание (которое разделяет шифр с именем автора), затем фамилия автора и инициалы на английском языке.

Пример: 11.14_note_Olenenko A.doc (где «note» – обозначение аннотации) или 11.14_topic_Olenenko A.doc. (где topic – обозначение статьи).

• Общий объем публикации (название статьи, сведения об авторе, текст статьи, использованные материалы, аннотации, ключевые слова) не должен превышать 20–30 тыс. знаков, в порядке исключения, не более 40 тыс. знаков.

К научной статье необходимо предоставить:

- электронный вариант статьи в формате MS Word (docx или doc);
- информационную справку об авторе на украинском и английском языках;
- фамилия, имя, отчество (полностью), научная степень, ученое звание, место работы и должность, почтовый адрес, контактный телефон;
- заявление с подписями автора (ов) о том, что присланная статья не публиковалась и не подана в любые другие издания;
- фото автора (ов) в формате jpg, tif;
- качественные иллюстративные материалы с названием и нумерацией, пригодные для сканирования;
- выписку из протокола заседания кафедры о рекомендации статьи к печати, заверенную надлежащим образом (со статьями кандидатов наук, аспирантов, адъюнктов и соискателей ученой степени).
- Статья, представленная в редакцию без соблюдения указанных требований, опубликована не будет.
- При подаче статьи обязательно указывать кратко сведения об авторе, телефон и собственный e-mail для удобства связи.

Редакция оставляет за собой право на рецензирование, редактирование, сокращение и отклонение статей.

За достоверность представленной информации ответственность несет автор.

Гонорар за публикацию не оплачивается.

Перепечатка публикуемых материалов журнала осуществляется только с разрешения автора и редакции.

Предоставленные материалы не возвращаются.

**ВУЗ «НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ УПРАВЛЕНИЯ»
НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»**

03151, м. Киев, ул. Ушинского, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW «JURIDICAL SCIENCE»

UDC 34

Founded in 28.02.2011. Goes out every month.

Certificate of Registration: KB № 20692-10492 series of PR 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Journal April 20, 2011 recorded in the International Center of Periodicals (ISSN International Centre, m. Paris), the magazine recorded and indexed in such international scientometric directories and databases:

Index Copernicus – from 1 January 2014; Safetylit – from 17 August 2016;

Social Science Research Network (SSRN) – 17 October 2016;

HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – since 27/07/2017.

Ministry of Education and Science № 153 from 02.14.2014. «On approval of Attestation Collegium of the Ministry of Education decisions on the activities of specialized academic councils on February 14, 2014», according to points 35 and 36, paragraph 4 of the Ministry of Education and Science of Ukraine approved by the Decree of the President of Ukraine on April 25, 2013 № 240 Procedure for awarding academic degrees and awarding academic ranks of Senior Scientist, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 24 July 2013 № 567, Regulations on specialized academic council, approved by the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine on September 14, 2011 № 1059, registered in the Attestation Collegium of the Ministry of Justice of Ukraine October 10, 2011 by № 1170/19908, Regulation of the Certifying Board of the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine from September 14, 2011 № 1059, registered with the decree of the Ministry of Justice of Ukraine on October 10, 2011 by № 1169/19907, procedure for formation of the list of scientific professional editions of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine on October 17, 2012 year number 1111, registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 2, 2012 by № 1850/22162, and based on the decision of the Attestation Collegium of the Ministry of Education on February 14, 2014 – № 153.

Scientific Law Journal «Juridical science» is included into the list of scientific professional editions of Ukraine according to the list.

Founder and Publisher:

Higher Educational Institution «National Academy of Management»
03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15

Chairman of the Editorial and Publishing Council of SA Erokhin
subject of publishing certificate № 4714 of 23/04/2014.

Editor: Valery K., Matviychuk

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Vice-Chancellor of the University «National Academy of Management»

Deputy Editor: Inna A., Khar

Doctor of Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Criminal Law, Criminology, Civil and Commercial Law of the National Academy of Management»

EDITORIAL OFFICE ADDRESS:

03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15

Tel.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

Regarding the publication of their article, the authors need to communicate with the secretary of the journal

Savenkova Tatiana

E-mail: tanya_saven@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

INSTRUCTIONS TO AUTHORS OF THE «JURIDICAL SCIENCE» JOURNAL NEW REQUIREMENTS FOR ARTICLES

Articles sent to the Editor of «Juridical science», according to the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine decree №7D05/1 dated January 15, 2003 «On increasing demands for specialized issues listed in HAC of Ukraine» should include the following:

- A scientific article should be relevant, with clearly defined problematic issues, include scientific positions developed by the author, the conclusions of scientific and practical importance of scientific work; including determination of UDC.

- The paper should include the following elements:
 - a problem and its relation to important scientific and practical tasks;
 - analysis of recent researches and publications on the issue to be considered;
 - definition of specific issues that are not solved in the problem for research chosen;
 - formulation of the objectives of the article;
 - summary of the main conclusions of the study;
 - conclusions of this study;
 - in the article should be no less than 15 references;
 - internal structure – sections with names or selected parts.
- Name, surname and title of the article in addition to the Ukrainian language should be also in English.

- References to this or that research should be placed in brackets according to the number of mentioning in the list of references with indication of appropriate page ([3, p. 12]).

A list of sources at the end of the article are compiled in accordance with International Standard of Ukraine DSTU GOST 7.1:2006 «A System of Standards on Information, Librarianship and publishing. A Bibliographic Notation. A Bibliographic Description. General Requirements and Rules of Composition». Also in the source list has to be at least 5 English language references.

- After he references are added abstracts and keywords in three languages (Ukrainian, Russian and English).

- Abstracts should include: an author's name, a title of the article in (Ukrainian, Russian and English) languages. The authors should pay attention that there should be an abstract in English and half a page A-4 (in a separate file).

- The English text should be executed at the professional level of language proficiency. In the case of a text translated, for example, through the Internet Translator (Google, etc.), or unprofessional, the article will not be accepted for publication.

The article and the abstract should be named:

1. issue number should be placed before the name (11, 4, 7, etc.);
2. dot after the number of issue you should place 2 last figures of the year (14, 15, etc.);
3. underscores (_), then the type of document note – abstract topic – Article;
4. after the title of the articles, underscores (which separate code with the author's name) you should place the author's last name, name in English and initials.

Example: 11.14_note_Olenenko A.doc (where «note» – markS annotations) or 11.14_topic _ Olenenko A.doc. (Where the topic – refer to the article).

- Publication (title, information about author, text, references, abstract, and keywords) should not exceed 20-30 000 signs.

Additions to the scientific article:

- An electronic version of the article in a format MS Word (docx or doc);
- Information about the author in Ukrainian and English (surname, first name, middle name (in full), academic degree, academic status, place of work and position, mailing address, telephone number);
- A statement signed by the author (s) that sent the article is had been not printed and have not given to any other editions;

- a photo of the author (s) in the format jpg, tif;

- Qualitative illustrative materials supplied by a name and number suitable for scanning;
- Extract from the minutes of the Department with recommendation of the article for publication, duly certified (for the Articles of Ph.D., graduate students and adjunct academic degree).

- An article submitted to the editor without complying with these requirements shall not be published.

- All the authors to note: when supplying article necessarily indicate a brief information about the author, telephone and your own e-mail to ease communication with authors.

Editors reserve the right to review, edit, and reduce decline articles.

For authenticity of the article the author is responsible for.

The royalties are not paid for the publication.

Reprints of published materials in the journal are made only with the permission of the author and the publisher.

Available materials are not returned.

**Higher education institution «National Academy of Management»
SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW
«Juridical science»**

**03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15
Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74**